

Літаратура і Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БССР

ПЯТНІЦА, 15 ліпеня 1988 г. № 29 (3439) © Выходзіць з 1932 г. © Цана 10 кап.

ПЕРАД НАВАЛЬНІЦАЯ.

Фота А. ДУДКІНА (з серыі «Палесе»).

УНУМАРЫ:

«Толькі
самастойнасць!»

Гутарка з дэлегатам
XIX партканферэнцыі

2—3

Зноў
пра Верхні горад,
метро і «навучанне
дэмакратыі»

8—9

АПАВЯДАННЕ
А. ЖУНА

ВЕРШЫ

С. ШАХ,
У. МАЗГО,
А. САЛТУНА

12—15

«Без белага
адзення»

Нататкі з залы суда

14—15

— Расказваючы ў прэсе, па радыё і тэлебачанні аб партыйнай канферэнцыі, многія дэлегаты ў першую чаргу адзначаюць атмасферу дэмакратычнасці, адкрытасці і прынцыповасці, якая на ёй панавала.

— Ведаеце, некаторыя выхадзілі на трыбуну, нават папярэдне не запісаўшыся ў спісках. Міхаіл Сяргеевіч Гарбачоў толькі прасіў назваць сябе. Я чалавек ужо немаладога веку, шмат гадоў на кіруючай пасадзе, даводзілася ўдзельнічаць у многіх форумах самага рознага маштабу, і, бывала, калі хочаш выступіць, абавязкова ўзгадні тэкст з начальствам... Так, XIX партыйная канферэнцыя, акрамя ўсяго іншага, дала нам урок дэмакратыі, плюралізму думак, новага палітычнага мыслення. Вы заўважылі, што з ужытку рэпарціраў, якія пісалі пра канферэнцыю, зніклі такія раней звычайныя пасажы, як: «горача падтрымлівае і ўхваляе», «усе, як адзін, савецкія людзі ў адказ...», «з залы даносяцца воклічы: «Няхай жыве...»? Не было гэтага штучнага пафасу, паказнога энтузіязму — была сур'ёзная, зацікаўленая, часта вострая, нават эмацыянальная гаворка аб тым, што хвалюе кожнага з нас, гаворка аб лёсе краіны...

— На канферэнцыі і ў дакладзе Генеральнага сакратара ЦК КПСС М. С. Гарбачова, у выступленнях дэлегатаў закраліся самыя складаныя пытанні эканомікі. Ацэні, які вы ведаеце з матэрыялаў канферэнцыі, былі крытычныя і самакрытычныя, бо застой у розных сферах эканомікі пераадоляецца вельмі марудна. Нездавальняюча ажыццяўляецца радыкальная эканамічная рэформа. Як асабіста вы, Анатоль Мікалаевіч, кіраўнік вярхоўнага прадпрыемства, ставіцеся да гэтых праблем?

— Перад партыйным форумам, калі ішло абмеркаванне Тэзісаў ЦК КПСС, у мяне былі шматлікія сустрэчы з камуністамі, якія абралі мяне дэлегатом канферэнцыі, наогул, з многімі працоўнымі калектывамі. Людзі раілі звярнуць увагу дэлегатаў на цэлы шэраг пытанняў, звязаных з перабудовай у вытворчасці, у прыватнасці, з укараненнем гаспадарчага разліку, самафінансавання і самакіравання. Такія наказы сабралася ў мяне больш як чатырыста. І ў Маскве я ўсе іх перадаў у сакратарыят канферэнцыі. Хачу адзначыць адну акалічнасць. Ужо на другі дзень работы канферэнцыі я з задавальненнем адзначыў сам сабе, што на большасць пытанняў, якія непакоілі маіх землякоў, даюцца адказы і ў дакладзе, і ў выступленнях многіх дэлегатаў.

Што я думаю аб укараненні эканамічнай рэформы? Спачатку адна заўвага. Калі старшынстваваючы даў слова дырэктару Інстытута эканомікі Акадэміі навук СССР акадэміку Абалкіну, я сканцэнтравана ўсю сваю увагу. Працы гэтага вядомага эканаміста стаяць на паліцы і ў маім службовым кабінэце, я не раз звяртаўся да іх. Але тут, на канферэнцыі, яго выс-

тупленне выклікала ў мяне пэўнае расчараванне. Вельмі ўжо змрочную карціну стану нашай эканомікі ён намалюваў. Ніводнага светлага мазка. Так, ёсць шмат яшчэ недахопаў, нават правалаў. Але ёсць ужо і рэальныя вынікі перабудовы. Я кажу пра гэта, выходзячы з вопыту нашай рэспублікі і, у прыватнасці, нашага прадпрыемства. І што асабліва не задаво-

— Анатоль Мікалаевіч, даводзіцца чытаць у прэсе, што на шэрагу прадпрыемстваў з укараненнем гаспадарчага разліку рабочыя пачалі меней зарабляць.

— У нас сярэдня заробная плата павялічылася са 175 да 209 рублёў у месяц. Скажу больш: у фабрычных сталойках кормім рабочых бясплатна. На гэта штогод выдаткоўваецца 130 тысяч рублёў.

наверсе, у Дзяржплане, да занадта? Нам, напрыклад, запісалі ў дзяржаказ выраб запасных частак для швейных машын на 20 тысяч рублёў. А калі мы добрыя гаспадары і трымаем тэхніку ў належным стане і нам не патрэбны тыя запчасткі?

Пры такім падыходзе да дзяржаказу дыскрэдытуецца ідэя самастойнасці прадпрыем-

чэнні, ні ў міністэрстве нам нічога прапанаваць не могуць. Яны ў палоне старой лімітнай сістэмы, якая рэгламентуе кожны цвік. Між тым, эканамічную рэформу мы не ажыццявілі без наладжвання аптовага гандлю. Каб я мог пайсці на базу і купіць па сваім жаданні, па сваім гусце тканіну, машыны, будаўнічы матэрыял. Але пакуль планавыя органы, органы матэрыяльна-тэхнічнага забеспячэння, нарэшце, міністэрствы самі не прыйдуць на гаспадарчы разлік, ніякіх станоўчых вынікаў не будзе.

— На канферэнцыі ўсеагульную ўвагу прыцягнула выступленне дырэктара аднаго з іванўскіх вытворчых аб'яднанняў В. Кабаідзе, які наогул узяў пытанне аб мэтазгоднасці існавання міністэрстваў. «Самастойнаму прадпрыемству, — сказаў ён, — міністэрствы не патрэбны».

— Кабаідзе я добра ведаю, мы неаднойчы з ім сустракаліся, — гэта разумны і разам з тым арыгінальны, неардынарны чалавек. У нечым ён мае рацыю. Ва ўсякім разе я лічу, што праца ведамстваў павінна грунтавацца на гаспадарчым разліку. Тады і штаты ў іх не будуць такія велізарныя, кожны чалавек будзе на сваім месцы. І глядзеў бы гэты чалавек у першую чаргу за тым, як дапамагчы заводу, фабрыцы, каб яны былі з добрым набыткам, бо ад гэтага залежала б і яго зарплата.

Дачакаемся мы гэтага? Спадзяюся, што дачакаемся, бо іншага выйсця няма. Я мог бы прывесці яшчэ нямала прыкладаў няўключнага гаспадарчага механізму. Вось хоць бы такі. У каго ёсць малыя дзеці, падлеткі, тыя ведаюць, што існуе пастаянны дэфіцыт дзіцячага адзення. Чаму? Вы думаеце, мы б не змаглі запоўніць рынак прыгожымі сукенкамі, спаднічкамі, кофточкамі для дзяўчынак, кашулямі і штанами для хлопчыкаў? Вядома ж, змаглі б. Але вось неадольны бар'ер. Справа ў тым, што самафінансаванне базіруецца на старой сістэме цен. Як гэта зразумець? Дзіцячы асартымент больш танны, чым дарослы, таму і фактычна нявыгадны для прадпрыемства. Да таго ж і расцэнкі на яго пашыў ніжэйшы, чым на пашыў дарослага адзення, і рабочыя ў «дзіцячых» цэхі ідуць неахвотна, бо зарабляюць тут менш.

— Я чуў ад нашых рэдакцыйных жанчын, што многія выбылі «Камсамолкі» на магазінных паліцах не залежваюцца. Кабаідзе, пра якую я ўжо нагадваў, расказваў на канферэнцыі, як ён гандлюе з замежнымі фірмамі, зарабляючы цвёрдай валютай.

— Цяпер можна назіраць павышаную цікавасць замежных фірм, у тым ліку і капіталістычных, да тавараў лёгкай прамысловасці рэспублікі. Маецца шэраг выгадных прапаноў па пастаўках гэтых тавараў на экспарт. Аднак наладжванне кантактаў з замежнымі партнёра-

Карэспандэнт «Літаратуры і мастацтва» гутарыць з дэлегатом XIX Усесаюзнай партканферэнцыі генеральным дырэктарам Мінскага вытворчага швейнага аб'яднання «Камсамолка» А. М. Біёнчыкам.

● Перабудове — ідэі абнаўлення

„Толькі самастойнасць!“

ліла, дык гэта адсутнасць у наступленні масцітага вучонага канструктыўных прапаноў. Хай бы сказаў, у чым канкрэтна бачыць ён выйсце, якія захады трэба ўжыць, каб пераадолець негатывыя з'явы.

Так, пакуль што гаспадарчы механізм працуе кепска, што адмоўна адбіваецца на вырашэнні многіх вытворчых і сацыяльных праблем. Узьць хоць бы нашу «Камсамолку». Яна лічыцца неблагім прадпрыемствам — апошнія дзесяць гадоў атрымлівае пераходныя Чырвоныя сцягі саюзнага міністэрства. І зроблена на першым этапе перабудовы як быццам няма — укаранення гаспадарчых разліку, якім ахоплены ўсе брыгады асноўнай вытворчасці, створаны адзіны метадычны парадак давадзнення гаспадарчаразліковых паказчыкаў да цэхаў і брыгад з улікам спецыфікі іх работы, галоўным азначэннем паказчыкам стаў выпуск вырабаў па мадэлях у натуральным выражэнні па днях і тыднях і да т. п. Рост фонду, аплаты працы пастаўлены ў прамую залежнасць ад павышэння інтэнсіфікацыі, эфектыўнасці вытворчасці, ад канчатковых вынікаў дзейнасці. Вось некаторыя лічбы. Агульны аб'ём прадукцыі ўзрос да 90 мільёнаў рублёў. 70 працэнтаў вырабаў выпускаецца з індэксам «Н» — «навінка». Калі ў 1985 годзе высакаякасных вырабаў выпускалася на 500 тысяч рублёў, дык у мінулым на 8,1 мільёна рублёў — у 11 разоў больш.

— Рай ды і толькі! Што ж вас тады турбуе?

— Вам так здалося? Не, далёка не ўсё добра. Ёсць нямала фактараў, якія тармазяць перабудову, замяняюць правядзенню эканамічнай рэформы. Па-першае, прабукоўвае Закон аб прадпрыемстве. Разумеце, калі ён быў выдадзены, дык на паперы здаваўся вельмі прывабным. Нарэшце, падумалася, нам, гаспадарнікам, дадуць самастойнасць, свабоду выбару, свабоду дзеяння. Як папрацаваў, так і будзеш мець. Я, можна сказаць, фанатык гаспадарчага разліку. Упэўнены, што гэты эканамічны інструмент у нашых умовах самы эфектыўны. А што атрымалася? Як быццам сутнасць дзяржаўнага захаду і агульныя прынцыпы яго фарміравання дакладна вызначаны Законам аб прадпрыемстве — маецца на ўвазе заказ галоўных відаў прадукцыі народна-гаспадарчага значэння, на самай жа справе атрымалася, што плануючыя органы, міністэрствы, ведамствы ніяк не могуць аддзіць ад старых стэрэатыпаў гаспадарання, звычайных камандна — адміністрацыйных метадаў кіравання эканомікай. Адсюль імкненне ахапіць дзяржаўным заказам усе 100 працэнтаў аб'ёму прадукцыі — да самых дробязей. Фактычна пад выглядам дзяржаказу прадпрыемствам даведзены ранейшы план па наменклатуры. Дарэчы, у Законе аб прадпрыемстве гаворыцца, што заказ выдаецца на пастаўку асноўнай прадукцыі. Але што ім там,

ства ў планаванні, выпуску прадукцыі, якая мае попыт у спажывацях.

— Прымушаюць гнаць славыты «вал»?

— Гэта ў корані пярэчыць сэнсу эканамічнай рэформы. Я лічу, што для прадпрыемства швейнай прамысловасці, напрыклад, дзяржаказ павінен распаўсюджвацца не больш як на 80 працэнтаў аб'ёму прадукцыі. Астатняе — наша. Гэта значыць, частку вытворчых магучасцей мы можам выкарыстаць на выраб прадукцыі, якую дыктуе сённяшняя мода. Разумеце, нам патрэбна свабода манеўра.

— Сапраўды, усё вельмі лагічна. Але такое да вас пытанне, Анатоль Мікалаевіч. Мяркуючы па гэтых лічбах і табліцах, з якімі вы мяне азнаёмілі, у вас сапраўды дасканалы гаспадарчы разлік. Але ж «Камсамолка» існуе не сама па сабе, яна звязана сотнямі ніцей з пастаўшчыкамі, фінансавымі органамі, гандлёвымі арганізацыямі і г. д. У вас, напрыклад, укараняецца эканамічная рэформа, а ў многіх вашых партнёраў — не. Ці не вядзе гэта да перакосу ў агульным эканамічным механізме рэспублікі? Ці я нешта не разумею?

— Вы маеце рацыю. Сапраўды, наш гаспадарчы разлік ператвараецца ў нішто за сценамі прадпрыемства. Вось вам такі прыклад. Дзякуючы укараненню гаспадарчага разліку, самафінансаванню мы атрымалі летась 5 мільёнаў рублёў звышпланавых прыбыткаў, якія павінны пайсці на развіццё вытворчасці, будаўніцтва і г. д. Але атаварыць гэтыя грошы мы не можам, бо ні ў камітэце па матэрыяльна-тэхнічным забеспя-

УСЕСАЮЗНЫЯ, СІМАНАЎСКІЯ

Праз многія гарады пралеглі франтавыя дарогі ваеннага журналіста, пісьменніка Канстанціна Сіманавы ў гады Вялікай Айчыннай вайны, ды асабліва запамінаўся яму Магілёў. Будучы сведкам памятных баёў, К. Сіманаву аператыўна расказваў пра іх у цэнтральным друку.

У пасляваенныя гады К. Сіманаву неаднойчы бываў у тэатры мясцінах і заўсёды з асаблівым хваляваннем прыходзіў на Буйніцкае поле, а пайшоўшы з жыцця, назаўсёды застаўся з Магілёўшчынай — яго прах, як вядома, развезены над Буйніцкім полем. Аб гэтым напамінае і мемарыяльны знак, устаноўлены тут.

12 ліпеня, роўна праз сорак сем гадоў пасля таго, як абаронцы Магілёва здзейснілі свой подзвіг, падбіўшы 39 фа-

шысцкіх танкаў, адбыўся ўрачысты мітынг, у якім поруч з удзельнікамі баёў, ветэранамі прынялі ўдзел вядомыя савецкія пісьменнікі А. Вазнясенскі, Р. Казакова, Р. Раждзественскі, Я. Хелемскі, І. Шклярэўскі і іншыя, а таксама беларускія літаратары Р. Барадулін, В. Быкаў, А. Жук, Л. Прокша, А. Сулянаў, сын К. Сіманавы А. Сіманаву.

На працягу трох дзён у Магілёве праходзілі Усесаюзныя сіманавыя літаратурныя чытанні. Адбыліся шматлікія сустрэчы іх удзельнікаў з чытачамі. Выручаныя сродкі вырашана перавесці на ўзвядзенне мемарыяльнага комплексу «Буйніцкае поле».

Да першых Усесаюзных сіманавыя чытанняў «ЛіМ» мае намер вярнуцца ў адным з бліжэйшых нумароў.

● ІНТЭР'Ю У НУМАР

Ва ўрочышчы Курапаты...

Як вядома, урадавая камісія, створаная пасля з'яўлення ў друку артыкула «Курапаты — дарога смерці», пачала сваю дзейнасць. Зараз у Курапатах у прысутнасці членаў камісіі вядуцца работы па эксгумацыі выяўленых тут астанкаў людзей. Актыўны ўдзел у раскопках прыняў адзін з аўтараў артыкула ў «ЛіМ» З. Пазняк. За ходам работ у першы дзень назіраў пісьменнік А. Адамовіч.

Рэдакцыя звярнулася да члена ўрадавай камісіі, народнага мастака СССР М. Савіцкага з просьбай пракаментаваць работы ва ўрочышчы Курапаты.

— Адзначу, што раскопкі, эксгумацыя, робяцца на прафесійным узроўні, так, як і павінна рабіцца падобная работа — пад наглядом археолагаў, у прысутнасці панятых, следчых, неабходных экспертаў. Усё працакаліруецца пісьмова і на фотастужку. У Курапатах працуюць кінадакументалісты, бываюць прадстаўнікі прэсы.

— Ці можна ўжо сёння рабіць нейкія вывады?

— Канчатковыя вынікі будуць толькі пасля заканчэння ўсіх работ, усяго комплексу работ. І гэта кампетэнцыя камісіі ўвогуле. Я ж, ніякім чынам не апераджаючы будучае рашэнне, магу толькі выказаць уласнае меркаванне. Я лічу, што пункт гледжання, выказаны аўтарам артыкула «Курапаты — дарога смерці», пацвярджаецца. Знаходкі ў магі-

лах (так умоўна назавём гэтыя пахаванні, хоць там няма ні крыжоў, ні магільных пліт) мяне ў гэтым пераконваюць.

Відаць, што ў Курапатах эксгумацыі ўжо праводзіліся. Хто гэта рабіў, калі і з якой мэтай — таксама было б варты высветліць дзяржаўнай камісіі. Характэрная ў гэтым сэнсе мегіла, пазначаная ў праколе нумарам пяць. Цэнтр магілы выбраны, але па баках — некарнутае чалавечыя астанкі. Чарапы з кулявымі адтулінамі, побач гільзы ад савецкіх нагнаў. Тут жа асабістыя рэчы — грабенчыкі, кубачкі, зубныя шчоткі. Запомніліся галёшы з фабрычным кляймо, дзе відрозна чытаецца слова «СССР».

— Мабыць, ёсць патрэба для канчатковага высвятлення ісціны звярнуцца ў архівы МУС і КДБ?

— Эксгумацыя, хоць і вельмі важная, але толькі частка праграмы работы камісіі. Будучы таксама выслуханы сведкі злачынстваў у Курапатах, прадугледжана і праца ў архі-

мі на практыцы стрымліваецца з-за таго, што прадпрыемствы БССР пазбаўлены права на рэалізацыю часткі аб'ёму сваёй прадукцыі на экспарт па прыхільных сувязях. Мэтазгодна было б для апэратыўнага правядзення экспертна-імпартных апэрацый па наменклатуры выпускаемай прадукцыі даць магчымасць прадпрыемствам рэспублікі права штогадовага экспарту тавараў у колькасці двух-трох працэнтаў ад агульнага іх выпуску.

— Наша з вамі, Анатолю Мікалаевіч, гаворка вяртаецца пераважна аб пытаннях перабудовы эканомікі. Але эканоміка — не замкнёная сістэма, яна павінна быць падначалена чалавечым інтарэсам. Не чалавек для эканомікі, а эканоміка для чалавека. Так павінна быць, але так не было раней. Казённая адміністрацыйна-бюракратычная метады кіравання краінай сталі сур'ёзным тормазаў для ініцыятывы людзей, грамадскіх арганізацый і калектываў. Саветы, многія партыйныя органы аказаліся не ў стане кантраляваць напор ведамасных інтарэсаў. Як сказана ў дакладзе М. С. Гарбачова на канферэнцыі: «Універсальным правілам стала тое, што орган, які прымаў рашэнні, не меў эканамічнай адказнасці за вынік сваіх дзеянняў». Як інструмент удасканалення і ўмацавання Саветскай улады прапанавана аб'яднанне ў адной асобе функцый першага сакратара партыйнага камітэта і старшыні Савета. Я чытаў, што некаторыя дэлегацы выказвалі неўраўнаважана ад гэтай прапановы, якая, на іх думку, наогул не ўлічвае ў канцэпцыю раздзялення функцый партыйных і саветскіх органаў.

— Я рашуча падтрымліваю рашэнне адрадыцы паўнаўладзе Саветаў народных дэпутатаў метадам спалучэння ў адной асобе першага сакратара парткамітэта і старшыні Савета.

— Ці не мэтазгодна было б спачатку правесці такія эксперыменты ў некалькіх абласцях і рэспубліках і паглядзець, што ад гэтага атрымаецца?

— Не і не. Эксперыментаваць тут няма чаго, бо справа не чакае.

— Пры самым вялікім аўтарытэце што зможа зрабіць старшыня Савета, калі фінансавымі, матэрыяльнымі наштоўнасцямі распараджаюцца ведамствы?

— Вы маеце рацыю. «Саветы», — сказана ў дакладзе М. С. Гарбачова, — павінны мець сапраўдны, заснаваны на доўгатэрміновых нарматывах крыніцы прыбытку, уключаючы паступленні ад усіх прадпрыемстваў, размешчаных на іх тэрыторыі, назапашваць сродкі для ажыццяўлення буйных задач. Зараз мы адлічваем у гэтых сродках бюджэт 6 працэнтаў сваіх прыбыткаў. Я лічу, што трэба адлічваць не менш 30 працэнтаў. Тады Савет народных дэпутатаў будзе сапраўды рэальнай сілай.

— Дзякуй, Анатолю Мікалаевіч, за гутарку.

Гутарку правёў
М. ЗАМСКІ.

вах. Гэты аспект работы, відаць, найбольш складаны.

У 1941 годзе архівы рэспубліканскага НКВС былі вывезены ў Маскву. Кажуць, нібыта тое, што вывезці было немагчыма, знішчылі на месцы. Аднак нават і ў гэтым выпадку недзе павінны існаваць хоць бы спісы знішчаных спраў.

— Дзейнасць камісіі расплаванана на пэўны тэрмін!

— Зразумела. Але ж новыя акалічнасці, якія могуць узнікнуць у часы следства, уносяць карэктывы і ў планы работы камісіі.

На 13 ліпеня раскрыта каля дзесяці магіл. Увогуле ж у Курапатах магіл больш за 500. Гэта тое, што можна выявіць. Частка пахаванняў знішчана, калі праз урочышча цягнулі газатрасу. Частка — яшчэ раней, калі будавалі акружную дарогу.

У бліжэйшы час камісія з'явіцца на пасяджэнне, дзе і будзе вырашана пытанне — спыніць раскопкі ці працягнуць іх далей.

ЖЫТА стаяла высокаю роўнаю сцяною. Не адзін тыдзень перад гэтым ішлі — нават не ішлі, а лілі дажджы, праносіліся над полем навальніцы з моцным ветрам і градам, але жыта не паддалася, устаяла, і цяпер, пад ласкавым ліпеньскім сонцам, старанна налівала-спяліла колас, які самавіта і гожа гнуўся долу. Жытнёвае поле цешыла вока, саргавала душу, нашэптвала-падказвала памятным пыскіям радкі: «Мне ў жыта хочацца ўвайсці, мне вечнасцю здаецца жыта...»

І згадалася мне іншае поле, даўняе ўжо, прызабытае. Шмат гадоў не згадвалася, а тут раптам прыпомнілася. Шырокае, надта ж нямеранае пасля беларускага казахстанскага поля. Не жытнёвае — пшанічнае. Поле 1957 года. Мы, тады студэнты БДУ імя У. І. Леніна, прыехалі пад Акмолінск, цяперашні Цалінаград, ці не на другое цалінае жывію. Прыехалі і былі зачараваны пшанічным полем. І не столькі яго незвычайна для нашага вока бязмежнасцю — яно гублялася недзе далёка-далёка за небакраем у трымшэці летняй смугі, колькі сваёй шчодрасцю і красою. Пшаніца стаяла густою роўнаю, нідзе не паклычанаю шчоткаю, колас пры коласе, шчыгульняк, краючыся вусамі адзін аднаго. І ці не ад гэтага поле пад подыхам ласкавага ветрыка ціха шумела-пазвоньвала.

Той парою дома мы не маглі яшчэ бачыць такога поля, такога ўраджаю, і здзіўляліся, і захапляліся, і рукі нашы цягнуліся да важкіх, незвычайна доўгіх каласоў, вылучвалі на далю ўжо амаль спелыя, васковыя зярняты, і вока міжволі лічыла іх, і мы зноў здзіўляліся, што ў коласе можа быць іх столькі, гэтых духмяных, буйных і жыццядайных зярнят. Дадому мы ехалі — бадай што ўсе — са снапкамі цалінай пшаніцы: паказаць бацькам і суседзям, што гэта зусім не байкі — стопудовыя ўраджай, пра якія спяваецца ў песнях, што вось яна, пшанічка, не выбраная напаказ, каласок да каласка, як на раённую выстаўку, а ўся такая, дайце веры, каласістая, умалотная...

А жытнёвае поле, ля якога прыбегла да мяне згадка пра лета пяцьдзесят сёмага на казахстанскай цаліне, было полем Гродзенскай абласной сельскагаспадарчай доследнай станцыі ля пасёлка Ражанка Шчучынскага раёна. Засеяна яно было жытам гатунку «Пушаўчанка» і абяцала ўраджай прынамсі цэнтнераў пяцьдзесят, а мо і ўсе шэсцьдзесят. І перад такім ураджаем бягнуў і мізарнеў ураджай той цалінай пшаніцы, які толькі на пасобных участках дасягаў 28—30 цэнтнераў з гектара. Сёння зусім не чарназёмная

У ДЗЕНЬ СЁННЯШНІ, ЗАЎТРАШНІ І... УЧАРАШНІ

СУБ'ЕКТЫўНЫЯ НАТАТКІ ўДЗЕЛЬНІКА СЕМІНАРА

Беларусь здымае ўраджаі куды большыя — летась на круг атрымана амаль трыццаць пяць цэнтнераў збожжа. А на Гродзеншчыне і таго больш. І дзякуючы вось гэтай самай «Пушаўчанцы» таксама, якою заняты ў вобласці ці не ўвесь, як кажуць, жытнёвы клім.

Адсюль, з поля абласной сельскагаспадарчай пачаўся маршрут нашай, скажам так, «сталічнай» групы рэспубліканскага семінара па праблемах развіцця аграпрамысловага комплексу, які два дні — 7 і 8 ліпеня — праходзіў на Гродзеншчыне (абласныя групы — з Віцебшчыны, Магілёўшчыны, Гомельшчыны, Брэстшчыны і Міншчыны — ездзілі па іншых маршрутах). Чаму на гэты раз для правядзення семінара была выбрана менавіта Гродзенская вобласць? Тут набыты досыць багаты вопыт інтэнсіфікацыі сельскагаспадарчай вытворчасці многіх падраздзяленняў агракомплексу. Тут, дзякуючы эканамічным метадам гаспадарання, удасканаленню арганізацыі працы, з году ў год павышаюць прадуктыўнасць жывёлагадоўлі, атрымліваюць высокія ўраджай збожжа, бульбы, цукровых буркаў на скупых пясчаных і супясчаных землях. Тут зроблены першыя і перспектыўныя крокі да раскрыцця патэнцыялу калгасаў і саўгасаў на аснове развіцця розных форм падрату і арэнды, пераходу ўсяго аграпрамысловага комплексу на новыя ўмовы гаспадарання. Партыйныя і саветскія работнікі, спецыялісты агракомплексу, міністэрстваў і ведамстваў, вучоныя, кіраўнікі калгасаў і саўгасаў, прадпрыемстваў Дзяржапрама рэспублікі былі запрошаны для ўдзелу ў семінары, каб пазнаёміцца з гэтым вопытам і поспехамі гродзенцаў, абмяняцца ўражаннямі ад убачанага і пачутага, падвесці пэўныя вынікі работы партыйных арганізацый, саветскіх і гаспадарчых органаў, навуковых устаноў па павелічэнні вытворчасці і паляпшэнні забеспячэння насельніцтва прадуктамі харчавання, абмеркаваць задачы, якія вынікаюць з рашэн-

няў XIX Усесаюзнай канферэнцыі КПСС па гэтым пытанні.

Сярод удзельнікаў семінара была і вялікая група журналістаў, рэдактараў рэспубліканскіх газет і часопісаў, прадстаўнікоў творчых саюзаў, у прыватнасці, Аляксей Жук, Сяргей Законнікаў, Аляксандр Шабалін, кампазітар Валерыя Іваноў. З гэтай прычыны трапіў на семінар і я. Падзялюся некаторымі ўражаннямі па ходу нашага семінарскага маршруту па Гродзеншчыне.

ПАЧАТКОВЫ прыпынак, які ўжо сказаў, — палёткі абласной сельскагаспадарчай доследнай станцыі. Увагу тут прыцягвалі не толькі заганы «Пушаўчанкі», але і грэчкі (у самым разгары цвіцення), пляшкы-аўсянай сумесі, бураноў, розных траў і, вядома ж, бульбы. Тут давялося пачуць шмат цікавага. Скажам, пра новы метады вырошчвання бэзвіруснага пасадкача матэрыялу, галоўную састаўную частку праграмы «Бульба», над якой працуюць вучоныя станцыі, пачачыць бульбяныя плантацыі, засаджаныя не звычайным насеннем, а мікрабульбінкамі, вырошчванымі ў прабірках. Такого пасадкача матэрыялу на гектар патрабуецца ўсяго каля 16 кілаграмаў, а ўраджай атрымліваецца паўнаважкі і чысты ад хвароб, якія апошнім часам не толькі вельмі істотна яго зніжаюць, але і губяць.

Навукова-даследчая работа праводзіцца, акрамя праграмы «Бульба», яшчэ па 8 навукова-тэхнічных рэспубліканскіх праграмах, якія ўключаюць шматлікія пытанні сельскагаспадарчай вытворчасці. Вучоныя доследнай станцыі, заклучыўшы з гаспадаркамі прамыя гаспадарча-разліковыя дагаворы, працуюць сістэмай інтэнсіўнай кармавытворчасці, насенняводства і прыёму гатунковай агратэхнікі сельскагаспадарчых культур, сістэмай ўгнаенняў у спецыялізаваных севазваротах і прыёму апрацоўкі дзярнова-падзолістых супясчаных глебаў, эфэнтных тэхналогій вытворчасці прадукцыі жывёлагадоўлі і г. д.

І ў тым, што гэта прыносіць вялікі плён, што работнікі палёў і ферм Гродзеншчыны ўме-

юць працаваць, што ім уласцівы актыўны творчы пошук, жаданне прымяніць на практыцы сучасныя тэхналогіі, новыя формы арганізацыі працы, мы перанаваліся ўсюды, куды збочвалі нашы «ікарусы».

Адзін з прыпынкаў у Мастоўскім раёне — свінагадоўчы комплекс «Прамень» калгаса «Дубна» імя Д. І. Валковіча. Перад тым, як зазірнуць на сам комплекс, мы аглядзелі холы, лячэбныя кабінеты і пакоі псіхалагічнай разгрузкі прафілакторыя, Прафілакторый зрабіў вялікае ўражанне, ён — відавочнае сведчанне кляпатлівых адносін да людзей, якія працуюць на комплексе, разумеючы тое, што затраты на здароўе і настрой людзей акупяцца выдатнай працай. Не часта, прызнаюся, даводзілася бачыць раней мне і такі адкормачны комплекс — сапраўдную фабрыку свініны. Зацікавіла ўсіх устаноўка для мікранізацыі зёрна, што паляпшае якасць корму і спрыяе павышэнню сутачных прывагаў.

Там жа, у Мастоўскім раёне, быў і яшчэ адзін прыпынак — ля кукурузнага палатка калгаса «Дружо». Колішня «палатная каралева» выглядала тут сапраўднай каралевай — высокая, лапушыстая, ужо з досыць ёмістымі, хоць яшчэ і прыхаванымі ў лісці натахамі. Два дзесяткі гатункаў гэтай культуры выпрабавуюць у калгасе, лепшы з іх прыжывецца на калгасных палатках. На гэтым полі рос югаслаўскі гібрід, пасаджаны па новай тэхналогіі. Усё гэта — клопат аб тым, каб корм жыўёле быў як мага таннейшы, каб сабекошт свініны быў ніжэйшы.

Комплекс па вырошчванні ялавічыны саўгаса «Зара» — гэта ўжо Ваўкавыскі раён. 10 тысяч бачкоў стаяць тут на адкормачным канвееры. Больш чым на кіло прыбавляюць яны ў вазе за суткі, пад канец ператвараючыся ў цёмнае ператварэнне на 500—550 кілаграмаў. Кожныя 13 дзён комплекс прадае дзяржаве 182 тоны ялавічыны, прытым, досыць таннай. Сакрэт колёнасці і якасці прадукцыі комплексу ў тым, што ён — увесь комплекс! — узяты ў арэнду. Арэндатары — калектыву аднадумцаў — працуюць так, каб было выгадна і самім, і саўгасу. А ва ўмовах арэнднага падрату гэты прычып сапраўды вось такі просты: малі выгадна саўгасу, дык выгадна і табе, і наадварот.

У саўгасе «Ваўкавыскі» аб'ектам увагі ўдзельнікаў семінара быў незвычайны жылы пасёлак. Незвычайны ў тым сэнсе, што ўзводзіцца ён... маладзёжным будаўнічым каператывам. Ян грыбы, растуць наўкруг, у гонай мясціне ля саду, каля 30 аднапавярховых і двухпавярховых кватэраў. Будуюць іх самі сабе маладыя саўгасныя механізатары, спецыялісты, інтэлігентны. Матэрыял дае саўгас. Саўгас жа аплачвае і палову кошту дома (прыкладна 15 тысяч рублёў). 20 працэнтаў кошту — уносі члена каператыва, выплата рэшты расцягваецца на 50 гадоў. Дамы, не крывячы душою, проста выдатныя: трох- і чатырохпакатныя, з прасторнымі віталнямі, кухнямі, з усімі выгодамі, у тым ліку з гарачым водазабес-

(Заканчэнне на стар. 4).

Прадстаўнікі творчай інтэлігенцыі — удзельнікі семінара: намеснік галоўнага рэдактара газеты «Советская Белоруссия» Фота У. МЯЖЭВІЧА.

У ДЗЕНЬ СЁННЯШНІ, ЗАЎТРАШНІ І... УЧАРАШНІ

(Заканчэне. Пачатак на стар. 3).

пачнем. У дадатак пад кожным домам — велізарны сніп. Праўда, трохі бянтэжыла вонкавая аднастайнасць дамоў — усяго некалькі тыпаў, аднак хлопцы — будаўнікі і будучыя гаспадары — запэўнілі, што гэтая аднастайнасць будзе «разбурана» рознасцамі веранд і іншых аздоб...

З Ваўкавыскага раёна перабраліся ў Бераставіцкі. Тут пазнаёмліліся з тэхналогіяй аджор-ма бычкова на комплекс калгаса імя Леніна. Комплекс разлічаны на 5 тысяч гадоў. Культурна вытворчасці проста-такі адмыслова. Відаць, інакш і нельга, толькі такім чынам, своеасаблівым канвеерам, з выкарыстаннем навейшай тэхналогіі прыгатавання і раздачы кармоў, прыбірання і ачыстка можна даваць краіне таннае і перагатаванае мяса, хоць мая вяскова душа трохачкі і засмучалася, што на такой прамысловай, па сутнасці, вытворчасці ўжо не застаецца, бадай, месца ніякім эмоцыям у дачыненні чалавек і жывёлы, што бычок тут — гэта ўжо не Рабы ці Рыбы, а ўсяго толькі жывае машына па вытворчасці ялавічыны...

«Кааператыву арандатару «Вясёлка» па вытворчасці малака». Такую шыльду убачылі ў калгасе імя А. М. Варанецкага таго ж Бераставіцкага раёна. Калісьці была звычайная малочна-таварная ферма, а зараз воль — кааператыву! Зноў жа, гэтае газетна-бюракратычнае «па вытворчасці малака», што ні кажыце, рэжа вуха, але ўсё гэта адстае на задні план, калі дэдаваешся, што арандатар прынесла добрыя зручкі па ўсіх паказчыках — надой, вырасці, сабеност малака знізіўся, а колькасць работнікаў зменшылася аж на дзесяць чалавек. Вельмі прыемнае ўражанне зрабілі на ўсіх самі арандатары на чале з былым загадчыкам фермы, а цяпер старшынні савета кааператыву І. Лукашыкам — людзі працавітыя, дзелавыя, рызыкоўныя і адкрытыя, людзі, якія ўмеюць пастаяць за сябе, шанаваць сваю і чужую працу. Карацей кажучы, новыя людзі новай вёскі, у якіх ужо, бадай, не застаюцца і следы зусім нядаўняй затурнанасці, пакарліваці, абыякавасці...

У гэтым жа калгасе імя А. М. Варанецкага прыпыніліся на некалькі хвілін і ля Палаца культуры — цудоўнага, неардынарнага збудавання, у якім некалькі ўтульных холаў, пакояў для заняткаў розных гурткоў і аб'яднанняў, выдатная глядзельная зала, танцавальная зала, бібліятэка, а таксама — басейн. А яшчэ калгасны палац запамінаўся шматлікімі ластаўчынымі гнёздамі, якія нямомым і спрытным птушачкі ўмудрыліся паналепаваць да бетонных калон проста ля ўвахода...

У Гродзенскім раёне завіталі на свінакомплекс «Юбілейны» калгаса «Кастрычнік». Комплекс не самы вялікі — усяго на 12 тысяч свіней (усяго, бо бываюць і на 24 тысячы, і на 108 тысяч), але здзіўлялі надзвычайны ўсюды парадкі і чысціня. Нават не верылася, што ходзіць па свінаферме — аніякага паху, рахманья, укрмленія падсвінакі — чысціня, як з карцінкі.

Гэтакім жа парадкам і чысцінёй уразіў і цэнтр калгаса — вёска Квасоўка, адбудаваная адметна, з вялікім густам і стараннасцю. Звярталі ўвагу і арыгінальныя жыллыя дамы, і гандлёвы цэнтр, і Палац культуры на цэнтральнай плошчы. Асабліва ж уражвалі акуратныя трактарчыкі ўздоўж вуліц і незвычайныя, чыгуначна-ліццё, расшоткі-плочкі з такімі ж металічнымі вяснічкамі ў кожны двор-сядзібу...

Пасля ўсяго пабачанага ўжо не верылася, што нешта яшчэ можа ўразіць. Аднак тое, што павачылі ў аграпрамысловым калгасе-камінаце «Прагрэс» таго ж Гродзенскага раёна, пераўзышло ўсе чаканні. Аджор-мачны комплекс калгаса на 5 тысяч гадоў буйной рагатай жывёлы — быццам і такі, як іншыя (тыя ж вытворчыя карпусы і тэхналагічныя цэхі, тыя ж сляжныя вежы), і не такі (цудоўны, са шкляным дахам

у холах, адміністрацыйна-гаспадарчы корпус, велічны фантан перад ім, адмысловае лесвіца, што звязваеца, бляжыць уніз ад фантана да люстранай гладзі возера).

Ды, бадай, найбольш уразіў сам магутны эканамічны патэнцыял гаспадаркі. Не надта шаную я лічы, аднак жа вось якія яны тут: працуе ў калгасе 1700 чалавек; леташні ўраджай збожжавых — 63,7 цэнтнера з гектара, бульбы — 425 цэнтнераў; гаспадарка прадае штогод 5 тысяч тон мяса і 9 тысяч тон малака; чысты прыбытак перавышае 10 мільёнаў рублёў. Тут надзейная і вялікая сувязь вытворчасці з навукай. Лабараторны корпус — не хочацца назваць яго двухпавярховы, адметнай архітэктуры будынак, забяспечаны самым сучасным абсталяваннем, звычайнай лабараторыяй — не ведаю, ці можа які райцэнтр пахваліцца такім. У калгасе свая апрацоўчая прамысловасць: забойны цэх і мясазавад, які выпускае вэнджаныя шынкі, кілбасы, завод па вытворчасці касцяной мукі, завод па выпуску самых розных соусаў, мэблевы цэх і г. д. Неўзабаве калгас будзе прадаваць, найперш замежным спажыўцам, ракаў, але, самых звычайных рачных ракаў, хоць і купленыя на развод ажно ў Сан-Францыска. Ну, а калгасны пасёлак, славуція Верцялішкі — што пра іх скажаць? Зраецца, тут зроблена ўсё, каб людзям жылося па-людску...

Канечны семінарскі маршрут — калгас «Шлях да камунізму» з цэнтрам у вёсцы Абухава, непадалёк ад Гродна. Эрэты, вёскай назваць Абухава ўжо наўрад ці можна. Гэта вялікі добраўпарадкаваны пасёлак гарадскога тыпу. Найбольш уражвае плошча — велізарная. Адметна спланаваная, з газонамі і кветкамі і фантанам (будуецца пакуль што), алова цяжка — цудоўны (інакш слова цяжка знайсці) Палац культуры, пад адным дахам з якім, акрамя ўсяго іншага, два плавальныя басейны з выдатна абсталяванымі лячэбна-прафілактычнымі, аздараўленчымі кабінетамі, магазіны, кафэ-столовая, пошта, прадпрыемствы службы быту і інш.

Тут, у калгасе, удзельнікі семінара пазнаёмліліся з работай малочна-таварнага комплексу «Будоўля» на 400 дойных кароў і свінакомплексам. Абодва комплексы працуюць па прынцыпе арэнднага падряду, тут умеюць лічыць кожную капейку, пастаянна адшукваюць дадатковыя, найперш унутрыгаспадарчыя рэзервы. Адным з такіх рэзерваў стаў уласны камбінормавы завод, які істотна знізіў расходы на кармы і тым самым паспрыяў павелічэнню прывагаў і зніжэнню сабекошту свінагаў.

І тут зноў, каторы раз за два дні работы семінара, падумалася пра тое, што ўсё ж не конная, не ўсялякая праца выпроствае чалавека, надае яму годнасці і самапавагі, а толькі праца свядомая, адухоўленая, праца, якая прыносіць чалавеку не толькі матэрыяльнае, але і маральнае задавальненне. У паездцы, пад час сустрэч з людзьмі, кідалася ў вочы вось гэтая ўнутраная, народная апошнім часам людская самапавага, жыццёвая і душэўная ўпэўненасць, мэтайнасць, акрылены сённяшнім атмасферай у краіне ўласцівай нашаму народу заўсёднай адкрытасці, даверлівасці, сардэчнасці, шчырасці...

ТУТ, У ГЭТЫМ па-царску велічным Палацы культуры (не згодзен з тымі, хто выказвае скептычныя меркаванні накшталт таго, што, маўляў, ці ёсць неабходнасць будаваць у вёсках такія шыкоўныя гмахі, ці апраўдваюць яны сябе тут, дзе людзей усё ж не дзесяткі і не сотні тысяч, ці не пустыюць яны амаль круглы год, запаўняючыся толькі зрэдку, наогул, ці разумна рабіць такія вось невытворчыя выдаткі, — не і не, такі палац

— сведчанне павагі да людзей працы, ён не толькі работай сваёй, выглядам сваім спрыяе выхаванню людзей, падказвае манеру паводзін, дыктуе звычкі і моду, нясе ў вёску вялікі і высокі духоўны патэнцыял) адбылося пленарнае — заключнае — пасяджэнне семінара. З дакладам «Аб рабоце партыйнай арганізацыі вобласці па павышэнню эфектыўнасці сельскагаспадарчай вытворчасці ва ўмовах поўнага гаспадарчага разліку, самафінансавання і задачах, якія вынікаюць з рашэнняў XIX Усесаюзнай канферэнцыі КПСС» выступіў першы сакратар Гродзенскага абкома КПБ Л. Г. Кляцкоў. Другі даклад «Аб некаторых выніках работы партыйных арганізацый, савецкіх і гаспадарчых органаў, навуковых устаноў рэспублікі па павелічэнні вытворчасці і паляпшэнні забеспячэння насельніцтва харчовымі таварамі і задачах, якія вынікаюць з рашэнняў XIX Усесаюзнай канферэнцыі КПСС па гэтым пытанні» зрабіў першы намеснік Старшыні Савета Міністраў БССР, старшыня Дзяржапрама рэспублікі Ю. М. Хусаінаў. У спрэчках выступілі старшыня калгаса «Шлях да камунізму» Гродзенскага раёна І. П. Сянько, першы сакратар Мінскага абкома КПБ А. А. Малафееў, старшыня Гомельскага аблгарапрама М. М. Бусько, старшыня калгаса імя Суворова Пастаўскага раёна А. А. Валадзько, першы сакратар Нясвіжскага РК КПБ М. М. Худая, дырэктар саўгаса «Гарадзец» Шклоўскага раёна А. Р. Лукашанка.

Падсумаваў вынікі семінара, выступіўшы з вялікай прамовай, першы сакратар ЦК КПБ Я. Я. Сакалоў. Усе выступаючыя гаварылі аб тым, што трэба скіроўваць намаганні на паскарэнне пераводу сельскай гаспадаркі на інтэнсіўны шлях развіцця, умацаванне эканомікі калгасаў і саўгасаў, вырашэнне на гэтай аснове праблем сацыяльнай перабудовы вёскі; што сакрат пспехаў працаўнікоў Гродзенскай вобласці заключаецца ў раскрыцці патэнцыялу калгасаў і саўгасаў на аснове развіцця ўнутрыгаспадарчага разліку, укаранення падряду, высокай культуры землеўладання і жывёлагадоўлі, умацавання сувязі з навукай; што гэты вопыт, гэтыя метады павінны браць на ўзбраенне працаўнікі палёў і ферм іншых абласцей рэспублікі.

І прыходзіла думка аб тым, што нам, літаратарам, усім творчым работнікам, трэба часцей бываць сярод людзей, шчыльнай кантактавацца з рэальным сённяшнім жыццём, а не задавальняцца (на жаль, многія з нас задавальняюцца) старым багажом, колішнімі, надта ж падчас даўнімі ўяўленнямі аб гэтым самым жыцці.

Рэспубліканскі семінар па праблемах развіцця аграпрамысловага комплексу, месцам правядзення якога была выбрана Гродзеншчына, завяршыўся. Ён прынес несумненную і безумоўную карысць усім яго ўдзельнікам. Усе яны навоцна пераканаліся — на прыкладзе лепшых гаспадарак вобласці, — што можна жыць і працаваць інакш, чым жылі і працавалі дагэтуль, чым мы жывём і працуем сёння, што трэба і можна

пераводзіць працу хлебараба і жывёлавода на новыя арганізаваныя і тэхналагічныя рэйкі.

Маршруты семінара, якія пралеглі па многіх дарогах Гродзеншчыны, былі маршрутамі ў сённяшні і заўтрашні дзень нашай сельскагаспадарчай вытворчасці. Сёння ўжо многія гаспадаркі тут працуюць так, што даюць добры прыклад іншым. Калі б усе вобласці неўзабаве падцягнуліся да ўзроўню Гродзеншчыны — які б моцны штуршок, які б значны крок наперад зрабіла б наша сельская гаспадарка, як бы відочна пабагацелі б прылаўкі нашых магазінаў, абедзенны стол нашых людзей.

Аднак жа гэта была паездка не толькі ў дзень сённяшні. У тых гаспадарках, у якіх пабывалі ўдзельнікі семінара, у іх поспехах бачыўся і дзень заўтрашні, бачыліся перспектывы — прытым перспектывы рэальныя — нашага далейшага развіцця. Будучыня — і ў гэтым ужо нельга сумнявацца аніяк — менавіта на шляхах развіцця гасразліку і арэнднага падряду, самага шырокага ўкаранення і ўдасканалвання новых тэхналогій, высокай культуры землеўладання і жывёлагадоўлі, усмярненага ўмацавання сувязі вытворчасці і навукі. І ў гэтым сэнсе семінарскія маршруты несумненна былі і маршрутамі ў наш заўтрашні дзень.

АЛЕ, НА ЖАЛЬ, было і тое, што часам нагадвала колішнія маршруты, паездкі ў дзень учарашні. Што маю на ўвазе? Сякія-такія аксесуары, што суправаджалі семінар. Скажам, такое спараджэнне застойнага часу, як сустрэчы — урачыстыя, з кветкамі, з дзюжачкамі ў сцэнічных касцюмах — на мяжы абласцей і раёнаў. Ці патрэбны, ці дарэчы яны сёння, у час цвярозай, мэтанакіраванай работы па перабудове ў краіне ўсіх галін жыцця і гаспадарання? Безумоўна, гэта перажытак, ява дня учарашняга.

Учарашнім днём падаліся і папкі з памятнымі цісненнем разам з блакнотамі, ручкамі, кнігамі, буклетами, і шматлікія, спецыяльна абудаваныя ў полі ці на ўзлеску паднавесы з заставаўшымі сталамі, шчодрасці застаўшымі напіткамі (канечне ж, сёння ўжо не алкагольнымі), садавінай, гароднінай, печывам, цукеркамі, цыгарэтамі (кажу так, хоць, грэшны, і сам частаваўся з гэтымі сталеў). Цяжка ўсё ж нам адвыкаць ад колішніх заганных звычак.

Учарашнім днём падаўся і бясплатны абед у калгасным кафэ. Было відаць, што людзі адчувалі сябе неяк нялюка, марудзілі вылазіць з-за сталаў, бы спадзеючыся, што мо афіцыйна ўсё ж падыдуць і разлічацца. Тым больш, што людзям былі выпісаны камандзіроўкі.

І паказука пакуль што таксама не канчаткова сканала. Яно, вядома, гаспадары заўсёды рыхтуюцца да сустрэчы гасцей, так ужо заведзена здаўна ў народзе, але ж — не пускаюць пыл у вочы. А, між тым, сям-там заўважалася менавіта гэта самае жаданне на вясці лішні лоск і чысціню, ажно да таго, каб падштурхнуць сяго-таго з удзельнікаў семінара «папытаць» у вальяж-нага, разамлега падсвінака: «Скажы, даражэнькі, якім шампунькам цябе толькі што выкупалі?»

Больш, мне думаецца, магло б быць і дзелавітасці ў самой арганізацыі семінара. Паездка, вядома, была азнаямленчая, аднак жа магла б яна быць і трохі спакойнейшай, без такога імклівае паспешлівасці, без пастаяннага падганяння: «Таварышы, прашу ў аўтобусы, час не

церпіць!» Атрымлівалася, у выніку, не азнаямленне, а верхглядства. І таварышы — старшыні калгасаў, кіраўнікі комплексаў і вытворчасцей, якія давалі тлумачэнні ўдзельнікам семінара, — таксама маглі б менш займацца самасправаздачамі, а засяроджвацца найперш на тым, як, пры дапамозе якіх сродкаў, метадаў і спосабаў дасягнуць тыя ці іншыя поспехі, якія канкрэтна людзі і якім чынам дамагліся іх. Людзі, на жаль, часцей за ўсё наогул заставаліся ў ценю, недзе за лічбамі. Лічыбы, вядома, рэч добрая, уразлівая, але ад стракацення іх у выступленнях некаторых таварышаў проста было непамысна...

І яшчэ адно, што нібыта і не мае непасрэднага дачынення да праблем семінара, аднак жа... Думка пра гэта ўзнікла недзе яшчэ ў дарозе на Гродзеншчыну. У дарозе, якая чамусьці размаўляе з падарожнікамі толькі... па-руску. Дзіўна, але і праўда: за ўсю дарогу — зусім немалую! — мільганулі перад вачыма два надпісы на мове гэтай зямлі: назва аўтобуса прыпынку «Гасцілаўцы» ля аднайменнай вёскі над вядомаму адрасаваным лозунг недзе на мяжы Іўеўскага і Лідскага раёнаў «Слава працы хлебараба!» Чаму ж так? Пытанне гэтае як узнікла ў дарозе, так і асела ў галаве, бо сілкавалася той жа адсутнасцю роднага слова паўсюль як у жывым, так і ў пісьмовым выглядзе. Зрэзь часу, як на посьмех ці, даруецца, на здэк, мільгане адзін-другі выпадковы надпіс (скажам, у надзвычай зялёным, утульным і дагледжаным гарадку Масто) на беларускай мове, і зноў суцэльнае панаванне рускай арфаграфіі. На шыкоўным Палацы культуры калгаса імя Варанецкага ў Эйсмантах шылда — на беларускай мове, але затое ў бібліятэцы, што на другім паверсе палаца, усё па-руску, па-беларуску толькі адзін надпіс — на стэндзе з краязнаўчымі кніжачкамі. І гэта на Гродзеншчыне, адной ці не з самых «беларускіх» абласцей рэспублікі! Людзі ж гродзенскія гавораць на роднай мове! Пераконваўся ў гэтым кожны раз, у кожнай вёсцы, на кожным комплексе, у час кожнага чарговага прыпынку. І хораша гавораць! Тыя ж свінаркі (дакладней, апараты па аджорме жывёлы), тыя ж даяркі (таксама апараты, толькі ўжо машынага даення) агукалі да нас ў родным слове. І таму, думалася, такое суцэльнае ігнараванне гэтага слова не што іншае, як праява непавагі да гэтых людзей. Чалавек праяўляе сябе, поруч з усім іншым, і ў родным слове. Дык, мусіць, не трэба, не варта пазбаўляць яго такой магчымасці. На жаль, магчымасці такія вельмі і вельмі звычайныя. Нават праграмаваны, можна сказаць. Бо, што грахі ўтойваць, школы ў тых жа самых калгасах-кімантах «Прагрэс» і «Шлях да камунізму», выдатныя школы-дзесцігодкі, ніякія не беларускія, беларуская мова там нават не рабочая, амаль усе прадметы выкладаюцца па-руску, як і чыста ўся пазакласная, выхавачая работа таксама. І міжволі думалася: а хіба ж было б горш, каб слова беларускае гучала, пісалася, чыталася, прапавала тут паўсюль гэтак жа нязмушана, як сёння рускае слова? Хіба ж ад гэтага людзі тутэйшыя працавалі б меней старанна, меней творча? Наадварот, бадай! Бо — і ў слове ж родным праяўляецца чалавек!

Такая адносны да роднага слова, з якімі давалася — між іншым, мімаволі — сутыкнуцца ў часе семінарскіх паездак па Гродзеншчыне, таксама з дня учарашняга. Натуральна, што і ўх трэба папраўляць, пераводзіць на тыя ж новыя рэйкі-рэйкі абнаўлення і прагрэсу.

Мікола ГІЛЬ.

Гродна — Мінск.

У добры час!

Выйшла першая кніжка маладосцеўскай бібліятэкі

Назваецца яна «...І надзея, і лёс, і ўспамін». Склалі яе творы паэтаў з таварыства маладых літаратараў пры Саюзе пісьменнікаў БССР, вядомага яшчэ пад назвай «Тутэйшыя». Самы юны аўтар — Юльяна Бармута, ёй семнаццаць, толькі што скончыла сярэднюю школу. Старэйшаму Паўлу Бурдыку — трыццаць гадоў, ён служыў у Савецкай Арміі, працаваў рабочым, скончыў філалагічны факультэт Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта імя У. І. Леніна. Астатнім — Славаміру Адамовічу, Эдуарду Ануліну, Паўлу Дамітруку, Хведару Кашкурэвічу, Юрыю Кісялеўскаму — ад дваццаці трох да дваццаці пяці гадоў. Усе, за выключэннем Х. Кашкурэвіча, выступалі ў рэспубліканскай перыядыцы.

Гэта, бадай, самае маладое на сённяшні дзень пакаленне ў нашай літаратуры. Мажліва, не ўсім з іх яшчэ стае майстэрства, аднак іх грамадзянская пазіцыя досыць выразная.

Эдуард Анулін (ён нарадзіўся на Ветнаўшчыне) з трыговай пішай пра «зону адчужэння». Адамі з яго вершаў так і называецца — «Зона адчужэння»: «Зона адчужэння — якая жакліва назва. Адчужэнне — ад хаты, дзе змалку рос. Адчужэнне. З сабой не возьмеш прысладу святла бяроз, асвер у двары, буслянку і трох буслят у ёй...» Другі верш «Вучу беларускаму слову...» (паэт настаўнічае ў Рэчыцкім раёне) — таксама пра адчужэнне, але ўжо іншае: «Вучу беларускаму слову. Ды ўмерца было б лягчэй, чым знесці: «Мы вучым мову, каб Вам зарабіць на хлеб...»

Балючых пытанняў не абмяняе і Ю. Кісялеўскі, вяртаючыся ў «Зорным джымі», скажам, у не такі яшчэ і далёкі час, калі «аж да кружэння галавы грывелі маршы і парады, і мужна маршал тылавы брыгады аддаваў загады». Ён толькі сон перамагаў, не ведаў болю і трывогі і мірным часам атрымаў славыты ордэн «Перамогі».

Маладых хвалюе не толькі блізкае, але і далёка мінулае. Бадай, яшчэ не было ў нашай паэзіі прызыву, аўтары якога б так настойліва імкнуліся асэнсаваць далёкі дзень свайго народа, звяртаючыся да імён лепшых яго прадстаўнікоў, спрабуючы суаднесці постаці іх з тым, што робіцца сёння. Вершы «Гістарычны эцюд», «Мадонна», «Францішак Скарына», «Слова Паўліона Багряма», «Сляза па Кастусю Каліноўскаму», «Францішкі Багушэвічу» — у Э. Ануліна, «Паўлюку Багряму», «Балада вершнікі» — у Ю. Бармута, «Тры вершы Кастусю Каліноўскаму» — у П. Бурдыку... Выводная трывадзца глебы, на якой узрастаюць парасткі маладой паэзіі. Гэта і радзе, і абнадзевае.

Разам з тым дэбютанты бібліятэкі, як і іхнія папярэднікі, досыць часта і аднадушна апяваюць свай вясновае маленства, вяртаюцца туды, дзе «ў матчыных казках пастух быў шчаслівы і ў поле рупліва выходзіў ратай» (С. Адамовіч), «рыпці паціху з сенам воз, і пыраюць самотна коні, а зорні падаюць з нябёс у мае малечыя далоні» (П. Бурдыка). Што ж, у аўтараў не надта багата жыццёвая і творчая біяграфія, таму і спяваюць яны пра тое, што больш і лепш ведаюць.

Дарэчы, па-ранейшаму нараджэнню паэзіі больш садзейнічае вясковая стыхія: з сямі паэтаў толькі Х. Кашкурэвіч і Ю. Кісялеўскі нарадзіліся ў горадзе.

Зрэшты, і паэтыка іх пераважна (за выключэннем хіба Х. Кашкурэвіча) традыцыйная, без асаблівых навацый. Завяршыць гэта невялікае слова хочацца пажаданнем: — У добры час, «Бібліятэка часопіса «Маладосць»! — У добры час, маладыя паэты!

А. ВІШНЕУСКІ.

ДА ПЕРШЫХ ТВОРАУ У. Рубанава крытыка паставілася даволі прыхільна. Пазней пісьменніку даводзілася чуць папрокі за ардыннасць герояў і канфліктаў. Сёння, калі чытачу ўжо вядомы тры кнігі У. Рубанава — «Вокны без фіранак» (1981), «Пахі адатай зямлі» (1984) і «Цёплы пух адуванчыкаў» (1987), — ёсць магчымасць глыбей зразумець кірунак творчых пошукаў аўтара, яго здабыткі і магчымасці.

Пробным каменем для любога пісьменніка была і застаецца праблема героя. Нарматыўная крытыка звычайна арыентуе аўтара на тыя ці іншыя схемы ідэальнага героя і пагардліва ставіцца да паказу жыцця звычайных людзей. Пісьменнік, творчы лёс якога арганічна звязаны з лёсам народа, не можа аддаць свой талент на эстэтызацыю выключных эмоцый героя-звышчалавека. Грамадская думка нашага часу добра ўсведамляе, да якіх катаклізмаў прыводзіць людзей масавае захваленне выключнымі героямі — незалежна ад таго, шчырае яно ці паказное.

Праблематыка прозы У. Рубанава разгортваецца ў рэчышчы гуманістычных традыцый беларускай літаратуры з яе абвостранай цікавасцю да лёсу і будучыні людзей з сацыяльных нізоў. Пісьменнік унутрана перакананы, што цікавасць да жыцця простых людзей ніколі не зніжае ідэйна-філасофскіх вартасцей прозы. Мастацкія творы, прасякнутыя думкай аб праве звычайнага чалавека на паўнацэннае жыццё, звычайна ўздымаюцца да шырокіх сімвалаў-філасофскіх абагульненняў.

У прозе У. Рубанава крытыка пакуль што вылучае яе сацыяльна-бытавы змест, хоць не меншай увагі заслугоўвае і своеасаблівае, някідкае на фоне адкрытай міфалагізацыі сімвала і экспрэсія.

У пісаным паводле чужых успамінаў апавяданні «Пастушок» аўтар не прэтэндуе на дакладнае ўзнаўленне трагічных рэалій ваеннага часу. Пісьменнік адносіцца да пакалення, якое нарадзіўся пасля вайны, адчувае яе разбуральную сілу па-свойму. Рахунак вайне ў апавяданні «Пастушок» уваасоблены не толькі ў трагічных калізіях сюжэта, але і ва ўсёй канцэптуальна-вобразнай структуры, цэнтрам якой з'яўляецца думка пра лёс звычайных людзей — дробных птушак, гнёздаў якіх гараць у вогненнай смерчы. Малюнак, які ўбачыў раніцай за некалькі гадзін да свай пагібель і хлопчык, герой апавядання, — гэта своеасаблівы камертон, па якім настроена проза У. Рубанава: «Раней сітавак шмаг вялося ў саламянай страце старога калгаснага гумна, але яго спалілі, і сітаўкі рассяліся, дзе іх цяпер гнёзды — Вася не ведаў». Вобраз маленькіх птушак і спаленых гнёздаў у апавяданні «Пастушок» невыпадковы. Яго сэнсавыя вытокі пачынаюцца з апавядання «Плісца», змешчаным у першай кнізе «Вокны без фіранак». Там расказваецца, як Ахрэм Мацвяёнак не знайшоў узаемаразумення з сям'ёй вучоных-псіхолагаў, якія прапанавалі чалавеку грошы за тое, што ён паказаў рыбнае месца. Апавяданне магло быць пабудавана і на гэтай псіхалагічнай калізіі і было б не горшым, але і не лепшым за іншыя, у якіх выкрываецца эмацыянальны прымітывізм некаторых інтэлектуалаў. Але У. Рубанаў да гэтага далучае яшчэ і тое, што яму рупіць больш за іншае. Форма атрымалася не вельмі зграбная, але зарое традыцыйны вобраз вясцоўца тут засвяціўся новымі гранямі. Ахрэм Мацвяёнак заслужыў новую мянушку і стаў Плісцай. Гэта здарылася ранней вясной. На беразе ракі стаялі людзі, і ніхто не ведаў, як уратаваць чалавека, якога несла ледзяная плынь. Ахрэм з незвычайнай лёгкасцю асяядаў бярваню і палпы ў напярэймы асуджанаму на пагібель. «Ну акурат плісца, — крутнуў злыслай галавой стары Даніла, прыска-

жучы да грудзей шапку. — Эта ж трэба дзяржацца на той гнятовіне. Не дай божа...» З гэтага моманту за Ахрэмам і замацавала вёска новае прозвішча — Плісца, як ганаровае званне за гатоўнасць да самаахвярнасці ў імя чалавека.

Ідучы сваім шляхам у рэчышчы нацыянальных традыцый, У. Рубанаў уздымае бытавыя малюнк і дэтэлі да ўзроўню вобразаў-сімвалаў. І ў іх уваасоблены роздум пісьменніка пра веліч душы нашага народа і яго хісткае шчасце ў цёмных вірах эпохі.

КРЫТЫКА, БІБЛІАГРАФІЯ

Аляксей РАГУЛЯ

ДА ЛЮДЗЕЙ ІДУЧЫ

Нататкі аб прозе Уладзіслава РУБАНАВА

Проза прадстаўнікоў старэйшага пакалення зрабіла многае для таго, каб знайсці «філасофскі камень» (В. Быкаў) эпохі, вызначыць агульныя заканамернасці ў гістарычным абліччы даваеннага і ваеннага часоў. Прадстаўнікі пасляваеннага пакалення ў настойліва суадносяць сучаснасць з блізім і далёкім мінулым. У плане праблематычным проза У. Рубанава мае шмат агульнага з прозай А. Жука, В. Гігевіча, Г. Далідовіча, якіх не так даўно лічылі ў першую чаргу пісьменнікамі эпохі НТР. Проза У. Рубанава — гэта голас пакалення, якое на ўзлёце развіцця назавёўся са сваімі гнёздамі ў Рэпкавічах ці Малаўках, што ў хуткім часе афіцыйна былі залічаны да перспектывных, пазбаўленых будучыні. Ва ўмовах гарадскога побыту, дзе стандартызацыя вытэрчвае рэшткі нацыянальнай бытавой культуры і мовы, замяняючы іх культурай масавай і канцылярска-бульварнай жаргонам, мігранты адчуваюць сябе няўтульна. У. Рубанава цікавіць здольнасць мігрантаў супрацістая пагрозе духоўнага збяднення. Пісьменнік імкнецца акрэсліць перш за ўсё маральна-эстэтычны арыенціры. Таму У. Рубанаў у сваіх апавяданнях звяртаецца да сацыяльна-псіхалагічных тыпаў, якія даўно сталі традыцыйнымі ў нашай прозе. «Працу я люблю ўсё жыццё», — гаворыць пра сябе адзінокая пажылая жанчына ў адным з апавяданняў пра вёску. Словы гэтыя нічога не гавораць юным модніцам з горада, што пакутуюць у вясенскай баране: у іх зусім іншае ўяўленне пра любоў і працу.

Праблема пераёмнасці маральных каштоўнасцей стала адметнай рысай сучаснай літаратуры. У. Рубанаў вырашае яе па-свойму: пісьменніка цікавіць вастрыня маральнага зроку. Яна ўласціва персанажам яго апавяданняў пра вёску — «Буслы на снезе», «Тры дні ў касавіцу», «Усё жыццё любіла». Зрок героя-апавядальніка У. Рубанава зольны і ў гарадской мітусні вылучыць маленькага чалавека, «дробную птушку» з вялікім сэрцам або з вялікай ранай. У аўтарскім набутку з'яўляюцца апавяданні, рызыкаваныя з этычнага пункту гледжання. У імпрэсіі «Люсінка» размова ідзе пра карліка, якія прагнуць паўнацэннага дзівочага і мацярынскага шчасця. У мініяцюры «Праз дарогу» гаворыцца пра неаслабнае духоўнае і фізічнае напружанне дзяўчыны, якая на мыліцах пераходзіць вуліцу. У. Рубанава цікавіць штодзённая драма звычайнага жыцця, ён аддае сваю ўвагу не чалавеку на хадулях, а чалавеку на мыліцах, яго імкненям да свята і шчасця. У тэматыцы і пабудове сюжэта апавяданняў праіака выразна адчуваецца іх

дэклацыйны, г зн. усваядлены праграмны кірунак. Прыбіты дажджом лясны канёк — зноў-такі дробная птушка, па велічыні такая ж, як і пліска, — адагрэўшыся, рвецца на святло і трапляе ў распаленую печ. Гэта мініяцюра «На святло», якая сваёй змястоўнасцю нагадвае лепшыя ўзоры філасофска-алегарычнай прозы. Падобныя мастацкія структуры з'яўляюцца вынікам глыбокага разумення шляхоў маладога пакалення, якое ва ўмовах узамоцненнай урбанізацыі шукае святла на стыку дзвюх стыхій:

кага хвалявання, пакінутага сустрэчай з Рэгінай.

Як правіла, У. Рубанаў не спяшаецца фарсіраваць развіццё канфлікту. Ён больш дбае пра яго псіхалагічнае забеспячэнне і дасягае поспеху. Бывае, праўда, што пісьменнік адступае ад гэтага ўласнага прыцыпу, тады яго герой з усімі яго слабасцямі і хваробамі становіцца ўзорным, але схематычным «барацьбітом», а ад твора павявае водарам літаратуршчыны, жыццёвая праблема здымаецца. Так здарылася з апавяданнем «Леопольд». Бывае, што з-за недахопу сацыяльнага матэрыялу У. Рубанаў праз меру эксплуатае алегорыю («На радаўніцу»). У большасці ж выпадкаў сюжэт твора разгортваецца натуральна, непаспешліва. Аўтар звычайна спыняе апавяданне якраз тады, калі контуры жыццёвай праблемы чытач бачыць зусім выразна. У апавяданні «Паліванне» некалькі эпізодаў з жыцця дырэктара нархтоўчай канторы пераконваюць чытача ў тым, што Васіль Кастагрыз — гэта браканьер і ў лесе, і на рабоце. Яго мэта — пабольш адхапіць. Яго мараль — гэта мараль чалавека, сфарміраванага на ніжняй ступені бюракратычнай іерархіі ва ўмовах чыноўніцкага разбою. Узяць хабар, забіць лася — гэта для Кастагрыза будзённым заняткам. Сэнсавую кульмінацыю ў апавяданні складае заключная сцена, калі браканьер знаходзіць прытулак у гасцінай хаце ахоўнікаў прыроды — адзінокіх і нямоглых старых. Здаецца, што воль яшчэ адзін крок — і Кастагрыз нарэшце будзе апазнаны, хіжы звер трапіць у пастку, але гэтага не здарылася, старыя ведаюць перш за ўсё закон гасціннасці.

Зло можа аплесці душу нібы «чорны павой», калі выкарыстаць вельмі ёмкі вобраз з аднайменнай аповесці А. Жука. У. Рубанава цікавіць здаровы інстынкт, які кіруе асобу да святла. У раннім апавяданні «Свеціцца лісце» юнак Алесь адчувае, што яму нечага «не стае». Ён многа думае, але яму здаецца, што яго думкі «не тыя, не галоўныя», што глыбіня іх уяўная. І сапраўды, да сутнасці справы выпускнік універсітэта пакуль што не дайшоў. Ён думае, што першапачаткова яго турбот — неакрэслены адносіны з Людкай. Аднак чаканая «таямнічая відущасць» не прышла да Алеся і пасля таго, як яны з Людкай выпілі на ўлонні прыроды марачнага віна і ўволю нагледзеліся ў вочы адно другому. А тым часам чорны павой бездухоўнасці паціху, але настойліва вяжа рукі. Праўда, калі наліцеў вецер, Алесь раптам зрабіў адкрыццё для сябе: лісце спадыспаду свеціцца. Але не ўсіх гэтак святло кранае. Духоўныя патрэбы Людкі абмяжоўваюцца на дадзеным этапе мадэрнымі джымсамі, чорным блішчатым раменьчыкам, што «туга абцягвае ў яго бёдры, роўна абразаючы ніз ружовай гіпюравай кофтакі з кароткімі рукавамі», бутэлькай марачнага віна і партрэтам Алы Пугачовай.

Зрэшты, гэта і не дзіва: жыўчы ў горадзе, можна многаму навучыцца. А вось трактарыст Пецька з апавядання «Артыстка» хоць і універсітэтаў не канчаў, але ведае, якія асалоды можна ўзяць ад жыцця, калі цябе ранней вясной клпатлівы прафком ні з таго, ні з сяго выпіхнуў на курорт, калі з першага дня табе сустрэлася такая рахманая гарадская зорка — артыстка. Аднак з Рэгінай адправаданы стэрэатып курортнага рамана не атрымаўся: яна непрыкметна змагла павярнуць Пецьку Хведаронка да зусім іншых сфер чалавечых адносін. Пецька з яго сялянскім здаровым розумам зразумеў, што Рэгіна жыве ў іншым духоўным вымярэнні, што ўбачаны, адшуканы з яе дапамогаю свет аздаў ж стаў і згублены на заўсёды. Аднак пісьменнік дае чытачу зразумець, што ў душы юнака застаецца і след высо-

Грамадзянскі пафас апавяданняў і аповесцяў У. Рубанава не ляжыць на паверхні. Яго творы прасякнуты турботнай думкай аб тым, што зло вельмі спрытна жывіцца сокамі чалавечай даброты, што народу, абскроўленаму незлічонымі стратамі сваіх лепшых дзяцей, цяжка адразу перамагчы зло. Маладому пакаленню сёння не лёгка адшукаць прасветліны яшчэ і таму, што яно пачынае сваё жыццё на новым духоўным грунце. Творчая самастойнасць У. Рубанава праявілася ў тым, што ён не пайшоў за шаблонамі, якіх прытрымліваюцца кан'юктуршчыкі, падкіна выгаднага сацыяльнага заказы ад бюракратыі. Такія пісьменнікі, улаўляючы экзтэнсіўныя формы гаспадарання, вывозіць сваіх герояў за свет, нібыта ў сябе дома няма маладому чалавеку месца для рэальнага самаствярджэння, нібы ў сваім краі жыццё несапраўднае.

У. Рубанаў прышоў у літаратуру з перакананнем, што праблему грамадскага самаствярджэння чалавек павінен вырашыць перш за ўсё ў сябе дома, на свай зямлі. Ён павінен быць яе гаспадаром. Але і тут У. Рубанаў не спяшаецца, ён спыняецца на першапачатковым этапе гэтай задачы. У аповесці «Каштаны» мнагазначная з'яўляецца і сама назва твора, і прозвішча яго галоўнага героя Пятра Чаранка, якому назад у вёску няма вяртаньня, а на гарадской глебе Чаранок адчувае сябе перасаджаным каштанам. Мікрабіблаг Пятро Чаранок яшчэ не ўзняўся на такую вышыню, каб адчуваць сябе гаспадаром жыцця ў горадзе. Ён нават і задачы такой сабе не ставіць, хоць, праўда, унутры жыве непахіснае жаданне застацца самім сабой. Ажыццявіць гэта ў атмасферы застойных гадоў было нялёгка. «Запомні, — чуе Чаранок ад свайго гарадскога сябра, — чалавек ніколі не даб'ецца мэты, калі будзе толькі слухаць «душы прекрасныя

(Заканчэнне на стар. 6).

ДА ЛЮДЗЕЙ ІДУЧЫ

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 5).
порывы. Хай сабе не адразу,
але ўсё ж Чаранок знайшоў
магчымасць супрацьпаставіць
прыстасавальніцтва сваю аль-
тэрнатыву: «Чалавек павінен
імкнуцца да мэты, як промні
сонца да зямлі». Асвятліць і
сагрэць зямлю — гэта не зусім
тое, што знайсці прасветліны.
Праўда, сентэнцыя гэта ўзятая
героем не з ўласнага вопыту,
а хутчэй за ўсё з «казак жыцця»
Я. Коласа. Чаранок пакуль
што сак-так прышчапіўся да
гарадскога жыцця, ад вялікай
мэты яго адцягваюць бытавыя
клопаты.

Творчай удачай аповесці
трэба лічыць і тое, што аўтар
звёў на адну жыццёвую дарогу
Пятра і Ірыну, якая, як по-
тым высветлілася, зведала ў
юнацтве чалавечую подласць і
жыла ў атмасферы душэўнай
неўладкаванасці. Ірына —
дачка вядомага прафесара, у
яе генетычнай памяці няма таго
грозу мужыцкай нядолі і
пачуцця абавязку перад баць-
каўшчынай, якія вызначаюць
далёкія мэты Чаранка. Аднак
іх яднае пачуццё адрываных.
Аўтар дае зразумець, што да
ідэалі яго героям яшчэ далёка.

Прывычка ідэалізаваць ге-
роя ўсё ж яшчэ да канца не
выкаранаена ў аповесці «Каш-
таны». Занадта лёгкая і проста
Чаранок прышчапіўся ў «Бел-
гіпрабіясінтэзе», занадта лёг-
ка, як бы між іншым, ён рап-
там робіць адкрыццё, занадта
лёгка прыходзіць да яго прыз-
нанне. Фінал аповесці, праўда,
дае магчымасць адчуць, што
Чаранка клічуць новыя далё-
глядзі, да канца яшчэ не ўсва-
домленыя абавязкі перад баць-
каўшчынай, якія нельга абме-
жаваць службай у «Белгіпра-
біясінтэзе».

Аповесці У. Рубанава паказ-
ваюць, як малады сучаснік пе-
раадольвае свой грамадзянскі
інфантылізм і эгацэнтрызм. У
апавесці «Разам па жыцці» ў
журналіста Мікалая Бібічыка
таксама хапае дробязных і не
зусім дробязных клопатаў, але
пунктам адліку на шкале каш-
тоўнасцей стаў «немы крык»
народа. Ён чуе яго, калі на ту-
рысцкіх аўтобусах чытае над-

піс «ХАТЫНЬ». Невыпадкова
духоўнае жыццё героя пачына-
ецца ў аповесці з наведвання
шпітэля для інвалідаў вайны.
Сабраныя разам, яны выклі-
каюць у чалавека з пасляваен-
най рэчаіснасці пачуццё паша-
ны, гордасці і жаху: «Чэрап у
чалавека нейкі плоскі, жоўты,
сухі, як струк. Замест вачэй
зеўралі ружовыя глыбокія ям-
кі з вузлякамі-папурышкамі,
падобныя на сухія, зморшча-
ныя гарошчыны; носа няма, а
толькі дзве прадаўгаватыя
дзіркі». Мікалай Бібічык чуе
голас чалавека, якога няныкі
дзсяткі гадоў носіць на ру-
ках: «Я жыў, каб раскажаць
табе гэта, а ты запомні гэта,
ты...» Запомніць то Бібічык
запомніў, але як матэрыяліза-
ваць энергію народнага болю,
пераплавіць яе ў дзейную гра-
мадскую сілу — гэтага малады
журналіст не ведае. Даляглы-
ды пісьменніка, зразумела,
значна шырэйшыя, чым у ге-
роя аповесці. Увесь вопыт ду-
хоўных кантактаў Бібічыка з
бязрукім інвалідам вайны Пят-
ром Максімавічам падводзіць
чытача да маральнага імпера-
тыву: спадчына маладога па-
калення — гэта перамога над
фашызмам і знявечаных баць-
кі, знявечаная бацькаўшчына,
трэба і самім дбаць пра буду-
чыню, бо ў бацькоў проста не
хапіла рук для змагання за яе
на ўсіх франтах.

У аповесці «Грыбавар» аўтар
раскрывае новыя грані гэтай
ідэі. На жыццё вясцоўцаў
аўтар прапанаваў глянуць кры-
ху ў іншым ракурсе. Многім
маладым сучаснікам, што вы-
раслі ва ўмовах маральнага
рэлятывізму, бракуе духоўнай
стабільнасці. Аўтар дае маг-
чымасць убачыць знутры ўнут-
раны свет і інтарэсы людзей,
чый маральны вопыт складае
асноўнае духоўнае багацце на-
цыі. Грышка Пруцікаў застаў-
ся самім сабой, праішоў мно-
гія суровыя выпрабаванні. Ён
— нібы герой народнага эпа-
су: знешне непрыкметны, ня-
кідкі, але шчодры душой. Пра-
панаваная аўтарам шкала
ацэнкі маральных каштоўнас-
цей не новая. Заслуга У. Руба-
нава ў тым, што ён, раскры-

ваючы духоўны свет чалавека
працы знутры, можа адначасо-
ва глянуць на яго і з гістарыч-
най дыстанцыі. У выніку склад-
ваецца малюнак жыцця з ха-
рактэрнай гамай светацэнняў —
адметная асаблівасць беларус-
кай літаратуры з яе цікавасцю
да лёсу дробных птахуў—вялі-
кіх працаўнікоў Зяблікаў,
Драздоў, Дзятлікаў, Плісцаў.

Грышку Пруцікава не маглі
збіць з дарогі ніякія віхуры. Ён
заўсёды ведаў, што трэба ра-
біць, каб прадухіліць бяду,
заўсёды была ўпэўненасць, што
будучыня прыйдзе. Праўда,
якая яна будзе,—пра гэта не
думалася, бо Грышку наогул
мала цікавілі абстрактныя пы-
танні. Калі ёсць зямля, вада,
лес, паветра, у чалавека з ру-
камі будзе і ўсё, што трэба да
жыцця. Галоўнае, што з вайны
вярнуўся. Іншыя нечаканасці
не маглі парушыць стабільнага
светаадчування, часам яны на-
ват давалі кампенсацыю стра-
там. Адстаў Грышка ад поез-
да — затое знайшоў сабе на
ўсё жыццё цыганку Ліску, якая
стала жонкай Лісаветкай. Па-
сварыўся ён са старшынёй Род-
чанкам — і, змагаючыся са
стыхіяй, стаў героем, атрымаў
узнагароду з рук кіраўніка рэс-
публікі.

І ўсё ж паступова недзе на
дне душы нарасталі ў Грыш-
кі Пруцікава трывога — «тое
хліпкае, што зныбела ледзь-
ледзь і задрывае якое на
поўную сілу мог прымусіць ад-
но чужы дотык».

«Дотык» — споведзь падпі-
тага начальніка Міротнікава
— гэта толькі штуршок да не-
прывычнага роздуму. Эпічнае
светаадчуванне парушалася
даўно. З'ехала на БАМ дачка,
вышла там замуж, а потым
бацькоў папярэдзіла, каб уну-
каў не чакалі. У апошні меся-
цы службы ў войску сын па-
рушыў закон і трапіў у дыс-
цыплінарны батальён. Сам
Грышка — былы франтавік,
выдатны трактарыст і грыба-
вар,—хто ён сёння ў адносінах
з Міротнікавым? Яго начальнік
— васал у большых начальні-
каў, якія са сваімі сем'ямі і
знаёмымі любяць баляваць за
кошт падначаленых на ўлонні
прыроды. Падобныя норавы
ўжо сталі як бы звычайным
правам, і вось ужо Грышка ла-
дзіць новаспечаным панам ла-
зно, вартуе дом паляўнічага.
За старанне яму могуць пад-
несці чарку гарэлкі, дазваляць
запрэчыцца ў каляску, каб па-
катаць наваўленага панічыка.
А хлопчыку вельмі ўжо пада-
баецца паганяць такога добра-
га і аб'езджанага каня. Атрым-
ліваецца, што адначасова з

грыбаварам Грышкам дзесьці
ў бюракратычных зарасніках
вараць атрутнае піва Мірот-
нікаў і яго апекуны. Іхнія ўце-
хі не вабяць Грышку, ён заў-
сёды стараўся «адкалоць сябе
ад гэтых людзей», чуў у душы
«барацьбу, мабыць, не столькі
ім зразуметую, колькі выкра-
саную з душы нутраным чу-
цём». Да пэўнага часу такая
барацьба ратавала душу, сам
Грышка Пруцікаў і цяпер за-
стаецца непакінутым. Іншая рэч
— дзеці. Ці гатовы яны пера-
магчы спакусы лёгкага жыцця,
забыцця? Ці ўсё бацькі зрабі-
лі, каб засцерагчы іх ад ма-
ральнай пошасці?

У Рубанаў не спяшаецца да-
ваць суцэльнаны адказы на
падобныя пытанні. Акрамя
тых, хто шукае выйсце ў таям-
нічых прасветліны жыцця, ёсць
і такія героі, у якіх «чорны па-
вой» адабраў зрок, звязаў кры-
лы. У іх хоць і жыве памяць
пра нейкія парыванні, але ду-
хоўных сіл стае адно на трапя-
танне — як у таго каралька,
туэйшага калібры, што лётае
толькі паміж галінамі і сукамі.
Пра гэта пісьменнік раскажаў
па-мастацку пераканаўча ў
апаўданні з іранічным зага-
лкам «Ты мне вярнула пя-
шчоту» і ў апавесці «Грэцкі
арэх». «Нейкі ён цымяны, не-
прасветлены, герой гэтай апо-
весці, — робіць цікавае назі-
ранне крытык М. Кеняка, — не
зразумее, чаго ён хоча, да ча-
го імкнецца, якую жар-птушку
шукча». Праўда, прыняць бяс-
спрэчна ўсё ў гэтым выказван-
ні нельга, бо герой у апавесці
«Грэцкі арэх» якраз «прасвет-
лены» ў такой меры, што вель-
мі добра бацьца яго мараль-
на няпэўнасць, «цёмнасць». Перад
намі паўстае вобраз ду-
хоўнага імпатэнта, калекі бяс-
роўнай вайны, пра якую па-
куль што не часта мы можам
прачытаць на старонках кніг
пра сучаснасць. У апавесці
добра відаць і радаводная ты-
па, які страціў здольнасць да
ўзнаўлення і падтрымання ду-
хоўных каштоўнасцей. Яго ду-
хоўныя сваякі — гэта «рускі
чалавек на rendez vous» —
прадукт грамадскага застою
ў часы прыгону, «непры-
каяныя маладзікі», паводле
трапнай ацэнкі А. Асіпенкі, —
прадукт застою ў нядаўнім мі-
нулым. Падобныя тыпы ў апа-
вяданнях У. Рубанава выяўле-
ны даволі-такі добра. Адчува-
ецца, што пісьменнік працуе ў
рэчышчы аналітычных трады-
цый сур'ёзнай літаратуры, што
адшуканы ім кірунак мастац-
кага даследавання супярэчнас-
цей жыцця плённы і перспек-
тыўны.

«Адкрываць таленты —
значыць перш за ўсё шукаць
іх», — гаворыў сакратар
праўлення СП БССР В. Зуёнак,
адкрываючы рэспубліканскі
семінары кіраўнікоў
літаратурных аб'яднанняў.
Семинар, нагадаем, адбыўся
сёлетняй вясной, у ім
удзельнічала звыш 50 чалавек
з абласцей рэспублікі і сталіцы.
На ім адзначалася, што не
ўсюды да літаб'яднанняў
ставяцца з належнай увагай,
а гэта адмоўна ўплывае на
прыток моладзі ў літаратуру.

Пра гэта і пра многае іншае
пішуць паэт і журналіст Мікола
Трафімчук, а таксама нашы
карэспандэнты з Гродна і
Гомеля.

А Д СЛОУ «перабудова»,
«галоснасць», «дэмакраты-
зацыя» пасвятлела на-
вокал. А яшчэ больш — ад-
спраў, якія паскорылі крэн у
светлы, сонечны бок. Больш
сонца — больш цяпла і святла.
Больш галоснасці і дэмакратыі
— больш адкрытасці і грама-
дзянскай смеласці. Гэта і ёсць
спрыяльная ўмова для развіцця
літаратуры, паэзіі!

Прачыталіся аднойчы радкі з
верша ўкраінскай паэтэсы Лі-
ны Кастэнка: «Не было эпохі
для паэтаў...» Напраўду, не
было! Але ж павіна быць калі-
небудзь. Мо яна сёння пачы-
наецца?

Калі нас цікавіць паэзія — гэта
азначае: нас цікавіць чала-
вечая душа. Літаратурная ж
творчасць якраз і пачынаецца з
жадання пазнаць сябе, сваю
душу. Яна, аказваецца, у кожна-
га сапраўды свая, непаўторная.
І кожны мае прыроднае
права на споведзь. Чаму ж та-
ды так клопаціцца пра неда-
тыкальнасць свайго клана нека-
торыя прафесійныя літаратары?

ЯК РЭЧКА ПАЧЫНАЕЦЦА З КРЫНЦ...

Два гады назад у культур-
ным жыцці Гродзеншчыны ад-
былася адметная падзея: выда-
вецтва «Мастацкая літарату-
ра» выпусціла ў свет кнігу
«Краю мой — Нёман» з прад-
мовай Васіля Быкава. У збор-
ніку знайшлі месца вершы, про-
за, крытычныя артыкулы амаль
трыццаці аўтараў. Нядаўна
Юрка Голуб паведаміў, што
рэдкалегія рыхтуе чарговае
выданне, работа па рэдагаван-
ню матэрыялу заканчваецца.

Штогод з'яўляюцца новыя
прозышчы, да літаратуры да-
лучаецца моладзь. І найбольш
яскрава гэта відаць, калі гар-
таеш раённыя газеты.

Бясспрэчна, што ўзровень
вершаваных радкоў, апаўдан-
няў, замалёвак, рэцэнзій вельмі
і вельмі розны. Ды ці і трэба
адразу чакаць ад школьніка,
калгасніка, рабочага ці настаў-
ніка свежых паэтычных вобра-
заў, слоўнага майстэрства? З
цягам часу прыйдзе і вопыт, і
майстэрства, калі, вядома,
ёсць у чалавека здольнасці і
прага да ведаў.

Не памылюся, калі скажу,
што большасць пачынаючых
літаратараў, гуртуючыся вакол
«свай» раёнкі, менш за ўсё
думаюць пра ўласныя зборнікі.
Ёсць натуры, якім проста не-
абходна самавыказацца, сцвер-

ЗА «КРУГЛЫМ СТАЛОМ» — ГІСТОРЫКІ

На гістарычным факультэце
БДУ імя У. І. Леніна адбыліся
чарговае пасяджэнне «круглага
стала», на якім абмеркаваныя
некаторыя пытанні гісторыі
Беларусі. У ім прынялі ўдзел
вядомыя вучоныя — супрацоўнікі
гістарычных навуковых устаноў
Мінска і іншых гарадоў, АН
БССР, Інстытута гісторыі
партыі пры ЦК КПБ.

Аб праблемах нацыянальна-
вызваленчага руху ў пачатку
стагоддзя, напярэднікі
Кастрычніка, аб пераасэн-
саванні ролі асобных дзеяч-
аў таго перыяду гаварылі
М. С. Сташкевіч, В. А. Кру-
талевіч, У. А. Сосна, А. М.
Мялешка, А. К. Бажко, М. В.
Кузняцоў, В. У. Скалабан,
А. І. Залескі, І. І. Коўкель
(Гродна), А. Ф. Хацкевіч.
Прагучалі думкі аб тым, што
патрэбны адпаведныя мана-
графіі, у прыватнасці, праца
аб фарміраванні беларускай
нацыі, што насуперч час
правесці навуковую канфе-
ранцыю па пытаннях утвар-
нення БССР.

А. М. Міхальчанка, намеснік
начальніка Галоўнага архіўнага
упраўлення БССР, паведаміў
пра новыя матэрыялы, якімі
папоўніўся архіў.

Адкрыў і вёў пасяджэнне
дэкан гістафака БДУ, дотар
гістарычных навуц Э. М.
Загарульскі.

НАШ КАР.

Часопісы ў ліпені

«НЕМАН»

«Шасцідзесятая — васьмідзе-
сятая» — падборка вершаў
Ф. Яфімава. Паэзія прадстаўле-
на таксама творами В. Грыша-
новіча і М. Купрэва.

Публікацыя падборка твораў
пісьменнікаў-фантастаў
«Тэра фантастыка», заканчэнне
рамана В. Адамчыка «І снажа
той, хто народзіцца» (аўтары-
заваны пераклад Т. Залатухі-
най).

У раздзеле «Публіцыстыка і
нарысы» выступаюць У. Кажэ-
нікаў («Фанфары і манеты») і
А. Шчарбакоў («Хто рыхтуе се-
ляніна?»).

Успаміны І. Міціна «Кананада
на досвітку» прапануюцца ў лі-
таратурнай апрацоўцы А. Кей-
зарава.

А. Марачкін разважае пра
творчасць Я. Драздовіча — «Па-
між Мнютай і Аутай».

Кнігі рэцэнзуюць А. Васіле-
віч («Дзіцячы час» У. Машко-
ва), Б. Бур'ян («Паўека на сце-
не» Г. Абуховіч у літаратурным
запісе Т. Мушыньскай) і іншыя.

«МАЛАДОСЦЬ»

Друкуюцца вершы Ю. Кіся-
леўскага, Л. Паўлінавай, Р. Тар-

моны, У. Правасуда, У. Сіўчына-
ва.

Проза прадстаўлена аповес-
цю А. Камароўскага «Заварож-
аны мяч», апаўданніямі У. Кула-
коўскага і В. Хомчанкі.

М. Ермаловіч выступае з ар-
тыкулам «Старажытная Русь.
Поляцкі перыяд».

«Кухар з дыпламам аграно-
ма» — публіцыстычны роздум
Я. Чаплі, «Голас крыла» — фо-
тарэпартаж В. Ждановіча.

Слова пра Р. Бярозкіна гаво-
рыць Я. Янішчыц — «Праз
трапятное лісце год».

«КРЫНЦА»

«Форма і змест» — выступлен-
не фармоўшчыка Мінскага
аўтамабільнага завода А. Лап-
цева.

А. Бяляўскі прадстаўляе твор-
часць М. Арла.

Розныя маральна-этычныя
проблемы закранаюць у сваіх
выступленнях А. Байчароў
«Контркултура, ці Трохі пра
«нефармалаў», У. Граўцоў «Пі-
жоны» і «кресты», Н. Громава
«...Добрае слова скажацца ўся-
му».

З мастацкай і. Малечынай гу-

тарыць А. Глобус — «Постаці і
колер».

Змешчаны вершы Т. Сапач,
нарыс В. Яфіменкі «Вось такі
будатрад», артыкулы А. Сідара-
віча «Ордэн, прэмія і званне»,
У. Крапушчанкі «Цірысты
шлях пазнання», У. Ахраменкі
«Жыццё і смерць «Ролінг-
стоўніц», шэраг іншых матэры-
ялаў.

«БЯРОЗКА»

Літаратурны раздзел прад-
стаўлены апаўданнем Н. Ма-
еўскай «Высокі летні дзень»,
навеляю У. Сіўчынава «Гульня
ў тастамант», вершамі В. Ма-
каравіча і М. Чарняўскага.
А. Варатнікоў расказвае пра
І. Дамейку — выдатнага геала-
га, географа, этнографа, да-
следчыка Чылі, Змешчана і за-
канчэнне апаўдання ў ма-
люнках «Дзікае паляванне...»
А. Глобуса паводле апавесці
У. Караткевіча.

Сярод публіцыстычных матэ-
рыялаў — «Канфлікт... на пус-
цы» Г. Чыгіра, «Такім ён быў»
Л. Палуды, «Выпрабавальны
тэрмін» Л. Клышкі, «За радном
зводкі Саўінфармбюро...» У. Ци-
това.

В. Мартыненка ў нататках
«Бонда», «Мроля», «Рэй» і ін-
шых, або Пераадоленне бар'ера
неразумеання» разважае пра
нялёгкае шлях станаўлення су-
часнай беларускай рок-музыкі,
а Д. Лулач у нарысе «Як стаць
чэмпіёнкай» расказвае пра
спартыўную кар'еру гімнасткі
М. Лобач.

Так, кожны да вяршыні літаратурнага майстэрства мусіць прыходзіць сваёй сцяжынай. Але напрамак паказаць абавязаны ўсёвядушы майстар. Адну, агульную сцяжыну туды па класці немагчыма. Хто свядома шукае чыйсьці след, каб аблегчыць сабе шлях, марнуе толькі час і сілы.

лікала пэўны рэзананс. Тым больш, што ў разважаных абодвух аўтараў было шмат спрэчных момантаў. Аднак дыскусія не атрымалася. Ці не таму, што ў довадах Л. Озерава адзіна бясспрэчнай была, бадай што, думка аб тым, што «Саюз пісьменнікаў не спраўляецца, не можа справіцца з

сцейскіх, а вось бярозаўская «Крыніца» — выключнае. І ў першую чаргу — самавітасцю ўсіх разам і кожнага паасобку. Неяк павялося тут да літаратуры і літсупольніцкай справы адносіцца сур'ёзна, з велікадушнай павагай і далікатнасцю.

Як у прыродзе, так і ў народзе. Хто ж будзе клапаціцца сёння тут аб свежых сілах, калі амаль усе «крынічане» далёка ад сваёй «Крыніцы»? А ў Яўгена Васільевіча прыбавілася шмат іншых пільных дзяржаўных і партыйных клопатаў, а ў наменклатурных спісах кіраўнікі літаб'яднанняў адсутнічаюць. Балазе па наменклатуры яны не прызначаюцца. Яны прыходзяць самі. Яны — тыя мецэнаты, тыя «прапрабы духу», колькасць якіх не даводзіцца ні планамі, ні дырэктывамі зверху. Праўда, іх мала. Дырэктывай зверху іх, вядома, можна колькасна павялічыць, толькі дух непадуладны ніякім дырэктывам, дух — ён вышэй за ўсё, ён — самая вялікая загадка прыроды.

гадовая», — пісаў Аляксандр Блок. Творчы лёс у нечым сапраўды падобны да лёсу раслін, што змушаны пераносіць спякоты і завеі, квітнець і жухнуць, сцінацца пад карань і зноў адрастаць. Калі за раслінамі ёсць догляд — будзе, безумоўна, і плён.

Ды вельмі ж яшчэ неўрадлівая, занябная тыя нівы, на якіх спрабуюць прарасці і расквітнець маладыя таленты. Вось чаму няма іх ні на Маларытчыне і на кобрынскай зямлі, ні на Лунінецчыне і Столішчыне.

Зрэшты: берасцейцам даўно ўжо няма дзе друкавацца. Калісьці, у пяцідзясятых гадах, выходзіў альманах «Буг». Цяпер у пачынаючых літаратараў Брэстчыны ёсць толькі кволья надзеі на чацвёртую паласу абласной газеты «Заря», дзе, калі пашанцуе, можа з'явіцца нарэшце хоць адзін яго вершык. Ёсць, праўда, яшчэ адна магчымасць выйсці на аўдыторыю, нават рэспубліканскую — тэлевізійны літаратурна-мастацкі часопіс «Буг». Вось і ўсё!

Ніхто, зрэшты, не патрабаваў і не патрабуе, каб пры кожнай райгазете было створана літаратурнае аб'яднанне. Ды і як патрабаваць, калі «душы не загадаеш». Аднак калі яна прачынаецца, гэта трэба вітаць, трэба песьціць і берагчы яе.

Каб усе вакантныя месцы ў літаратуры былі заняты толькі талентамі, каб бяздарнасцям не было куды і прабіцца — вось дзея чаго патрэбны настаўнікі-мецэнаты, вольны чым высокі сэнс бескарыслівага мецэнатства.

Мікола ТРАФІМЧУК.

г. п. Драгічын.

ДУХ — ВЕЛІЧЫНЯ ПАСТАЯННАЯ

Няхай даруе мне нецярплівы чытач за крыху абстрактныя азважванні. Я толькі хацеў скіраваць увагу не толькі на сацыяльны, але і псіхалагічны аспект узаемаадносін розных пакаленняў літаратараў. Якая будзе эпоха — паэтаў ці непаэтаў, — залежыць ад таго, як цесна будуць узаемадзеінічаць усе пакаленні творцаў, як кожнае з іх будзе дбаць пра сваю змену і які ўплыў усе яны разам будуць аказваць на грамадскае жыццё.

Неяк «Літаратурная газета» адвела была тэме «майстроў і падмайстэр'яў» усю старонку. Аб праблемах перамяшчэнняў ў літаратуры, змены пакаленняў, станаўленні маладых літаратараў абмяняліся думкамі майстар паэтычнага цэха Леў Озераў і малады паэт Генадзь Краснікаў. Аднак размова на гэтым чамусьці была спынена. Мне думаецца, што ў душах многіх творцаў яна ўсё ж вы-

літаратурнымі аб'яднаннямі... Тут пануе самацёк. Ніхто не цікавіцца людзьмі, сярод якіх ёсць, бясспрэчна, даравітыя...

Самацёк ёсць самацёк... На якія толькі стыхійныя плыні не выносіла і аўтара гэтых натакаў! «Заранка», «Крыніца», «Ясельда», «Світанак»... Найбольш магутнай на Брэстчыне была тады плынь «Крыніцы» — літаратурнага аб'яднання пры бярозаўскай райгазете «Маяк коммунизма». Дзякуючы, вядома, энтузіясту літаратурнай справы, тагачаснаму намесніку, а зараз рэдактару газеты Яўгену Васільевічу Сялені. Ды і той факт, што поруч з ім заўсёды была прыцягальная па сіле духу і паэтычнай абаяльнасці Ніна Мацяш, надавала гэтай плыні і вядомасць і папулярнасць. У Бярозаўскі РДК паслухаць сваіх паэтаў і празаікаў збіраліся сотні людзей.

Ведаю шмат літаратурных аб'яднанняў, і не толькі бера-

А якія паважаныя, салідныя людзі гуртаваліся вакол Яўгена Васільевіча Сялені і Ніны Іосіфаўны Мацяш! Я гавару «гуртаваліся», таму што, на вялікі жаль, гэта мінула час. Не стала ў жывых Аляксандра Авінава і Валерыя Смірнова, раз'ехаліся былы першы сакратар Бярозаўскага РК КПБ Пётр Лебедзеў і служачы Аляксандр Пашчанка, выйшлі ў шырокі свет Святлана Алексіевіч і Зінаіда Дудзюк. Дзеся справядлівасці трэба сказаць, што знешне быццам нічога і не змянілася. Паранейшаму ў «Маяке коммунизма» выходзіць літаратурныя старонкі, у якіх змяшчаюцца творы тых жа даўно знаёмых аўтараў: Ніны Мацяш, Алесь Разанава, Зінаіды Дудзюк, Васіля Сахарчука, Аляксандра Бярнацкага... Яны па традыцыі не парываюць сувязей з «Крыніцай», якая і бруіць дзякуючы іх нязменнай вернасці. А вольныя струменьчыкаў даўно няма. Няма, таму што прайшло суцэльнае асушэнне.

А можа, і дух — велічыня непастаянная, ён то пакідае зямлю, то зноў на яе апускаецца? Сёння мы дружна журымся на бездухоўнасць, праходзячы міма выставак жывапісу і тэатра, не даслухаўшы па радыё санату Бетховена, не разгарнуўшы ў кнігарні зборнік паэзіі Багдановіча... Скардзімся на адсутнасць часу, на стрэсы на рабоце, на неўладкаванасць у жыцці. Быццам не мы гаспадары жыцця, а нейкія прышэльцы з НЛІА.

Не, дух — велічыня пастаянная. Калі, вядома, пастаянныя мы самі.

У свой час «крынічане» бераглі духоўнасць, а яна ў знак удзячнасці берагла іх.

Калі праб'юцца да бярозаўскай «Крыніцы» новыя падземныя струмені, якія вернуць ёй былую брукістасць? Хто адкажа?

«Пісьменнік — расліна шмат-

дзіць сябе ў паэтычным слове. Такое пачуццё выклікаюць, скажам, вершы С. Мазалевіча з Навагрудка, З. Тарасевіч з Воранава, А. Сазановіча і А. Міхуты з Ваўкавыска, В. Русаковіч і Ч. Дзерачанскага з Ашмяншчыны, Р. Пастухова са Слоніма і іншых. І ўсё ж адчуваецца, што мясцовым аўтарам вельмі патрэбна дапамога вопытнага літкансультанта, цесная сувязь з іншымі літгурткамі, калі, зразумела, наогул існуе пры рэдакцыі райгазеты літаратурнае аб'яднанне.

Практыка сведчыць, што там, дзе моцнае літаб'яднанне, — там і спробы яра пачаткоўцаў заслугаюць увагі. На Гродзеншчыне, на маю думку, найбольшага поспеху дасягнула літаратурнае аб'яднанне пры рэдакцыі зэльвенскай раённай газеты «Праца». Застаецца толькі па-добраму пазайздросціць яе нязменнаму кіраўніку настаўніку Дзярэчынскай сярэдняй школы П. М. Марціноўскаму. З яго лёгкай рукі адчулі хароства роднага слова У. Мааго, С. Чыгрын, І. Навуменка, В. Ададурава, М. Скобла.

Надрэнныя літаб'яднанні ёсць пры лідскай, мастоўскай, слонімскай, ваўкавыскай райгазетах. Апошняя некалькі гадоў назад адкрыла братоў Дзбішаў — Анатоля і Васіля. Кіруе літаратурным аб'яднаннем пры газете «Знамя Октября» паэт-франтавік С. А. Бандарэнка.

Жыхары Слонішчыны рэгулярна знаёмяцца праз райгазету з новымі вершамі Анатоля Іверса, Алены Рудкай. Ды не толькі яны прапануюць свае творы літстаронцы. У поў-

ны голас заявілі пра сябе Уладзімір Бутрамеў, Сяргей Чыгрын. Шмат гадоў друкуецца Аляксей Якімовіч, настаўнік, які жыве ў в. Кацяні. Ён піша ў асноўным апаэтычным. Летась на рэспубліканскім конкурсе на лепшы твор для дзяцей атрымаў заахвочвальную прэмію. У конкурсе на лепшую песню вызначыўся самадзейны паэт Янка Насута, які атрымаў другую прэмію. Гэты аўтар з Ліды. Увогуле, літстаронка лідскай газеты вылучаецца жанравым багаццем.

Летась на Гродзеншчыне актыўна друкавалася каля трыццаці пастаянных аўтараў. У цэлым было надрукавана дзве дакументальныя аповесці, урывак з мастацкай аповесці У. Бутрамева, добры дзесятак апаэтычных, лепшае з якіх — «Лёнік» — належыць журналісту са Смаргоні Генрыху Мініну і з'явілася на старонках раённай газеты «Светлы шлях». Шмат было замалёвак, рэцэнзій на новыя кнігі землякоў, абразкоў, нават некалькі песень. І ў той жа час бракуе рэгулярных глыбокіх і грунтоўных аглядаў паэтычнай пошты. Аналіз такі рабіўся літаральна ў некалькіх артыкулах зэльвенскай райгазеты «Праца», навагрудскай «Новае жыццё», мастоўскай «Зара над Нёманам». Нестасе, думаецца, кваліфікаваных рэцэнзентаў.

Чаму, скажам, абласному аддзяленню СП БССР, якое аб'ядноўвае 11 пісьменнікаў, не курыраваць пэўныя рэдакцыі райгазет, не гутарыць з пачаткоўцамі, членамі літаб'яднанняў? Такія сустрэчы і творчыя абмены думкамі куды больш дадуць пачынаючым літаратарам, чым кніжная навука.

Значу і такую акалічнасць:

у раёнах, дзе літаб'яднанні пры газетах існуюць сімвалічна альбо працуюць слаба, — там знаходзяць спрыяльную глебу для друкавання сваіх опусаў графамані, якія да тых мясцін адносіны не маюць. Калісьці, пад час працы на Міншчыне, упершыню давялося сутыкнуцца з вершамі М. Алтухова. Аказалася, што не толькі рэдакцыі суседняй вобласці трымаюць абарону ад напорыстай атакі гэтай аўтара. Гродзеншчына таксама не абыдзена яго ўвагай.

Дзіву іншы раз даецца, атрымліваючы ў рэдакцыйнай пошце канверты са зваротнымі адрасамі Кіева, Масквы, гарадоў Сібіры. Вось табе і сціплая раённая газета!.. Аднак усё вельмі проста: капейчына да капейчыны — рубель набяжыць. Хто там угледзіць, што вершы пад капірку аднаго і таго ж аўтара з'яўляюцца ў райгазетах Беларусі, Кіргізіі ці Далёкага Усходу?

Рэдакцыя свіслацкай раённай газеты «Заветы Ильича» часта летась друкавала вершы А. Дзяменчыева, Н. Энтэліса, А. Папярэчнага, А. Смольнікава, Л. Шчыпахінай, С. Астравога, В. Дзямідава. Што і кажаць: гэта вядомыя савецкія паэты. Аднак чаму не знаходзіцца месца беларускім пісьменнікам, тым, хто жыве ў вобласці, урэшце?

Застаецца толькі згадаць, што магутная плынь рэчкі пачынаецца з кволлага ручайка ці крыніцы. Так і шматграннае жыццё літаратуры немагчыма без прытоку новых таленавітых аўтараў, пошук якіх павінен пачынацца менавіта ў глыбінях.

В. ЗАДАЛЯ.

г. Гродна.

ЧВЭРЦЬ СТАРОНКИ НА ЎСІХ

На нядаўнім семінары кіраўнікоў літаратурных аб'яднанняў, справаздача аб якім была змешчана ў «ЛіМе», слухныя нараканні былі выказаны і ў адрас гомельскай пісьменніцкай арганізацыі. Чаму ж так здарылася, што Гомельшчына, якая ў свой час дала нам такіх славутых майстроў слова, як І. Мележ, І. Шамякін, А. Макаёнак, І. Навуменка і інш., цяпер быццам бы збыдзела на таленты? Магу пагадзіцца толькі з адной агаворкай: і сёння ў нас ёсць здольныя празаікі, паэты, драматургі. Але работу з моладдзю адпаведна арганізацыі не вядуць, належных умоў для разгортвання талентаў у нас няма. Ці не па гэтай прычыне амаль усе пісьменнікі Гомельшчыны, за выключэннем М. Даніленкі, І. Сяркова, У. Верамейчыка і В. Яраца, у свой час пераехалі жыць у Мінск? Адзіная газета «Гомельская праўда», якая часам адводзіць чвэрць старонкі паэтам, не ў стане задаволіць усіх. А празаікі і драматургі пазбаўлены і гэтай мажлівасці. Большасць жа вершаў, што з'яўляюцца на старонках абласной газеты ў апошні час, далёкія ад сапраўднай паэзіі.

І яшчэ. Па-за ўвагай Го-

мельскага аддзялення СП БССР застаецца і дзейнасць гарадскіх літаб'яднанняў, ад якіх, шчыра кажучы, на сённяшні дзень засталіся толькі назвы. Адзінай ластваўкай хіба што з'яўляецца літаб'яднанне «Вышыня», якое створана пры рэдакцыі шматтыражнай газеты «За высокае якасць». Узначальнае яго на грамадскіх пачатках член Саюза журналістаў СССР, паэт і публіцыст Віктар Кіея. Пры газете плённа працуе кабінет маладога аўтара. Штомесяц гурткоўцы збіраюцца на пасяджэнні, абмяркоўваюць свае творы, даюць адзін другому карысныя парады. Я лічу, што сёння «Вышыня» аб'ядноўвае лепшых самадзейных гомельскіх аўтараў.

Каб наладзіць выданне, напрыклад, альманаха — а такая патрэба ў гамельчан даўно напела, — павінна быць зацікаўленасць з боку гомельскіх членаў СП БССР. А яны ў гэтым плане пакуль што пасіўнічаюць.

Уплэўнены, што, калі за такую работу возьмецца энергічны, ініцыятывыны чалавек, літаратурная справа на Гомельшчыне зрушыцца з мёртвай кропкі.

У. КАЛЕНЧЫКАЎ,
настаўнік.

г. Гомель.

Гэтая частка лімаўскай пошты вось ужо колькі месяцаў захоўваецца ў досыць пухлятай папцы. Утварылася сваясабівае «дасье», якое час ад часу папаўняецца новымі матэрыяламі. Чытацкія допісы, вялікія калектыўныя лісты, цэлыя артыкулы, газетныя выразкі, нават копія пастановы партыйнага бюро і прафсаюзнага камітэта паважанай навуковай установы...

Тут «пахавана» і адна наша публікацыя — адбітак зварстанай, падрыхтаванай да друку газетнай паласы, — якая па не залежных ад рэдакцыі прычынах у свет не выйшла.

Тым не менш, мы вырашылі зноў увайсці ў тую ж «раку». Яшчэ раз з дапамогай чытачоў звярнуцца да канфлікту, які ў нечым прычынуўся, у нечым — абвастрыўся, але па-ранейшаму з'яўляецца канфліктна нашых дзён. У ім цесна пераплалася многае з таго, што і сёння выклікае гарачыя спрэчкі, хвалюе і непакоіць.

26 САКАВІКА і 5 красавіка ў газеце «Вячэрні Мінск» пад рубрыкай «Вучыцца дэмакратыі» быў надрукаваны артыкул «Пазіцыя ці поза?», які меў на мэце «не па чутках, а кампетэнтна» асвятліць шэраг праблем, што ўзніклі ў справе аховы помнікаў гісторыі і культуры ў сувязі з будаўніцтвам другой чаргі сталічнага метрапалітэна. Карэспандэнты «ВМ» звярнуліся да начальніка інстытута «Мінскметрапраект» В. У. Чаканова, кіраўніка брыгады транспарту інстытута «Мінскпраект» У. М. Вараксіна, члена спецыяльнай камісіі Дзяржбуду БССР, загадчыка кафедры БПІ Ю. А. Сабалеўскага і іншых спецыялістаў, якія завядалі, што з усіх магчымых варыянтаў пракладка метро праз Верхні горад і размяшчэнне тут станцыі «Няміга» з'яўляецца адзіна прымальным і правільным. Грамадскасці таксама былі дадзены гарантыі, што ні будаўніцтва, якое ідзе цяпер поўным ходам, ні далейшая эксплуатацыя «падземкі» не нанесуць шкоды гістарычнаму цэнтру Мінска.

Меў згаданы артыкул і яшчэ адну мэту, дакладней — мішэн. «Так, праблемы захавання і аднаўлення помнікаў даўніны хваляюць сёння многіх гараджан, — адзначалася ў ім. — Але на гэтым жадаюць зарабіць пэўную папулярнасць сумнітельнага характару прадстаўнікі некаторых самадзейных аб'яднанняў ды і не толькі яны. Глыбокі аналіз сітуацыі яны падмяняюць крыклівымі лозунгамі, аргументы — эфектнай іграй на публіку, а сутнасць праблемы застаецца «за кадрам». Публікацыя ў «Вячэрнім Мінску» рэагавала на адну незвычайную і нязвычайную падзею — мітынг, які адбыўся 20 сакавіка ў скверы на плошчы Свабоды па ініцыятыве маладзёжнага аб'яднання «Талака». Сярод іншага на мітынг прагучаў заклік спыніць будаўніцтва станцыі метро «Няміга».

Такая пастаноўка пытання карэспандэнтам «ВМ» Б. Залескаму і М. Ільшэнку, мабыць, падалася «неглыбокай», талакоўцаў абвясцілі «крыкунамі», «пазёрамі», «дэмагогамі», а самой «Талаце» быў учынены сапраўдны разнос. Дзесяць дыскрэдытацыі суполкі ў вачах шырокай грамадскасці журналісты нават ахвяравалі прафесійнай этыкай — пайшлі да «Талакі» ў гасці, «узброіўшыся» звесткамі з асабовых спраў, працоўных кніжак, студэнцкіх заліковак і міліцэйскіх працолаў, а таксама «кампраметуючымі» гаспадароў фотаздымкамі. Завяршаўся артыкул і ўвогуле недвухсэнсоўным палітычным абвінавачаннем: «Далей, як кажуць, ісці няма куды. Куды ж ідзе «Талака»?..» Цікава, ці не праўда, што магло здесці разам членаў «Талакі» з братамі Луцкевічамі, «людзьмі з мінулага?».

МЕНАВІТА такая адмысловае метадыка выкладання «ўрокаў дэмакратыі» найперш збянтэжыла нашых чытачоў. Вось, напрыклад, што напісалі мінчане муж і жонка Саўко: «Артыкул выклікаў у нас здзіўленне, а ў некаторых месцах і абурэнне. Здзіўляе, натуральна, не тэма артыкула, здзіўляе тон, якім аўтары вядуць гаворку».

А вось як адказаў на адно з пытанняў карэспандэнтаў «Вя-

чыць пра памылкі і звыкла разводзіць рукамі... Справа, думаецца, не столькі ў лозунгах (дарэчы, на мітынг быў і такі: «Верхні горад — экзамен перабудовы»), як у тым, што існуе цэлы комплекс застарэлых праблем, якія трэба было вырашаць даўно і якія доўгі час замоўчваліся. Колішняя маўчанне можна зразумець (хоць апраўдаць беспрынцыповасць нельга нічым і ніколі), але сёння вырашаць гэтыя праблемы

цяпер ідуць гарачыя спрэчкі, карэспандэнты «ВМ» ці то ў спешцы, ці то з жаром не пацікавіліся думкай навуковай грамадскасці, у прыватнасці, спецыялістаў у галіне аховы помнікаў — гісторыкаў, археолагаў, рэстаўратараў. Нават на сустрэчы за «круглым сталом» «Вячэркі» («Яшчэ раз пра метро і Верхні горад», 12 мая г. г.), дзе прысутнічалі дактары гістарычных навук Л. Побаль і Г. Штыхаў, кан-

спрэчкі, № 4 за 1987 г.). Есць урадавая пастанова аб яго прафесійнай рэстаўрацыі. Дзяржава выдаткоўвае на рэгенерцыю немалыя грошы, на гэтую справу ахвяруюць свае працоўныя рублі грамадзяне... Але пачалося будаўніцтва другой лініі метрапалітэна. Праект 70-х гадоў мінай запаволеная дзеянне ўзрывае ахову і рэстаўрацыйныя планы знішчаецца археалагічны пласт, пад пагрозай апынуліся помнікі гі-

СЛУЖБА ЗВАРОТНАЙ СУВЯЗІ

УСЕ Ў ТОЙ ЖА ПАЗІЦЫІ?

ЗНОЎ ПРА ВЕРХНІ ГОРАД, МЕТРО І «НАВУЧАННЕ ДЭМАКРАТЫІ»

чоркі — куды, маўляў, глядзяць «бліжэйшыя родзічы»? — пісьменнік Васіль Сёмуха, бацька А. Сёмухі, названай сярод ініцыятараў мітыngu на плошчы Свабоды: «Пасля публікацыі артыкула ў мяне шмат пыталіся: гэта праўда, што «Талака» — зборшыца нацыяналістаў, нацыстаў, антысавецкіх і сяброў Луцкевічаў? Не, — адказаў і адказаваю. Не вельмі «далёкія» Алесіны родныя, два дзяды і бабуля, леглі ў зямлю ад рук фашыстаў і іх памагатых. Мае дзедзі, дачка і сын, ведаюць, хто ёсць хто, яны выходзілі ў духу інтэрнацыяналізму, і мне, іх бацьку, сёння радасна бачыць, што яны растуць людзьмі, не абьякавымі да лесу роднага народа, яго гісторыі, культуры, этычных і маральных каштоўнасцей... Чаму ж такія дзікія пытанні задаюць мне людзі і газета?»

Яшчэ адзін ліст з нашага архіва... «У той дзень мы таксама былі ў скверы на плошчы Свабоды, выслухалі ўсіх прамоўцаў. Параўноўваючы бачанае на ўласныя вочы з тым, што трапіла на газетныя старонкі, мы прыйшлі да высновы, што згаданы артыкул ацэньвае «Талаку» аднабакова і ўводзіць грамадскасць у зман, — дзяліліся думкамі актёр Акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы, член ЦК ЛКСМБ, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі СССР В. Манаеў і кандыдат біялагічных навук, навуковы супрацоўнік АН БССР Л. Тарасенка. — Аўтараў артыкула «Пазіцыя ці поза?» зле, што талакоўцы не вераць аптымістычным запэўніванням метрабудаўцаў. А можа, не такія ўжо і пераканаўчыя — афіцыйныя запэўніванні, змешчаныя ў «Вячэрнім Мінску»? Дарэчы, не толькі ўдзельнік «Талакі» не супакойвае такая інфармацыя, — вось і паважаны Васіль Быкаў выказвае заклапочанасць сітуацыяй з будаўніцтвам метро («Известия», 10 сакавіка 1988 г.). Назавём і яго крыкуном, ды яшчэ такім, які выносіць смецце з хаты? Ен жа і ўвогуле апелюе да цэнтральнага друку... «Навошта была патрэбна станцыя метро каля самых сцен архітэктурнага помніка XVII стагоддзя — Кафедральнага сабора?» — так ставіць пытанне В. Быкаў. Менавіта так ставіць пытанне і «Талака», прапануючы абвясціць мараторый на будаўніцтва да таго часу, пакуль не будуць прыняты пад увагу ўсе аргументы праціўнікаў станцыі метро «Няміга». Сёння, сем разоў адмераўшы, многае можна змяніць. Заўтра, калі метро ўвойдзе ў строй, не зменш ужо нічога. Гэта будзе «рэальнасцю». А калі што-небудзь разваліцца, мы зноў будзем гавя-

тэра рашуча, у духу часу. Менавіта гэта мы бачым на прыкладзе «Талакі». Гэтыя маладыя хлопцы ідуць на значную рызыку — быць незразумелымі, нават аблыганымі — дзеля высакароднай мэты. І гэта — пазіцыя!»

Так пісалі чытачы «ЛіМа» амаль чатыры месяцы назад. Ці трэба варушыць мінулае? Месяцы гэтыя былі вельмі насычанымі, дзейснымі. Істотна змянілася і стаўленне да нефармалаў. Тым жа «Тутэйшым», «Талаце» і іншым суполкам прадаставіў свае старонкі і, адпаведна, усесаюзную аўдыторыю часопіс «Неман». У адной з нядаўніх перадач радыёстанцыі «Беларуская маладзёжная» з талакоўцамі досыць пачыва гутарылі і спрачаліся загадчык сектара эканомікі АН БССР, доктар эканамічных навук В. Крыжкі, загадчык аддзела культуры ЦК ЛКСМБ М. Масюкоў, інструктар Мінскага абкома КПБ У. Гусараў, — было прызнана, што «Талака» «кампетэнтная ў пытаннях нацыянальнай гісторыі і культуры», а самі нефармалы самакрытычна зазначылі, што маюць патрэбу ў самаўдасканалванні, пашырэнні ведаў, узмацненні аргументацыі. Вокрыжкі, бірачак відавочна памелала...

Справа, аднак, не толькі ў «Талаце», не толькі ў метро і не ў Верхнім горадзе. У тым, што і сёння абразлівай мянушкі «крыкуна» ці «дэмагога» рызыкуе ўдасціцца кожны, хто зробіць замах на ведамасныя амбіцыі. Справа ў надзвычай трывалым яшчэ разумеўні дэмакратыі як гульні ў адны варты.

Каб не быць галаслоўнымі, працінуем пачатак зусім свежага «паступлення» ў наша «дасье». «Паважаная рэдакцыя! звартаюцца ў «ЛІМ» супрацоўнікі ВА «Белрэстаўрацыя» Э. ВЕЦЕР, Е. КУРТО, В. ГЛІНІК, Л. ЛІПСКАЯ, Н. ПЯТРОВІЧ, У. ДЗЯНІСАУ. — Вельмі прасім змясціць гэты ліст з меркаваннямі наконт праблем, узятых у артыкуле «Пазіцыя ці поза?». Названы артыкул непасрэдна закранае сферу нашых прафесійных інтарэсаў. Апрача таго, усе мы з'яўляемся членамі секцыі Таварыства аховы помнікаў і вельмі ўсхваляваны лёсам гістарычнага цэнтра горада. Пасля публікацыі артыкула «Пазіцыя ці поза?» мы даслалі свой ліст у рэдакцыю «Вячэрняга Мінска», але ніякага адказу не дачакаліся, хоць мінула ўжо шмат часу...»

МІ не збіраемся ўмешвацца ва ўнутранае жыццё рэдакцыі «Вячэрняга Мінска» і аспрэчваць маналогі газеты «вучыць дэмакратыі» на тэрыторыі, акрэсленай гарадской мяжой. Але звяртаючыся да праблем, вакол якіх

дыдаг мастацтвазнаўства З. Пазняк і іншыя, ім былі адведзены хутчэй ролі рэзанёраў, меркаванні якіх ужо не могуць істотна паўплываць на ходу падзей. Працінуем справаздачу: «Удзельнікі сустрэчы У. М. Дзянісаў, Л. М. Трэпет, П. А. Русаў, Л. Д. Побаль і іншыя выказалі свае сумненні ў мэтазгоднасці праектаў другой лініі метро праз Верхні горад, на іх думку, праекціроўшчыкі маглі б знайсці іншы, больш аптымальны варыянт. Адначасова яны выказвалі заклапочанасць лёсам гістарычных помнікаў у часе будаўніцтва і эксплуатацыі метро... У ходзе працяглай дыскусіі (поўная стэнаграма займае многія дзесяцікі старонак) на ўсе гэтыя пытанні былі дадзены грунтоўныя адказы спецыялістаў Дзяржбуду БССР, ГалоўАПУ Мінгарвыканкома, інстытутаў «Мінскметрапраект» і «Мінскпраект»... Пра тое, чаму другая лінія метро павінна прайсці менавіта праз цэнтр горада, у нашай газеце паведамлялася ўжо досыць падрабязна (гледзіце «ВМ» за 5 лютага, 18, 19, 26 сакавіка 1988 г.).»

Такім чынам, мы зноў вярнуліся да артыкула «Пазіцыя ці поза?», а значыць, да лімаўскай пошты на гэтую тэму. Таму, напэўна, будзе натуральна падаць цяпер — без лішніх каментарыяў — думку нашых чытачоў.

Супрацоўнікі ВА «Белрэстаўрацыя»:

«Усім вядома, што захаваны кавалачак старажытнага Мінска — Верхні горад, які перажыў войны і наша ўласнае варварства 60—70-х гадоў — апошняя рэшта з архітэктурнай і горадабудаўнічай спадчыны, што засталася ў мінчан. Нагадаем, што археалагічныя пласты ў зямлі пад ім і забудова на паверхні — помнік усесаюзнага значэння. Усялякая новабудова, а тым больш такая кардынальная, як тунелі і станцыя метро, што робіцца адкрытым спосабам на нязначнай глыбіні, з'яўляецца грубым парушэннем норм аховы помнікаў. Праект другой чаргі метрапалітэна ў гэтым месцы быў зроблены і зацверджаны яшчэ ў 70-я гады, калі меркавалася Верхні горад знесці ўвесь, апрача двух касцёлаў XVII—XVIII стст. Пра такія адносіны да гістарычнага цэнтра горада сведчаць усе без выключэння планы рэканструкцыі цэнтра Мінска.

Але ішоў час, многае змянілася. Вось і Верхні горад, здавалася б, удалося ўратаваць — і ад апантаных прыхільнікаў руйнавання помнікаў даўніны, і ад нованаспечаных «рэстаўратараў» (гл. часопіс «Строительство и архитектура Белорус-

стории і архітэктурі.

Давайце пройдземся ўздоўж трасы другой лініі. Ужо шмат гаварылася пра новыя шчыльны саборы XVII ст., апрача таго, скразныя шчыліны з'явіліся на мурах будынка Белсаўпрофа — былога Базыльянскага манастыра XVII ст., значна пашкоджаны (шчыліны ў сценах і на столі фая) тэатр імя Янкі Купалы — помнік архітэктурі XIX ст., літаральна раскалоўся на дзве часткі дом № 34 на рагу вуліц Астроўскага і Шпалернай, у цяжкім стане школа № 26. Нават калі ўдасца не зруйнаваць помнікі ў час праходкі, што вельмі няпэўна, то шматгадовая вібрацыя зробіць сваю справу. Усе меры зніжэння вібрацыі, пералічаныя ў артыкуле «Пазіцыя ці поза?», паменшаць яе нязначна. Хацелася б верыць спецыялістам — праекціроўшчыкам метро, але жыццё вучыць, што іншыя з іх нізавошта не хочуць прызнаваць свае памылкі.

Здзіўляе і заява, што праект будаўніцтва другой лініі метро нібыта быў узгоднены з усімі ўстановамі, маючымі дачыненне да вывучэння і аховы помнікаў. Так, пасля зацверджэння ў вузкім коле спецыялістаў праект дасылася на ўзгадненне ў Інстытут гісторыі АН БССР, дзе быў абвергнуты з падрабязнай аргументацыяй ягонаў шкоднасці для помнікаў. Больш таго: у пачатку 1986 года супрацоўнікі ВА «Белрэстаўрацыя» па сваёй ініцыятыве звярнуліся ў ЦК КПСС з хадзінцаў аб скасаванні праекта будаўніцтва станцыі «Няміга» і пераносе тунеляў метро ў іншае месца. Той ліст быў перасланы ў мінскае ГалоўАПУ, дзе яго «прынялі да ведама».

Аўтары артыкула «Пазіцыя ці поза?» замілавана распавядаюць пра адкрытасць і дэмакратычнасць абмеркавання праблем, звязаных з будаўніцтвам метро. Але ж нам, рэстаўратарам, добра вядома, што гэта не так. Нават публікацыі ў беларускім друку з'явіліся толькі пасля таго, як газета «Известия» выступіла з артыкулам «Скупой платит дважды». Што да абмеркавання мастацкага афармлення станцыі метрапалітэна, дык гэты ў цяперашняй сітуацыі пытанне далёка не самае важнае і не тычыцца непасрэдна аховы помнікаў. Як кажуць, калі ёсць пагроза страціць галаву, на валахах не плачуць... Мы ўжо прывычаліся памянаць свае помнікі, страчаныя пры ажыццяўленні грандыёзных праектаў, якія не звязалі на жывое аб-

лічка горада, што фармірава-
лася стагоддзямі, — і, тым не
менш, зноў і зноў рызыкуем».

Э. Зайкоўскі, С. Тарасаў,
М. Крывальцэвіч, С. Вяргей,
Л. Дучыц і іншыя (усяго 30
подпісаў), супрацоўнікі Інсты-
тута гісторыі АН БССР:

«У артыкуле «Поза ці пазі-
цыя» знікла сама сутнасць
проблемы, якая не залежыць
ад таго, з «зарэгістраваных» ці
з «незарэгістраваных» вуснаў
гучыць. Не сумняваемся, што
аўтары шчыра перажываюць з
той нагоды, што ў час Вялікай
Айчыннай вайны «была знішча-
на большасць гістарычных і ар-
хітэктурных помнікаў» Мінска.
Сапраўды, «горад... ляжаў у
руінах». Аднак мы гісторыкі і
прывыклі апераваць факта-
мі. А яны сведчаць, што ў Мін-
ску ў час вайны сярод помні-
каў гісторыі і культуры цал-
кам былі знішчаны адзін буды-
нак — Дом І з'езда РСДРП. Ён
згарэў, бо быў пабудаваны, як
і цяперашні яго макет, з дрэва.
Астатнія ж вядомыя архітэктур-
ныя і гістарычныя помнікі
ў Мінску захаваліся цалкам або
часткова. З тымі ці іншымі
стратамі, але яны стаялі. Таму

сены «Гарадская вежа» і адзін
з будынкаў калегіума езуітаў
(помнік барока XVIII ст.),
касцёл дамініканцаў (XVII ст.),
знішчаны мусульманская мя-
чэць у Татарскім прадмесці,
гістарычныя будынкі на вуліцы
Савецкай, будынак Сапегаў
(так званы «дом Пятра І»),
замчышча... У гэтыя ж гады кар-
энным чынам перабудавана
былая духоўная семінарыя,
царква Марыі Магдаліны на
Старажоўцы, жаночае епархі-
яльнае вучылішча. У 1962 годзе
ўзарваны касцёл і рэшткі
кляштара бенедыктынак
(XVII ст.). Гэты мартыралог
можна доўжыць і доўжыць...

Сёння, нарэшце, прызнана,
што «ў тканіну гістарычнай за-
будовы горада ўварваліся вы-
шынныя будынкі, парушыўшы
яе цэльнасць». У якасці выйс-
ця абвешчаны адкрыты кон-
курс на распрацоўку канцэп-
туальных праектных прапаноў
па забудове гістарычнай зоны
Мінска. Але як можна аднавіць
жывое гістарычнае асяроддзе,
калі яно паслядоўна знішчаец-
ца? Гэта — дэмакратычна? Дэ-
макратыя была б тады, калі б
у 1984 годзе замест таго, каб
адводзіць у аддзяленні міліцыі
пратэставаўшых студэнтаў і за-

жытныя культурныя напласта-
ванні XI—XII стст. Ці ўсё гэта і
многае іншае зусім не істотна,
калі «гораду патрэбна метро?».

Ігар Чарняўскі, археолаг:

«Перш за ўсё: якая перша-
прычына «незвычайнага ажыў-
лення ў скверы на плошчы
Свабоды»? Яе старанна затуша-
валі карэспандэнты «Вячэрня-
га Мінска», а ў нумары за 5
красавіка начыта «забыліся».
Яшчэ добра памятыны падзеі,
якія адбываліся на вуліцы Нямі-
га ў 1972 годзе, на Мінскім
замчышчы ў 1955-56 гадах.
Цяпер ужо некаторыя архітэктары
і горадабудаўнікі прызнаюць
памылковасць зносу старажытнай
вуліцы. Не такая
простая справа і з замчышчам,
межы якога некалі памылкова
вызначыў В. Р. Тарасенка. Па-
мылка тая, як сцвярджаюць не-
каторыя вучоныя, стала «рака-
вой» для гістарычнага цэнтру
Мінска. Але ж яна была відавоч-
ная яшчэ ў 50-я гады, калі
вышла кніга Ю. Ягорава «Го-
радабудаўніцтва Беларусі», у
якой былі пададзены архіўныя
планы канца XVIII ст. А за-
доўга да выхаду згаданай
кнігі была прынята пастанова
СНК БССР ад 5 ліпеня 1926
года «Аб абвешчванні дзяржаў-
най уласнасцю помнікаў стара-
жытнасці, мастацтва, быту і
прыроды». У «Спісе помнікаў,
якія абвешчваюцца дзяржаўнай
маёмасцю БССР» у дзесятым
пункце запісана «Замкавая га-
ра на Нямізе — Менск». Праз
два гады ў часопісе «Наш
край» (1928, № 1) З. І. Даўгала
надрукаваў план Мінска
1783 года, на якім пазначаны
межы замчышча. Як бачым, па-
пярэднія звесткі меліся, і за-
стаецца толькі дзівіцца, чаму
ў 1950 годзе Савет Міністраў
рэспублікі вызначыў межы
дзяржаўнага запаведніка Мін-
скага замчышча, абаліраючыся
на даследаванні В. Р. Тарасен-
кі.

Як бы там ні было, але ў
1956 годзе ва ўсходняй частцы
помніка скапана каля чатырох
метраў культурнага пласту,
якім адсыпалі ўпадзіну на
тэрыторыі цяперашняга ста-
дыёна ля Палаца спорту.
Там жа скапалі значную част-
ку вала замчышча. І пры прак-
ладцы Паркавай магістралі
«ніхто не бачыў», што пад каў-
шом экскаватара гінуць най-
каштоўныя археалагічныя ма-
тэрыялы. Ды што казаць пра
тая даўнія часы, калі ў 1985-86
годах пры пракладцы інжынер-
ных сетак за магазінам «Але-
ся» былі часткова знішчаны
рэшткі гарадскога вала, не гор-
шыя за выяўленыя ў раскопе
каля Свіслачы.

Такім чынам, выхадным для
спецыялістаў інстытута «Мінск-
метрапраект» было «чыстае
поле» сярод старажытнага го-
рада. Ні раней, ні зараз ніхто
з іх не ўспрымае тэрыторыю
гістарычнага цэнтру як нешта
вартаснае, з чым трэба лічыцца.

Лінія метро на замчышчы
зойме вялікую плошчу. Гэта не
толькі тая чатыры працэнты,
што адводзіцца пад станцыю
«Няміга». Сюды трэба дадаць і
плошчу, на якой будучы пра-
кладзены камунікацыі і якая
стане ахоўнай зонай метро.
Сюды ўжо ніколі не ступіць
нага даследчыка. Да таго ж,
варта ўлічыць не гістарычную
плошчу замчышча, яе ўжо ня-
ма, а тое, што засталася ад
помніка на сённяшні дзень.

Можна канстатаваць, што
пракладка метрапалітэна праз
два гістарычныя цэнтры Мін-
ска — замчышча і Верхні го-

рад — галоўная прычына той
напружанай сітуацыі, якая за-
раз тут склалася. Метрабудаў-
цы палічылі, што будаўніцтва
на «пустэчы» абыдзецца больш
танна, чым у іншым месцы.
Сёння ж неабходнасць выдат-
коўваць сродкі на ўмацаванне
не толькі запланаваных бу-
дынкаў істотна павялічвае вы-
даткі. Хто ж будзе выдаткоў-
ваць грошы на ахоўныя мера-
прыемствы пасля завяршэння
будаўніцтва метро?

Дарэчы, на праблему ўмаца-
вання варта таксама зірнуць
інакш, як тое прапануюць
метрабудаўцы. Работы, звязаныя
з другой чаргой, вядуцца ў
зоне Верхняга горада з
1983 года. Але толькі ў 1986-м,
калі сталі відэочыныя па-
шкоджанні будынкаў і ўзняла
голас грамадскасць, былі ўста-
ноўлены рэперы і пачалося
ўмацаванне. За кропку адліку,
як бачым, бярэцца 1986 год.
Магчыма, з таго часу асаблі-
вых змен на помніках і не ад-
былося, але ж у папярэднія га-
ды метрабудаўцы фіксацыі
не рабілі — параўноўваць няма
з чым.

У канцы таго ж года ў мін-
скім гарадскім саваце Тавары-
ства аховы помнікаў абмяр-
коўвалася схема пракладкі мет-
рапалітэна пад Верхнім го-
радам. Здарылася гэта толькі
пасля таго, як грамадскасць
звярнула ў Мінскую транс-
партную пракуратуру з пры-
чыны зносу агароджы былога
касцёла бернардынак. Члены
архітэктурнай секцыі былі
азнаёмыя з дакументамі,
якія абгрунтавалі захаванне
пабудовы. Тады ж імі была вы-
казана прапанова прадугле-
дзець магчымасць аднаўлення
будынкаў былой Святадухаў-
скай царквы. Аднак пра ад-
наўленне унікальнага помніка
беларускага рэнесансу і раз-
мяшчэнне ў ім залы дзіцячай
філармоніі, якая вымагае за-
хавання пэўных акустычных і
вібрацыйных норм, метрабу-
даўцы, як высветлілася, і не
чулі. Больш таго, у зоне метро
забаронена весці будаўнічыя
работы. Метрапалітэн мае
«ахоўную грамаду», як і пом-
нік архітэктуры. Толькі пады-
ход да правілаў аховы тут
невывучана больш строгі, чым
у дачыненні да «звычайных»
помнікаў. Ці не становіцца, та-
кім чынам, метро ўжо цяпер
непераадольнай перашкодай у
ажыццяўленні праекта рэгене-
рацыі Верхняга горада?».

ТАКІЯ вось думкі, мерка-
ванні... Напэўна ж, не
бяспрэчныя. Аднак зра-
зумелы і палемічны запал на-
шых чытачоў, зразумелае іх
імкненне вылучыць нейкі асоб-
ны аспект праблемы, абваст-
рыць пытанне. Рыхтуючы гэ-
тую публікацыю, мы таксама
не мелі на мэце, што называец-
ца, расставіць усе кропкі над
«і».

Відавочна і тое, што арты-
кул у гарадской газеце, які вы-
клікаў такі рэзананс, не з'яў-
ляецца ісцінай у апошняй ін-
станцыі. Улічваючы ўсю скла-
данасць сітуацыі, звязанай з
аховай мінскага помнікаў, мож-
на толькі пашкадаваць часу і
энергіі, змарнаваных на «ідеа-
лагічнае забеспячэнне» будаў-
ніцтва метро. Мінюлыя месяцы
маглі быць скарыстаны дзеля
пошукаў выйсця з трывожнага
становішча. А каб упэўніцца,
што яно менавіта трывожнае,
дастаткова зрабіць невялікую
экскурсію па вуліцах сталіцы.

Нельга не зважаць і на ма-
ральныя выдаткі артыкула
«Пазіцыя ці поза?». Нашы чы-
тачы з абурэннем пішуць, што
карэспандэнты «Вячэрняга
Мінска» не здолелі ўзняцца да
асэнсавання цікавых і неадна-
значных працэсаў абуджэння
грамадскай свядомасці і зняв-
жылі прафесійную і чалавечую
годнасць некаторых людзей, у

прыватнасці, вядомага гісторы-
ка і публіцыста Зянона Пазня-
ка.

Можна прывесці шмат вы-
трымак з лістоў у падтрымку
гэтага чалавека (дарэчы, мяр-
куем, у рэдакцыі «Вячэрняга
Мінска» была і ёсць магчы-
масць зрабіць тое самае). Але
мы вырашылі даць слова само-
му З. Пазняку:

«Я больш дваццаці гадоў ад-
даў змаганню за захаванне гі-
старычна-архітэктурнай спад-
чыны Мінска. Гэта палавіна
майго жыцця. Гэта шлях, які,
асабліва ў 60—70-х гадах, як
у значнай ступені і сёння, не
абяцаў і не абяцае таму, хто
ім ідзе, ніякіх выгод, ніякіх са-
цыяльных, матэрыяльных ці
службовых перспектыв. Пра
тое, што прыйшлося перажыць,
— мала хто ведае, я мала хто
ведае, якой цаной удалося
нешта ўратаваць».

Я не кажу тут, чаго каштава-
ла ў 70-я гады арганізацыя і
правядзенне архітэктурна-архе-
алагічных раскопак Верхняга
горада (які ніколі да гэтага ар-
хеалагічна не вывучаўся), коль-
кі сіл было ададзена мінчанамі
для абароны ад зносу
свайго гістарычнага цэнтру.
Колькі паслана лістоў, даведкаў,
петыцый, праўшніц, колькі
было дыскусійных сутычак,
канфліктаў, колькі прыходзі-
лася выслухваць дэмагогіі, па-
гроз і адкрытай нянавісці. Я
ўжо не кажу пра бюракратыч-
ныя рэпрэсіі перыяду застою,
якія мне прыйшлося паспы-
таць і перажыць тройчы. І
ўсё ж ніхто і ніколі, нават калі
я быў маладзейшы, не рашаўся
публічна мяне зневажаць. У
самых зацятых маіх антагані-
стаў пры ўсіх іх недахопах і су-
працьлеглых пазіцыях, пры іх
высокай пасадазе заставалася,
відаць, нейкае разуменне, ней-
кае маральнае табу, якое пры-
мушала і стрымлівацца, і якое
з лёгкасцю пераступілі карэс-
пандэнты газеты».

Наколькі трэба быць безад-
казным і як трэба не паважаць
чалавека, каб публічна абвяс-
ціць яго «випутчиком» разам
са злодзеям-дамушнікам, што
зрабіў 29 крадзяжоў, і асобай,
якая падала заяву на выезд з
СССР!

Увесь тон артыкула Б. Зале-
скага і М. Ільшэнкі, уся за-
дума, змест і тэндэнцыйнасць
закрываюцца ў тым, каб уну-
шыць чытачам, што ў аснове ру-
ху за захаванне культурнай
спадчыны народа стаяць ама-
ральныя людзі, асобы палі-
тычна няспелыя, несумленныя,
нікчэмныя і несур'ёзныя... У
«Вячэрнім Мінску» быў выбра-
ны метад самы лёгкі і самы
бессаромны — публічная зня-
вага чалавечай годнасці, гра-
мадская кампраметацыя. Такія
прыёмы недапушчальныя ў наш
час. Тут парушана элементар-
ная журналісцкая этыка і пры-
стойнасць».

Будзем шчырыя, апошнія
слова ў вырашэнні той ці ін-
шай складанай праблемы на-
лежаць людзям дасведчаным
і кампетэнтным — прафесіяна-
лам, спецыялістам у сваёй
справе. Больш таго, дэмакраты-
зацыя нашага жыцця якраз і
мае на мэце разняволенне твор-
чага патэнцыялу, перадавой іні-
цыятывы. І гэта цудоўна, што
інжынеру, настаўніку, журна-
лісту, тэатральнаму рэжысёру
альбо старшынні калгаса даец-
ца магчымасць найбольш поў-
на рэалізаваць свае талент і
веды. Ды адначасова невывуч-
на ўзрастае і адказнасць іх, ка-
лі хочаце, падкантрольнасць —
той самай грамадскай думцы,
якой нельга грэбаваць, а тым
больш маніпуляваць».

Пошту чытаў і каменціраваў
Андрэй ГАНЧАРОВ.

Вось што пабачыў днём у раёне Верхняга горада, дзе гаспада-
рыць «Метрабуд», наш чытач фотааатар Аляксей Ільшэнкі. Спілава-
ныя дрэвы старога сквера, «свежыя» шчыліны на фасадах да-
моў — будаўніцтва набірае тэмпы...

мы мяркуем, што несумленна
ўсё тлумачыць вынікамі вайны.
Сляды вайны самі па сабе
вельмі глыбокія і трагічныя,
дык ці трэба спісваць на яе
яшчэ і знос раёна Нямігі ў
60—70-х гадах, валоў старажыт-
нага Мінскага замчышча, Даміні-
канскага касцёла і Святадухаў-
скай царквы, частковы знос і
непазвальную перабудову
Езуіцкага калегіума і многіх
іншых помнікаў? Факты такса-
ма сведчаць, што ў канцы 40-х
— пачатку 50-х гадоў былі зне-

свецаць стужкі ў фотаапа-
ратах, было праведзена шырокае
абмеркаванне магчымасці зносу
будынка першага мінскага
тэатра. Дэмакратыя была б
тады, калі б у 1972 годзе вы-
неслі на ўсеагульны разгляд
планы будаўніцтва станцыі мет-
ро на археалагічным помніку,
які ўжо ў той час знаходзіў-
ся пад аховай закона. Дэма-
кратыя будзе тады, калі го-
раджане ўведаюць, што ў вы-
ніку будаўніцтва метрапалітэна
могучы загінуць самыя стара-

Куды падацца рэжысёру?

8 ліпеня ў «ЛіМе» Г. Алісейчык расказала пра няпростыя праблемы, што паўсталі сёлета перад мастакамі - сцэнографамі, выпускнікамі БДТМІ. Мушы зазначылі, што іх лёс падзялілі і маладыя рэжысёры.

Я і два мае аднакурснікі-рэжысёры толькі-толькі атрымалі дыпламы (наш чацвёрты калега яшчэ чакае абароны). У надзвычай складаных умовах ажыццявілі пастаноўкі сваіх спектакляў у Магілёўскім абласным тэатры драмы і камедыі імя В. Дуніна-Марцінкевіча і ў Брэсцкім аблдрамтэатры. Да прыкладу, мой спектакль у Брэсце выпускаўся па-за планам, на дэкарацыі ніякіх сродкаў не далі, дый сама маладая сцэна, дзе я мусіла ажыццяўляць пастаноўку, толькі рыхтавалася да адкрыцця. Калі б не шчырая зацікаўленасць з боку акцёраў, дык, дэбёг, дыплама сёлета я б не ўбачыла.

Спектаклі нашы, прынятыя мастацкімі саветамі тэатраў і камісіяй Міністэрства культуры БССР з адзнакай «выдатна», паводле слоў тэатральнай адміністрацыі, карыстаюцца папулярнасцю ў глядачоў. Абарона ў сценах роднага інстытута таксама прайшла паспяхова. Што ж далей?

Маім аднакурснікам пашанцавала, паабяцалі размеркаваць іх у Магілёўскі абласны тэатр драмы і камедыі ў Бабруйску. Мо і размяркуюць. Я ж засталася без працы па спецыяльнасці і, адпаведна, без надзеі нешта атрымаць у хуткім часе. Хоць ведаю, што рэжысёрскія вакансіі ёсць і ў Гродне, і ў Брэсце (я ўжо не кажу пра Мінск і пра тое, што адзін з маіх аднакурснікаў меў права выбару любога тэатра БССР, бо з'яўляўся Ленінскім стыпендыятам). Шкада, што пасля шматгадовай вучобы нельга застацца і працаваць у роднай рэспубліцы.

Прынамсі, адзін з тэатральных дзеячаў — дырэктар і мастацкі кіраўнік Гродзенскага абласнога драматычнага тэатра І. С. Пятроўскі літасціва прапанаваў каму-небудзь з нас паспрабаваць сябе ў якасці... асістэнта рэжысёра. У выпадку, калі малады чалавек спадабаецца тэатральнаму дзеячу, ён можа праз пэўны час даручыць яму самастойную пастаноўку.

Ці ж не прасцей было б самім «мэтрам» глядзець спектаклі выпускнікоў, а пасля рабіць высновы пра іх творчыя здольнасці? Чаму кіраўнікі беларускіх тэатраў так пагарджаюць пачаткоўцамі? Як жа пераламіць гэтае аб'якавае, бюракратычнае стаўленне да нас? Вядома, куды лягчэй шукаць «варагаў» па ўсёй нашай неабсяжнай краіне, а пасля разводзіць рукамі: няма, маўляў, у нас дыктоўнай рэжысёрскай змены, няма ў нас нацыянальнай рэжысёрскай школы...

Марыя МАРЧАНКАВА,
выпускніца рэжысёрскага факультэта БДТМІ.

МЕСЯЦ ВЫСТУПЛЕННЯУ у Мінску — і зноў дарога, на гэты раз — у Гродна. Месяц выступленняў у Мінску — гэта больш за 60 спектакляў на дзвюх сцэнах (у памяшканні Дзяржаўнага тэатра музычнай камедыі і ў Палацы культуры і спорту чыгуначнікаў імя Ільіча), вызныя спектаклі, запісы на рэспубліканскім тэлебачанні, сустрэча з творчай інтэлігенцыяй горада ў ДOME літаратара... Гастролі па рэспубліцы працягваюцца, але мінская іх палова ўжо мінула і можна падвесці пэўныя вынікі, зрабіць некаторыя падагульненні, акрэсліць аблічча тэатра.

Натуральна, адным словам ці адным сказам нельга даць нават самую агульную ацэнку майстэрству занькаўчан. І ўсё ж калектыў дэманструе высокую сцэнічную культуру, выклікае ў глядача пачуццё эстэтычнага задавальнення, нават захаплення. Шмат хто, з кім давялося гаварыць пра тэатр, былі вельмі высокай думкі пра яго. Сапраўдным прафесіяналізмам і багатым рэпертуарам гастролёры заслужылі прызнанне глядачоў.

Заслужылі? Тых, хто хадзіў на спектаклі, — безумоўна, так: а тых, хто не хадзіў?.. А першых, на вялікі жаль, было вельмі і вельмі мала. Да завяршэння гастролёў многія глядачы ведалі адзін аднаго ў твар... Так што даводзіцца шчыра прызнацца: шырокага, публічнага прызнання тэатр не атрымаў. Але вялікай віны саміх занькаўчан у гэтым, думаем, няма. Гэтай прыкрай сітуацыі знаходзіцца мноства аб'ектыўных і суб'ектыўных, сапраўдных і ўяўных прычын: не пашэнціла са сцэнічнымі пляцоўкамі, не спрацавалі як мае быць «арганізатары культуры», маўчала прэса, не было належнае рэкламы, камусці падаўся непераадольным «моўны бар'ер» і да т. п. Але давайце згадаем, ці трашчэ ад перапоўненасці залы нашых, беларускіх тэатраў? Толькі на асобных спектаклях. Змяняецца, на жаль, не толькі колькасць аматараў тэатра, зніжаецца, так бы мовіць, іх якасны ўзровень. Восі і на мінскіх

гастролях занькаўчан «Дзеці Арбата» паводле рамана А. Рыбакова — спектакль цікавы, востры, палемічны, але мастацкія вартасці якога небясспрэчныя, — збірае паўнютку залу, а неўміручы «Атэла» — усяго...

паўтара, карыстаўся спектакль «Дзеці Арбата». Гэта невыпадкова і сімптаматычна: глядач прагне гістарычных ведаў, а львавіяне адным з першых прапанавалі мінчанам мастацкае асэнсаванне сталінскай эпохі

◆ Чытач дзеліцца ўражаннем

Талантам патрэбна прастора

57 чалавек. У рэпертуары таксама ёсць «Тарцюф» Ж. Б. Мальера (цікава было б параўнаць яго з купалаўскай пастаноўкаю, але гэты спектакль калектыў у Мінск не прывёз), і «Дом, дзе разбіваюцца сэрцы» Б. Шоу, і драма Э. дэ Філіпа «Філумена Мартурана». Увогуле, класіка складае аснову рэпертуару занькаўчан: да згаданых далучаюцца чатыры пастаноўкі твораў заснавальнікаў нацыянальнай літаратуры: «Гайдамакі» паводле аднайменнай пэмы Т. Шаўчэнка, «Ой, не хадзі, Грыцю...» М. Старыцкага, «Жыццёскае мора» і «Бесталанная» І. Карпенкі-Карага. Шаснаццаць гадоў на сцэне львавіян ідзе спектакль па п'есе І. Рабакляча «Марыя Занькавецкая». Адчуваецца, што сама п'еса напісана паводле састарэлых мастацкіх узораў, і сцэнаграфія спектакля традыцыйная, але дзякуючы выдатнай акцёрскай ігры спектакль і сёння глядзіцца з цікавасцю. Цікавым атрымаўся і спектакль «Правінцыялы» па п'есе сучаснага украінскага драматурга Я. Стэльмаха, дзе акцёрам і пастаноўшчыку ўдалося падняць да значных сацыяльных абагульненняў. П'еса А. Кудраўцава «Мар'я» далёка не бяспрэчная, мастацка адкрыцця для беларускага глядача і чытача ў ёй няма, але прыемна, што занькаўчане звярнулі ўвагу на твор мінскага драматурга і далі яму сцэнічнае жыццё.

Найбольшай папулярнасцю,

сродкамі тэатра. Так, публіцыстычныя вартасці гэтага спектакля вышэй за мастацкія. Пастаноўцы не хапае знітанасці, многія характары як след не распрацаваны; захапіўшыся агульнай ідэяй, стваральнікі спектакля выпусцілі з-пад увагі не менш важныя дэталі. Разам з тым, выразна адчуваецца настойлівая, мэтанакіраваная пошукі рэжысёра А. Бабенкі і акцёраў, што дазваляе сцвярджаць: гэты спектакль — не даміна модзе, а сведчанне грамадзянскай сталасці і смеласці калектыва.

Пастаноўкі твораў украінскай драматургічнай класікі для шмат каго з мінчан мелі гісторыка-этыграфічную цікавасць, але гэтым іх значэнне не абмяжоўваецца. Такія спектаклі, думаем, павінны быць у рэпертуары кожнага тэатра, і добра, што яны ёсць у занькаўчан, і значэнне іх надзвычай вялікае, але... Украінскім (адпаведна — беларускім) з гонарам можа называць сябе не той тэатр, які іграе на украінскай мове п'есы з украінскага жыцця, а той, які ўсім сродкамі нацыянальнага сцэнічнага мастацтва ўзвышае свайго глядача да разумення вышэйшых узораў мастацтва, назапашаных чалавецтвам. Бясспрэчна, занькаўчане маюць ужо ў гэтай справе значныя здабыткі, але спыняцца на дасягнутым нельга. Есць усе падставы для таго, каб на іх афішы з'явіліся яшчэ шмат якія творы з сусветнай класікі. Якія, перапытаеце, падставы? Выдатная

ЛЬВОВСКИ АКАДЕМІЧНЫ ТЭАТР ІМЯ М. ЗАНЬКАВЕЦКАЙ ПРАЦЯГВАЕ ГАСТРОЛІ НА БЕЛАРУСІ

ігра акцёраў. Для акцёраў тэатра імя М. Занькавецкай характэрныя, перш за ўсё, высокі прафесіяналізм і высокая культура. Яны іграюць па-сапраўднаму, з поўнай выкладкай, без фальшу — нават калі ў зале 57 чалавек. Уласціва занькаўчанам арганічнае паяднанне дакладнасці рухаў, жэстаў з імпрэвізацыяй на сцэне; у спектаклях не баюцца зададзенасці акцёрскага выканання. Нельга не адзначыць і высокі ўзровень моўнай культуры, якой так бракуе нашым беларускім тэатрам. І, вядома, музыкальнасць, галасістасць, п'явучасць занькаўчан...

Артыстам тэатра імя М. Занькавецкай, асабліва старэйшаму і сярэдняму пакаленню, уласціва творчая разнастайнасць, шматлікая характарнасць. Цэлую галерэю яркіх характараў стварыла К. Хам'як: Гарпіна Захараўна («Марыя Занькавецкая»), Моця («Мар'я»), Вусця Шурай («Ой, не хадзі, Грыцю...»), Рэзалія («Філумена Мартурана»), Райская («Жыццёскае мора»). Насычанасцю, мастацкай пераназначнасцю вызначаюцца ролі Б. Казана («Атэла») і Сталіна («Дзеці Арбата»). Глыбокім псіхалагізмам пазначана творчасць Т. Літвіненка, доказ таму — па-майстэрску выкананыя ролі Філумены Мартурана, Ганны («Бесталанная»), маці («Дзеці Арбата»). Сілай пачуцця, праўдзівацю, дакладнай перадачай душэўных зрухаў героя ўражваюць вобразы Атэла, Гонты («Гайдамакі»), Івана Барыльчанкі («Жыццёскае мора»), створаныя Ф. Стрыгуном, але дзеля справядлівасці мусу адзначыць, што на гэтым фоне выкананне ім ролі Даменіна Сарыяна выгледзе даволі блякла. Несумненны творчыя ўдачы ёсць у артыстаў маладшага пакалення

ВЯДЗЕ НАС У ЦУДОЎНЫ СВЕТ...

Штрыхі да творчага партрэта музычнага каментара Элеаноры ЯЗЕРСКОЙ

Надараецца ў канцы тыдня, ды іншым разам і ў будні дзень, хвіліна, калі можна адпачыць, паслухаць музыку, паглядзець тэлевізар. Менавіта ў гэты час прыходзіць з тэлеэкрана госяч, якая суправаджае нас у цудоўны свет музыкі, — музычны каментатар Элеанора Язерская, звычайная жанчына, але для многіх з глядачоў — незвычайная.

Заўсёды з ветлівай усмешкай, заўсёды энергічная, жыццядарная, яна, здаецца, не ведае стомы, не ведае тых турбот, якімі насычана жыццё кожнай жанчыны. Як проста і даходліва расказвае яна пра складаныя музычныя творы, як эмацыянальна перадае свае адносіны да таго, пра што распавядае, як лёгка лёцца яе гаворка! Здаецца, што яе праца — неперапыннае святая. Ці так гэта?

— Раней, калі я не працавала на тэлебачанні, а была знаёма з ім, як і кожны чалавек, — праз хатні экран, глядзячы гатовыя праграмы, — мне таксама здавалася, што гэта проста і лёгка. Цяпер жа, а працую я на тэлебачанні 10 гадоў, магу сказаць, што гэтая праца як неверагодна цікавая, так і неверагодна цяжкая. Яна вымагае надзвычайнай мабільнасці, гранічнай сабранасці, яна забірае цябе ўсю. Бывае, так стомішся, што прыйдзеш з запісу (ці з перадачы ў эфір)

— і няма сіл нават да тэлефона падысці... Застаецца толькі паглядзець любімага сібірскага ната Мішу.

Сапраўды, толькі самыя блізкія людзі бачаць яе такой, якой не бачым яе мы, тэлегледачы, — стомленай, кволай, бяздзейнай. У гэта цяжка паверыць, калі ведаеш чалавека заўсёды бадзёрым, усмешлівым. Жыццядарная усмешка — неад'емная рыса яе экраннага вобраза. Злыя зыкі кажуць, што яна дазваляла сабе ўсміхацца нават тады, калі расказвала пра смерць Кармэн.

— Так, у оперы Кармэн памірае, але ж застаецца музыка, бессмяротная, цудоўная музыка! І таму не трэба журыцца, трэба жыць. Я ўвесь час адчуваю прагу да жыцця, да новага, цікавага. У гэтым ёсць нават нейкая ўследнасць. Гэта і дрэнна і добра, але інакш немагчыма. Жыццё творчага тэлевізійнага работніка, а тым больш музычнага каментара, складаецца такім чынам, што ўвесь час працуеш. Нават калі прыходзіш на канцэрт, на спектакль, глядзіш кінафільм, сустрэнаешся з мастаком, пэтам, кампазітарам, — заўсёды працуе думка: а як гэта можна выкарыстаць у сваёй працы, як гэта можна дапамагчы тэлегледачу ў ягоных меркаваннях?

Дарэчы, у сваіх музычных перадачах Элеанора Язерская не абмяжоўваецца аналізам музычных твораў, выказаннем сваіх адносін да музыкі, дэ-

манстрацыяй сваіх ведаў, яна заўсёды імкнецца запрасіць на перадачу цікавых людзей, прычым — не толькі калег-музыкантаў, але і мастакоў, пісьмнікіў, драматургаў, рэжысёраў. І найчасцей гэта сябе цалкам апраўдвае — яркія творчыя асобы вельмі цікава, неардынарна выказваюцца і пра музыку. Напэўна, шмат каму запомнілася перадача пра спявачку Марыю Бішу з удзелам Аляксандра Кішчанкі. А нарадзілася думка пра такую перадачу ў майстэрні мастака, каля незавершанага партрэта спявачкі. Незабыўнай і вельмі хваляючай не толькі для глядачоў, але і для самой Элеаноры Язерскай была сустрэча з Васілём Быкавым у перадачы, прысвечанай балету Яўгена Глебава «Альпійская балада» паводле аднайменнай апавесці.

Прыгадаць можна многія цікавыя перадачы. Цыкл «Музычныя спектаклі тэатраў краіны», у якім Э. Язерская знаёміць беларускага глядача з лепшымі дасягненнямі музычных тэатраў розных рэспублік. Шматлікія перадачы пра бела-

рускую музыку — яе мінулае і сённяшняе дзень, лепшыя творы нашых кампазітараў. Пэўны час працавала Э. Язерская і для рубрыкі «Сустранемся пасля адзінаццаті» — і тут яе перадачы таксама вылучаліся з агульнага шэрагу сваёй незвычайнасцю, зацікаўленым асабістым падыходам каментара да справы.

Сёння цяжка нават уявіць сабе Элеанору Язерскую без тэлебачання, а наш музычны эфір — без Элеаноры Язерскай. Але ж яна прайшла немалы працоўны шлях, перш чым апынулася на тэлебачанні. І пачаўся гэты шлях у Сяніцкай музычнай школе калгаса імя Гастэлы, дзе яна, тады навучэнка музычнага вучылішча, выкладала спевы і тэорыю музыкі. Потым была Беларуская дзяржаўная кансерваторыя, пасля заканчэння якой Э. Язерскую чакала накіраванне ў мажысцкую аспірантуру. (Між іншым, яна, адна з лепшых студэнтак, займаючыся на апошніх курсах, сама ўжо выкладала гісторыю музыкі на завочным аддзяленні БДК). Аднак не навуковая і выкладчыцкая

Гутарка ў студыі: паэт У. Някляеў, каментатар Э. Язерская і кампазітар Л. Захлеўны.

«Бесталанная» І. Карпенкі-Карага. Сцэна са спектакля. Фота П. ПРАЦЫКА.

— Я. Мукі (Грыцько ў «Ой, не хадзі, Грыцько» і Дзяню ў «Дзеціх Арбата»), Л. Бароўскай (Таня ў «Правінцыялях»), Д. Залізнай (Маруся ў «Ой, не хадзі, Грыцько»), Г. Давыдавай (Дзядэмона), А. Чарній (Варвара ў «Дзеціх Арбата»), Т. Жырко (Саша там сама).

Аднак тэатр — гэта не адно толькі акцёры. Сцэнаграфія зьяўляецца мае выражаную тэндэнцыю да эканоміі выяўленчых сродкаў: дэкарацыі звычайна нескладаныя, але багатыя на дэталі, якія нясуць сэнсавую нагрузку. Вельмі часта можна ўбачыць своеасаблівыя рашэнні рэжысёра-пастаноўшчыка, і разам з тым прыходзіць да высновы, што належнай рэжысуры ў зьяўляючымся... Практычна ўсе пастаноўкі ажыццёўлены двума чалавекімі, і калі, заходзячы ў залу, бачыш сцэну без заслоны, то ўжо напэўна ведаеш, што спектакль рабіла А. Бабенка, і што на працягу дзеі... дэкарацыя мяняцца не будзе. Калі ж з праграмы дазнаецца, што пастаноўшчыкам быў Ф. Стрыгуц, дык адсюль амаль адначасна вынікае, што традыцыйная заслона перад пачаткам будзе на месцы, а сцэна будзе ледзь не ўвесь час круціцца... Вось і... усё!

Магчыма, глядач у сваёй асноўнай масе не заўважае гэтага, але калі сочыш за тэатрам

уважліва, дык бачыш, як са спектакля ў спектакль вандруюць асобныя рэжысёрскія прыёмы (хоць бы апрапанне-распрананне актэраў), аднолькавыя мізансцэны і, нарэшце, тыя самыя кошыкі, вяночкі, брылі і г. д.

Зрэшты, рэжысура — балючае месца шмат якіх тэатраў краіны. Львавіяне, трэба аддаць ім належнае, старанна вырашаюць гэтую сваю праблему, эксперыментуюць, шукаюць... Так яно і павіна быць, бо актэрскае магчымасці трупы надзвычайныя, шырыня і глыбіня талентаў патрабуе прасторы разгарнуцца, вымагае ўсё новых і новых форм, вырашэнняў, прыёмаў...

Тэатр імя М. Занькавецкай працягвае гастролі па рэспубліцы. Мінская палавіна іх ужо скончылася. Ці паспяхова яна была? Ці ўдала? Бадай што так. Усё ж прыезд гасцей са Львова зрабіў прыкметнай падзеяй у тэатральным жыцці беларускай сталіцы. Зьяўляючыся застануца ў памяці глядачоў да наступных гастролёў, ад якіх нас, спадзяёмся, будзе аддзяляць не такі вялікі прамежак часу, як ад папярэдніх.

Усевалад РАГОЙША,
студэнт БДУ
імя У. І. Леніна.

праца вызначыла жыццёвы шлях Э. Язерскай. Яшчэ пад час навучання ў кансерваторыі яе запрасілі сказаць уступнае слова да опернага спектакля, потым — правесці гутарку пра музыку ў філармоніі і неўзабаве запрасілі ў штат філармоніі лектара-музыказнаўца. І вось маладая дзяўчына, выдатная студэнтка, якую чакае аспірантура ў Маскве, адмаўляецца ад навуковай працы дзеля сваіх слухачоў, простых людзей, якім неабходна зацікаўленае, чулае слова пра музыку. І пачалася асветніцкая, прапагандысцкая праца. 10 гадоў у філармоніі, тысячы праведзеных канцэртаў, гутарак са слухачамі самага рознага ўзросту.

Няма на Беларусі мястэчка, дзе б Э. Язерская не выступала з канцэртнымі бригадамі, не чытала лекцыі пра музыку. Філарманічныя справы яна спалучала з супрацоўніцтвам на рэспубліканскім радыё і тэлебачанні, нават вяла цыклавыя праграмы. Але трэба было з'явіцца на тэлебачанні праграме «Рэзананс», каб Язерская зрабіла канчатковы выбар.

Так, «Рэзананс», па сутнасці, тая праграма, з якой і пачалася Элеанора Язерская як музычны каментатар. І не ў тым справа, што дзякуючы гэтай праграме яна перайшла працаваць на рэспубліканскае тэлебачанне, на пасаду музычнага каментатара, спецыяльна для яе ўведзеную ў штатны расклад. Справа ў тым, што ў гэтай праграме выявіліся ўсе лепшыя якасці Э. Язерскай — музыказнаўцы, арганізатары, прапагандысты. Гэта была яе праграма.

— Пра ўсё, што мяне хвалюе, што мне падабаецца ў музычным мастацтве, я імкнулася раскажаць тэлегледцам, і не

проста раскажаць, але і зацікавіць, перананаць.

У «Рэзанансе» было шмат новага цікавага матэрыялу. І як тут не сказаць, што пад час правядзення ў нашай краіне Першага міжнароднага музычнага фестывалю адзінае рэспубліканскае тэлебачанне, якое працавала на фестывалі ў Маскве поруч з Цэнтральным, было Беларускае, і прадставіла яго Элеанора Язерская, якая потым прысвяціла цэлую праграму «Рэзанансу» гэтай падзеі. Альбо другі прыклад: у Ленінградзе адкрылася мемарыяльная кватэра-музей Фёдора Іванавіча Шаляпіна, і праграма «Рэзананс» зрабіла пра гэта рэпартаж. У «Рэзанансе» гучалі архіўныя запісы таго ж Фёдора Іванавіча Шаляпіна, Эдзіт Піяф, раскажвалася пра музычныя прэм'еры, гасцямі праграмы былі Іван Сямёнавіч Казлоўскі, Фуат Мансураў, іншыя выдатныя музыканты нашага часу.

Праграма «Рэзананс» была, бадай, самай адметнай музычнай праграмай Беларускага тэлебачання ў свой час. Сёння яе няма. Але пачаўся новы цыкл праграм — «Метраном», у якім Э. Язерская захоўвае традыцыі «Рэзанансу».

— Пра што б у музыцы ты ні гаварыў — гэта заўсёды духоўнае выхаванне, духоўнае ачышчэнне. Навучыцца разумець чужую музыку, данесці да слухачоў сваю любоў да яе, каб і яны палюбілі і зразумелі яе чужою свет, — гэта своеасаблівае прапаведніцтва, спавядальнасць. Менавіта гэтак я мяркую пра нашу працу.

Вось гэтаму прапаведніцтву, духоўнаму выхаванню сваіх сучаснікаў і прысвяціла сваё жыццё музычны каментатар Элеанора Язерская.

Л. БАГУН.

БУДЗЕМ ГАВАРЫЦЬ ПА ШЧЫРАСЦІ

Нядаўна ў Саюзе кампазітараў БССР адбыўся адкрыты партыйны сход, на парадку дня якога сярод іншага было абмеркаванне артыкула члена нашага саюза Пятра Альхімовіча «Трэба гаварыць па шчырасці» («Вячэрні Мінск», 6 мая г.г.). Сваімі думкамі з нагоды гэтай публікацыі лічу неабходным падзяліцца на старонках «ЛіМа».

Сам факт з'яўлення артыкула, які выклікаў нават бурны пратэст некаторых маіх калег, не быў чымсьці надзвычайным. Мы ўсе ўжо, здаецца, паспелі прызвычаіцца да вострых матэрыялаў, што рэгулярна друкуюцца ў прэсе і крытыкуюць высокіх асоб і высокія інстанцыі. Пытанні, закранутыя П. Альхімовічам, таксама не ўпершыню ставіцца: па праблемах нашага музычнага жыцця выступалі ў друку, рэспубліканскім і цэнтральным, народныя артысты СССР Яўген Глебаў і Ігар Лучанок ішла гаворка на кампазітарскіх пленумах і звычайных сходах.

Сапраўды, справы ў нашай музычнай культуры заняўданыя. І тут вінаватыя не толькі кампазітары. Патрэбны кардынальныя перамены. Трэба ўзняць агульны культурны ўзровень у рэспубліцы. І артыкул П. Альхімовіча быццам бы пра гэта. Адно бянтэжыць: далёка не бездакорная пазіцыя аўтара.

Не зважаючы на аўтарытэты і званні, П. Альхімовіч спрабуе паводле ўражанняў ад фестывалю «Мінская вясна» крытыкаваць апошнія творы нашых вядучых кампазітараў, праўда... бяздоказна. Канцэрт для аркестра «Кліч» Я. Глебава і 5-ю сімфонію Д. Смольскага ён адносіць да жанру сюіты. Што ж, кожны мае права на сваё меркаванне. Але калі аўтары называюць твораў самай музыкай пацярджваюць абвешчаны імі жанр, дык доказнасць П. Альхімовіча нагадвае доказнасць вядомага літаратурнага героя: «Гэтага не можа быць ніколі». А ўспомнім жа, што гістарычнае развіццё жанраў і форм у музыцы прывяло да размытасці некаторых дакладных, вызначальных для іх, межаў! Успомнім і тое, што сюіта была «родапачынальнай» санатна-сімфанічнага цыкла...

Зрэшты, даваць ацэнку ў апошняй інстанцыі, не аргументуючы яе, — характэрна для артыкула П. Альхімовіча. Можна, прычына гэтага — першае, павярхоўнае паслухоўванне і далёка не ідэальнае выкананне новай музыкі? (Не хачу вінаваціць тут выканаўцаў: яны за кароткі тэрмін імкнуліся спасцігнуць усе творы праграмы сёлетняй «Мінскай вясны», а часу, як звычайна, было для гэтага мала). Можна, замінаў аўтару артыкула стэрэатып стаўлення да сучаснай музыкі, да таго ж, «сваёй гадоўлі»? Бо заўважыў жа некалькі выдатных польскіх кампазітараў Вітальд Лютаслаўскі, што за дрэннае выкананне Моцарта вінаваціць заўжды выканаўцаў, а за дрэннае выкананне сучаснага твора вінаваціць ягонага стваральніка.

І яшчэ адно, на мой погляд, перашкодзіла П. Альхімовічу быць шчырым у сваіх меркаваннях. Гэта альбо адсутнасць, альбо «частковая» прысутнасць яго на некаторых канцэртах, пра якія піша. Так, не пайшоўшы на канцэрт Мінскага камернага аркестра, ён здаволіўся ранішняй рэпетыцыяй, дзе творы прайграваліся фрагментарна, дзе не было творчага імпульсу, характэрнага для канцэртнага выканання. Хто-хто, а аўтар артыкула, сам кампазітар, павінен гэта разумець. Гаворачы пра «Канцэрта гросса» С. Бельцюкова, ён абвінавачвае аўтара ў тым, што той паказаў студэнцкую работу. Хіба ж гэта азначае заганаць твора? Менавіта кансерваторскія работы С. Рахманінава (опера «Алека»), С. Пракоф'ева (Першы канцэрт для фартэпіяна з аркестрам), Д. Ша斯塔ковіча (1-я сімфонія) увайшлі ў скарбонку сусветнай музычнай культуры. І адкуль у П. Альхімовіча звесткі, што «Канцэрта гросса» — вынік пералажэння твора, зробленага з разлікам на іншы інструментальны склад, — для камернага аркестра? Наколькі ведаю я, «Канцэрта гросса» прагучала ў адпаведнасці з адзінай партытурай, напісанай С. Бельцюковым.

На камерным канцэрце з твораў маладых беларускіх кампазітараў П. Альхімовіч паявіўся «пад заслонам», бо, паводле яго прызнання, прысутнічаў у іншай зале, на іншым канцэрце — слухаў ігру Святаслава Рыхтэра. Ці можна ў такім разе разважаць пра творы сваіх маладых калег? У рэшце рэшт, гэта незвычайна.

У дачыненні да некаторых твораў пазіцыя аўтара ўвогуле туманная. Наконт 5-й сімфоніі А. Мдзівані ён піша: «Яна не ўсім падабаецца, ды затое ўжо ёй дакладна музыка А. Мдзівані». Наконт п'есы для народнага аркестра «3 рога ўсяго многа» А. Рашчынскага прыводзіцца доказ (незразумела, чаго: ці то няўдаласці твора, ці то «смеласці» кампазітара пазначыць сваё аўтарства): вось, маўляў, М. Глінка «не адважваўся лічыць «Камарынскую» сваёй музыкай, назваў сціпла — «Фантазія на тэмы вясельнай і плясавой». Але скажы жа вялікі М. Глінка, што стварэе музыку народ, а мы, кампазітары, яе толькі аранжыруем. Іначай як ставіцца да аўтарства фіналу 4-й сімфоніі П. Чайкоўскага, «Уверцюры на тры рускія тэмы» М. Балакірава, «Уверцюры на рускія тэмы» і «Казкі» М. Рымскага-Корсакава і іншых твораў, цёпла звязаных з фальклорам? Як ставіцца, урэшце, да выказвання П. Чайкоўскага: «...руская сімфанічная школа ўся ў «Камарынскай», падобна да таго, як увесь дуб — у жолудзе?»

Крытыкуючы арганізацыю канцэртаў фестывалю, П. Альхімовіч і тут не шукае прычын і аргументаў. Зрыў выканання Канцэрта для трубы з аркестрам Э. Санадзе і 3-й сімфоніі А. Сонана ён тлумачыць нядабайнасцю арганізатараў. Але вядома, што Канцэрт Э. Сана-

дзе не прагучаў з-за саліста, які па ўважлівай прычыне не змог прыехаць у Мінск, а сімфонію А. Сонана было немагчыма падрыхтаваць да выканання з-за недакладна перапісаных аркестравых партый. У чым жа тут вінаватыя арганізатары, прынамсі, кіраўніцтва рэспубліканскай філармоніі?

Дзіву даецца, як не зважае аўтар на тое, што можа запярэчыць ягоным высновам. Так, гаворачы пра ўсю беларускую музыку, П. Альхімовіч папракае яе за нізкі мастацкі ўзровень, што замінае ёй быць канкурэнтаздольнай. Але ж, апроч названых у артыкуле І. Лучанка і Э. Ханка, чья творчасць перасягнула межы рэспублікі, было б дарэчы ўспомніць і іншых кампазітараў. Хіба не гучалі творы Л. Агелівіча і Г. Вагнера, А. Багатырова і У. Алоўнікава, Ю. Семянкі і Д. Смольскага, А. Мдзівані і Р. Суруса, У. Дарохіна і В. Помазава і іншых, уключаючы самога П. Альхімовіча, у нашай краіне і за яе межамі? Хіба не ставіліся балеты Я. Глебава ў Маскве, Ленінградзе, Чэлябінску, Новасібірску, Львове, Хельсінкі, а опера С. Картэса «Матухна Кураж» у Каўнасе і Кішынёве? Хіба не заказваліся балеты Я. Глебава і С. Картэсу тэатрамі Фінляндыі і Кубыі? І гэта, паводле слоў П. Альхімовіча, значыць, што «мы, беларускія кампазітары, амаль не даём прадукцыі, што зацікавіла ўсю краіну?»

Слушныя папрокі аўтара артыкула «Трэба гаварыць па шчырасці» наконт падрыхтоўкі музычных кадраў у рэспубліцы, наконт адмежаванасці Саюза кампазітараў БССР ад сусветнага музычнага працэсу. Але справа не толькі ў тым, што нам ёсць чаму і трэба вучыцца: нам ёсць і што паказаць слухачу. Для гэтага патрэбна разумная настойлівая прапаганда і, вядома, падняцце музычнага ўзроўню тых, для каго мы пішам. І вызваленне ад празмернага апекавання з цэнтра, што часта адмяжоўвае нашу творчую арганізацыю ад сучаснай музычнай практыкі. Сапраўды, ці не варта нам заняцца самаадукацыяй і зрабіцца больш самастойнымі ў пытаннях культурнага развіцця? Ці не варта пераадолець шматгадовае ў інертнасці і самім выйсці на кантакт з кампазітарскімі супольнасцямі суседняй Польшчы, ГДР, Чэхаславакіі, Венгрыі, Югаславіі, тым больш, што ў Мінску знаходзіцца консульства дзвюх з названых краін?

Сёння, у час перабудовы, трэба быць актыўным кожнаму, не хавацца «ў вежах са слававай косяці» і не адмоўчацца. Сёння кожны мае права і павінен адкрыта выказаць сваю думку. Але рабіць гэта трэба з адказнасцю. Любыя, здавалася б, самыя правільныя заўвагі выклікаюць недавер, калі яны неабгрунтаваныя, зробленыя на падставе неправераных фактаў. Давайце больш крытычна ставіцца да сябе і з павагай — да іншых.

Алег ЗАЛЕТНЕУ,
кампазітар.

4 АГО гэта ты ўстаў неўпа-
ру?
— Ён сцэпаўся ад нечакан-
насці, разгублена аглян-
нуўся: Настася стаяла ля
ложка басаноў і адзявала спадніцу.

— Што гэта цябе зранку да акна
прыляпіла? — зноў запыталася сяс-
тра, спраўна закруціла вакол стану
спадніцу і, збочыўшыся, пачала за-
шпільваць аплікі.

— Выспаўся. Перад смерцю і сну
няма.

Сястра нічога не адказала: зусім
слабым і нядужым здаваўся ён тут, у
вёсцы, — па-старэчаму сухенькі і чы-
сценькі самаўпэўнены гарадскі дзя-
док. Дзе ўжо ў яго пытацца здароўя!
І як гэта ён надумаўся ў такую сла-
ту ехаць у гэту глуш? І пісем жа не
пісаў — маці толькі некалі, бывае,
ўспомніць, што недзе Паўлік яе «вялі-
кім» чалавекам стаў, жыве з панамі.
Настася ўжо і не думала, што жыў
ён яшчэ недзе, гэты невядомы яе брат,
а ўчора ўвечар, у дождж, заявіўся.
Брата пытаўся, а пра яе не ведаў!..

Павел зноў завярнуўся да акна. Ля
пачарнелага ад вільгаці плота стаяла
рабінка, і на яе чырвоных ягадах ві-
слі цяжкія кроплі.

Было чуваць, як Настася мылася ў
мыцельніку, потым пачала падпаль-
ваць у печы, выйшла на двор, мабыць,
выпусціла з хлечука курэй, бо рап-
там на варотах з'явіўся залацісты вя-
лікі певень, залопаў крыламі, коратка
кукаракнуў і нечага служажыся, саско-
чыў на зямлю, азірнуўся, выцягваю-
чы шыю...

...Вялікі чырвона-залацісты певень
са скрываўленым і звільным набор
грэбнем кінуўся біць яго, і ён закры-
чаў спуду. На крык з хаты выбегла
маці з хвартухом у руцэ і пачала ад-
ганяць пёўня, лупцючы паскамі, а
той не хацеў здавацца, і толькі калі
маці добра-такі даняла яго, закудах-
таў ад болю і кінуўся ўцякаць.

Маці выпірала яму слёзы, і па руцэ
яе з ранкі буйна кацілася крывінка...

Як гэта было даўно! І маці тады бы-
ла ўдвая маладзей, чым ён цяпер.

— Ты б малака хоць пакуль вы-
піў, — паклікала Паўла з кухні ся-
стра.

Яна змахнула хвартухом табурэт-
ку, але ён не сеў, стоячы выпіў паў-
літровы эмаліраваны кубак сырадою.

— Дзякуй, Насця, — падзякаваў ён,
сумеўся гэтай сваёй далікатнасці і
выйшаў у чысты пакой, у задуменні
абышоў вакол круглага стала, зазір-
нуў у люстэрка, што стаяла на ім, па-
правіў гальштук, які з'ехаў набок.

Позірк яго ўпаў на рамкі з фота-
карткамі, якія віселі над вокнамі. Ён
падышоў бліжэй, пачаў углядацца. То
хлопцы недзе на танцах, ля плота на
вясковай вуліцы, — у шырачэзных
штанах і кашулях з закасанымі ру-
кавамі... Лупатае немаўля на дыван-
чыку старанна кусае палец на назе...
Насцярожана застыў на фатаграфіі
юнак у новым касцюме, з гальштукам-
лапаткаю на грудзях. Ах, як няёмка і
нязвычайна яму ў гэтым убранны!

А вось пажоўклы здымак: мужчы-
на ў дабротным галіфе, у доўгай, чуць
не да каленя, гімнасцёрцы, перахоп-
ленай камсастаўскаю папругай, ста-
іць, паклаўшы руку на спінку крэсла.
Аж свецяцца наглянцаваныя боты!..
Два дзядзькі ў кажухах, пры зброі, —
аўтамат у аднаго на каленях, у друго-
га — за плячыма вінтоўка, — кураць
самакруткі і, мабыць, не здагадаваю-
цца, што іх здымаюць.

Здымкі ў большасці старыя, цям-
ныя. І рамкі абклеены палоскамі белай
паперы ў зубчыкі. Папера пажоўцела і
пасохла.

І нешта адно няўлоўнае ў рысах
твару і гэтых дзядзькоў, і юнака: не-
як аднолькава глядзяць іх вочы, ад-
нолькава акрэслены падбародкі...

«Няўжо гэта Настасін такі? — па-
думаў ён пра юнака. — А то мо бра-
ты?»

— Уключы радзіва, Павел! — па-
прасіла з кухні Настася.

Ён уключыў невялічкую пляскавую
радыёлу, ад якой паўз бэльку вілася
расцягнутая залацістая спружынка
антэны. Ігралі скрышкі, і мелодыя бы-
ла лёгкая і балючая, як даўні, пры-
глушаны часам успамін.

Павел падышоў да ложка, выцяг-
нуў з-пад яго свой чорны лакаваны
чамадан з жоўтым замком «малан-
каю», паклаў яго на ложак, расчыніў.
Усміхнуўся — падарунак вёз толькі
аднаму брату, адрэз на касцюм...

...Братава калыска вісела ля печы.

ПРОЗА

Алесь ЖУК

АПАВЯДАННЕ

над палком, насланым з дошак. На ад-
ной з вярвак быў раскудлачаны ву-
зел. Ён, калі хацеў паглядзець на бра-
та, станавіўся на палок і чапляўся ру-
кою за гэты вузел, цягнуў да сябе ка-
лыску. Калі толькі маці бачыла гэта,
хапалася за хвартух, хлесткія паскі
якога ён добра ведаў.

— Куды пабраўся? А каб табе кроў-
ная доля! Дзіця выкінеш!..

Стала гарача ад думкі, што Настасі
нічога не ўзяў. Ніколі б і не падумаў,
што ў яго ёсць яшчэ і сястра, і другі
брат яшчэ быў. І ў самога яго прозві-
шча другое, не бацькава, — Ляткоўскі.

А ўчора ішоў ад шашы ў дождж, па
гразкай восеньскай дарозе, і яшчэ
неяк радаваўся, што адважыўся пае-
хаць у гэту глуш, але добры настрой
праходзіў: было цёмна, гразка, мокра
ў ногі і неспакойна ад думкі, што
яшчэ — не дай бог! — захварэе. Ды
ён нікому не сказаў, куды і чаго едзе.
Ці мала што падумаюць, калі холяцца
яго. І ён раскайваўся, што падаўся
таму незразумеламу, раптоўнаму жа-
данню — паехаць... Ён, стары, спрак-
тыкаваны, захацеў нейкіх прыгод, як
хлалчук, хоць павяло на гэта нешта
другое, нейкая незразумелая прыця-
гальная сіла, пра якую ён нічога не
ведаў, не здагадаўся нават, хоць за
век свой і багата пабачыў свету... Мо-
жа б, ён і завярнуў назад, каб мог
здагадацца, што няма ні тае хаты, ні
брата, што вясковы хлалчук прывядзе
яго, мокрага і збянтэжанага, да не-
знаёмай жанчыны, якая і акажацца
яго сястрою!

Настася затупала да стала. Прыне-
сла на талерцы горку блінцоў, яечню
і печанае сала, гуркоў, бульбы, якая
густа парыла, потым пачала насіць
кілбасу, сырое сала, нібы збіралася
на добрыя госці.

Павел глядзеў на яе, і зноў пачала
быццам прыходзіць заспакоенасць і
лагоднасць — і добрым быў шэры во-
сеньскі дзень за акном, рабінка, да-
лёкі лес...

— Нашто гэтэулькі? — здзівіўся ён.
— А то ж шкадаваць буду! У мяне
ж есці няма каму. Хіба Шура з сям'-
ёю ў госці наедзе, — адказала яна і
паставіла на стол гранёныя стогра-
моўкі.

Ён паглядзеў на яе, мажную, поў-
ную, са спакойным круглым тварам,
нібы не было за плячыма больш ша-
сцідзесяці год, на яе вялікія рукі...

— То садземся, паснедаем.

Яна скінула хустку, павесіла на бі-
ла ложка. Яе густыя пасівелья вала-
сы былі роўна зачэсаны і закручаны
на патыліцы.

— Ну давай, брацік, за ўсё, што
перажылося і каб яшчэ жылося! —
падняла яна чарку.

ЧУЖАЯ ПЕСНЯ

Ён глядзеў, як яна спраўна выпіла
гарэлку, і падумаў, што, калі вып'е,
то ап'янее. Адпіў ён некалькі глыт-
коў. Яна толькі глынула на яго і нічо-
га не сказала.

— А я Антосю на касцюм пры-
вёз, — пачаў ён.

— Дзе яму той касцюм! Мо і ка-
сцей ужэ німа. Яны ж са Сцяпанам
разам і леглі.

— Пра цябе і Сцяпана я не ведаў...
А дзе іх пахавалі?

— Хто яго ведае. Іх, казалі, ранілі,
як на дарогу хадзілі, немцы жывымі
пабралі. Замучылі недзе. За гэту вай-
ну тут уся зямля магілаю стала.
Столькі палажылі!

Сястра гаварыла проста, спакойна,
як пра будзённае.

— Мне ўжэ пасле іх картачку лю-
дзі перадалі, пасля вайны.

Настася паглядзела на рамку з фа-
таграфіямі:

— А гэта мой стаіць. Яшчэ як
прадсядацелям сельсаветаў быў. Год
толькі і пабыў, адале і злёг. Збіты
быў, зранены...

— А сем'і братоў?

— Спалілі. Тады ж тут усіх палілі.
Акружылі і запалілі. Гэта ўсё пасля
вайны адбывалі. А ты што робіш
там? — запыталася сястра.

Павел разгубіўся.

— Спяваў... некалі. А цяпер нічога.
— З нашага роду ўсё галасістыя.
А грошы як зарабляў?

— Спяваў...

— А а! Дак гэта як арціст?

— Так. А пра цябе, прабач, нічога
не ведаў. Адрэз хоць хлопцу свайму
вазым!

— Нашто ён яму! Ён і сам інжы-
нер, хватае ўсяго.

— Не павязу ж я назад! Пакладзі
хоць...

— Да ўжэ ж... Ну, то дзякуй, Па-
вел!

Паўлу не хацелася больш есці. Ад
выпітага забалела галава.

— Астаўся б ты ў мяне. Пагуляў

бы, паптаўся ля дому, пад'еў усмак,
паспаў, а то — што цень, як ветрам
не паваліць, — зноў загаварыла сяс-
тра, і ў голасе яе была спагада. Хацеў
адказаць, што нельга яму, але паду-
маў, што смешна гаварыць ёй пра ней-
кія там візы. І што ён рабіў бы тут ся-
род гэтага лесу, гразі? Увесь век пра-
жыў у горадзе, пры грашах усё-такі,
прывык да раскошы. А для Настасі і
праўда ён жаласлівы ў сваім шыгуль-
ным убранны, па-гарадскому выкаха-
ны і кволы.

— Няма як, Настася, — адказаў ён
і ўстаў з-за стала. Нечаму зрабілася
так балюча і маркотна, што ўваччу па-
вярнуліся слёзы, і каб не заўважыла
сястра, ён нахіліўся над чамаданам,
пачаў вымаць пакупкі.

— Якія гэта ў цябе пласцінкі?

— А гэта мае ары, — адказаў ён.

— А я думала: вальцы. Вольчыны
пабілі маю пласцінку. «На сопках
Манжура». Вот я ж любіла яе слу-
хаць! Казалі, адкупіць, да ўсё не збя-
руцца.

Павел прамаўчаў і сунуў пакунак
назад у чамадан. Гэта былі яго любі-
мыя ары. І запісаны яны ў даўні час,
калі ён «грымеў» і не ўспамінаў пра
далёкую лясную вёсачку, з якое за-
браў яго пан Ляткоўскі, даў яму про-
звішча і вывучыў за спевака ў свет-
лай Італіі. Яго і цяпер памятаюць у
розных краінах...

— Мо пайду, запрагу каня? Куды
ты з чамаданам пойдзеш!

— Не трэба! Правядзеш мяне
лепш, — запярэчыў ён. Яму не хаце-
лася заставацца аднаму ў пустой ха-
це, захацелася хутчэй пайсці.

Па вуліцы ішлі побач. Настася ў
новай ватоўцы, у гумавых ботах, сту-
пала збоку паўз сцэжку на рэдзенькай
гразі.

Павел уцягваў галаву ў каўнер пла-
шча і шкадаваў, што не ўзяў шалік.
Ступаў ён па старых слядах на сцэж-
цы — было сушэй. Чаравікі, якія На-
стася была паставіла ноччу на печ,
ссохліся і ціснулі ногі. Капляюш Па-
вел нацягнуў на лоб, — каб не са-
гнаў вецер, думаў, што трэба пра не-
шта загаварыць да сястры, але не ве-
даў пра што, і толькі яшчэ больш
уцягваў галаву ў каўнер паліто.

За вёскаю, цярэспаля, да самае ша-
шы, вілася бліскучая ад вільгаці, вы-
бітая нагамі сцяжынка, па якой дзеці
бегалі ў школу.

Настася спынілася, паставіла на вы-
тапаную прыдарожную траву чама-
дан.

А Павел усё думаў, што б сказаць,
адчуваў, што нешта яшчэ забыўся — і
не мог успомніць. Ён не заўважыў,
калі спынілася сястра, і ўсё ступаў,
панура ступаў наперад.

— Павел! — абазвалася Настася.

Ён разгубіўся і вінавата падышоў
да яе. Твар сястры быў спакойны, як
і тады, калі яна падавала на стол, калі
пакавала яму ў чамадан і кілбасу, і
яблык, — навошта яны яму, калі ха-
пае і грошай? Але ён не адмаўляўся:
баяўся пакрыўдзіць.

— Ну, то хай цябе бог сцеражэ! —
спакойна сказала Настася, паклала
рукі яму на плечы і тройчы пацала-
вала. Шчокі і вусны ў яе былі халод-
ныя.

— Настася, а Настася! — паклікаў
ён.

Яна павярнулася да яго.

— Маці дзе, Настася? Я думаў, ты
мяне зводзіш...

— Парцізан на могілках акружылі
былі. Танкамі ўсё зраўнялі...

Яна яшчэ нешта гаварыла сваім
сумным, спакойным голасам, але ён
не чуў, ішоў чужы па сцяжынкы, якая
мякка гойдалася ўваччу, ішоў туды,
дзе засталіся для яго на зямлі толькі
беленькі двухпавярховы катэдж у зя-
лёных прысадах і любімы чорны буль-
дог Джэра.

Соф'я ШАХ

Хочацца высі і доўгага дня

Проста страх, а можа, прадчуванне, — часам узмацняюцца яны. Доўга я перамагчы не ў стане гэты наступ зыбікі, нутраны.

Вось іду я, слухаю і бачу, а дакладней, — молада жыву. Як магу, стараюся, — іначу долі наканованай канву.

Сілы анікольнікі не шкадую, пра яе не думаю запас. Бедаваць — ва ўсю бяду бядую і мацней люблю жыццё ў адказ.

А дробнай бяды не бывае, нязначнай трывогі няма.

І страх, што аднойчы ўзнікае, — ўзнікае зусім нездарма.

Так хочацца многа і хутка, адразу, цяпер, назаўжды, — а хвілі з цяжкім гнуткай усё выпаўзаюць з бяды.

Так хочацца высі і сіні, і доўгага дня, і цяпла, — а чуйныя ліпы, асіны трапечуць, што восень прыйшла.

І значыць, да новага лета адзіную мару душы ад болю свайго непрыкметна схавай,

прызабудзь, заглушы...

Пачатак жа, яшчэ пачатак, — і можна, як само сабой, лічыць за неблагі парадак і гэту муку, гэты боль.

Чакаць няпроста, хто ж гаворыць. Ва ўсе вякі чакаць — испыт. Калі душу разлука морыць — і дабрабыт не дабрабыт.

Але адно сцешыць можа, не трэба толькі забываць: якая ўсё-такі раскоша, што ў свеце ёсць каго чакаць.

Мама паўтараецца ўва мне, — рысы, звычкі, нават ціхі голас. Чым жыву больш, тым яны паўней праяўляюцца ў душы раз-пораз.

Смех яе дарэшткі стаў маім, і мая хада — яе калісьці. Як яна, — я позіркам жывым галублю траву, аблокі, лісце.

Як і ёй, — мне мілы гэты свет, колькі пражыла, а ўсё дзіўлюся...

Пройдзе час, — за мамаю услед я ў дацце аднойчы паўтаруся.

Усё часова — нават гора і цёмныя, бы ночы, дні. Не падуладны часу голад па чалавечай цеплыні.

Жывой душы удзел спагады, — ўсяго якая пара слоў, — а твой дасюль настрой няладны цяплее і крылае зноў.

Здаецца, проста і магчыма: раз голад — трэба наталіць... Але праходзіш моўчкі міма, — то не цяпло, — калі прасіць...

За сцяною гарадскога дома, у дрымотнай, цёплай цемнаце конікі стракочуць так знаёма, нібы ў полі ці на лузе дзе.

Апантана, як было калісьці у маленстве, за абсягам дзён. Помню, варта толькі з хаты выйсці — і адразу ў стракатлівы звон.

Позірку нябачныя, глушылі легкаверны і шчаслівы смех. Як яны той шорсткі звон рабілі? Падзівіцца б ціхенька на іх...

Я прайду з Вамі ўсё, што адушчана доляй, што належыць прыняць, — як належыць прыму. І трывог, і знямог, а расстанняў найбольш шчодрэ выпадзе, ведаю, шчасцю майму.

Я змагу, я агораю выпрабаванні. Не сумею хіба што ў жыцці аднаго: хоць аднойчы узняцца вышэй за каханне, апусціцца аднойчы ніжэй за яго.

Алег САЛТУК

Суд

У касцёр падкіну сушняку — Часу да світанку яшчэ многа. Дай, агонь, на дружбу мне руку, Адкажы даверліва і строга, Дзе на свеце праўда, дзе спадман, Чым я стану — парасткам ці прахам? Лягу на дзірваністы курган Тварам да зямлі, нібы на плаху. Я павінен гэта перажыць, Перайначыць нешта і адрывуць. Чую, як зямля дрыжыць-дрыжыць, Бачу яе слёзы на травінках. Будзем грэць з табой яе, касцёр, Ты агнём, а я грудзмі сваімі, Хай шугае полымя да зор І бласлав адлятае з дымам. Сам сабе я вынесу прысуд, І што будзе вельмі ён суровым, Толькі нам з табой ведаць тут, Ды сасонкам саракагадовым. Хай цячэ і вечнасць, і ручай. Не згарай і ты праз гэту вечнасць... Захлібнецца кнігаўкай адчай, Летучы з надзеяй на сустрэчу.

Вяртанне

Карані сплёў на сцезы сасоннік — Спатыкаюся. Што са мной: Ці ж даўно я, малы неўталоннік, Мог і ў цемры прабегчы па ёй?

Мог. Сягоння ўжо гэта не проста. Дык пайду, покуль ногі нясуць, Я туды, дзе цалуюцца росы І крынцы праз вечнасць цякуць.

Там заснулі дзяды на пагосце, Там бацькоўскі канчаецца век. Там я страціў святое штосьці, А яно ў маім сэрцы жыве.

Абсмяюць, абгавораць сарокі: — Адшукаўся, нарэшце, зямляк... Парушынка ўляцела мне ў вока? Не, я плачу ад шчасця, дзівак.

Хутка вёсачка будзе на ўзлюбку. Захлынуся тугой цішынёй... Разгараецца зорак шматкроп'е... Недапісанай песні майб.

Будзеш!

Светлай памяці У. С. КАРАТКЕВІЧА

Над Ушаччынай жывінь стаяў, Адвячоркавы — росны і свежы. Напльваў церпкі водар траў Ад стагоў, што стаялі, як вежы.

Помніць кропелька і рака Найшаноўнага госця. Ты равеснікам быў вякам І травінцы малой на пагосце.

Нылі недзе няўлоўна званы, Можна, ў Віцебску, можна, ў Гародні. Ведаў ты, як пражыць без маны І адкуль, і якога мы роду.

Каласы ўжо чакалі сярпоў. Незабыўны той час, незваротны. Адышоў? Не — дадому прыйшоў, Задумены, шчаслівы, гаротны.

Ты ляжыш пасярод зямлі. І вярба, і чазенія ў скрусе. Быў. ЕСЦЬ. БУДУ. Не будзеш калі, — Значыць, бог уцячэ з Беларусі!

Уладзімір МАЗГО

Паласа перашкод

Міхасю СКОВЛУ

Калі цяжка, аж пот Вочы засціць ратаю — Паласу перашкод Зноў тады прыгадаю.

Там бяззвусы узвод — У сталення зеніце — Кожны дзень, кожны год

Спасцігаў таямніцы. Лабірынт,

нібы бінт, Хваляванне загоіць, Каб ніколі ў нябыт

Не сышло дарогое. Роў шырокі —

навек Страх утопіць сумненні.

Як вада мірных рэк, Чыстым будзе — сумленне.

І пакліча ў палёт Зноўку мара старая.

...Паласой перашкод Мы жыццё вывараем.

Дэактывацыя

Змываем пыл, які пускалі нам у вочы — Да лозунгаў і рапартаў ахвочыя, — З дарог палескіх і ўласных твараў, З жытнёвых ніў і сонечных абшараў.

Свідруе набалелае пытанне: Ішлі наперад і не бачылі тапаняня? Таму што пыл пускалі нам у вочы, Да лозунгаў і рапартаў ахвочыя.

Пісалі ці заводзілі раманы, А моладзь ачмуралі наркаманы. Не зналі ці баяліся пагудкі, А кодэкс распіналі прастытуткі...

Змываем пыл, які пускалі нам у вочы, Да лозунгаў і рапартаў ахвочыя. Наш час — адказны, і наш шлях — няблізкі, Навошта нам падробкі і прыпіскі. Адзінства справы плюс адзінства слова, — Адно тады дасць плён перабудова...

...Нашто ж на Зямлі сваркі і звадкі, боль і горыч, калі ўсе мы разам ляцім да зор? М. БАГДАНОВІЧ.

Жанчыне дадзена — радзіць, Жанчыне дадзена — расціць. Каханай быць, адзінай быць, Крыў бог, дзяцей асіраціць...

Я рос з дзяцінства сірастой, Туманы піў, як сырадой, І пад вандроўны стук калёс

Не скардзіўся на лёс.

Спасціг з трывогаю цяпер: У чалавеку дрэмле звер, І пры жывых бацьках — штогод Расце атрад сірот.

Няўжо забыліся зусім, Як вочы нам адкрыў Максім: Навошта сваркі, звадкі, боль?..

У гэтым соль... Зайздросчу лесу: ён глыбока У глебу родную урос.

Зайздросчу лесу: ён высокая Узняўся ўгору — да нябёс.

Тут, пад сасновай вершалінай, Цар-грыб скідае капялюш. Тут пні імшэюць і галіны, Але няма замшэлых душ...

Ты — гараджанін, толькі напратат Не возьмеш памяць дзедаўскай катрынкай, Дзе думка, выгібаючы асфальт, Прабілася дрыготкаю травінкай.

Хаця даўно адкрытае спазнаў, Адзначыш, не хаваючы здзіўлення, Што кожная чарговая вясна Табе прыносіць радасць абнаўлення...

ЁН СЯДЗІЦЬ на лаве падсудных, стомлена апусціўшы галаву. Толькі зрэдку кідае ў залу, здаецца, абіяжывы позірк. Угледзеўшы сярод нешматлікіх прысутных жонку, маладую жанчыну ў моднай футравай шапцы, — ледзь бачна ўсміхаецца. Магчыма, хоць такога кантакту з блізкім чалавекам — адзінай, мабыць, радасць для 67-гадовага чалавека. Яму, па ўсім відаць, даўно ўсё надакучыла. І гэтая судовая зала, і бездакорна карэктны суддзя (член калегіі Вярхоўнага суда БССР І. П. Гогаль), і беспрыстрасны пракурор, і жанчыны-адвакаты, што сядзяць якраз перад ім — можна сказаць, апошні рубяж ягонай абароны, і канваіры, што змяняюць адзін аднаго ля яго персоны, і гэтыя сведкі, і гэтыя цікаўныя людзі, што прыходзяць з дня ў дзень на працэс палюбавацца ягонай ганьбай.

Працэс ідзе ўжо каторы месяц. А допытам сведкаў, паказанням экспертаў, зноў допытам, правяркам паказанняў няма канца. Ды што ж, і сама справа яшчэ на следстве разраслася за дзесяць пухлых тамоў.

— Як вы сябе адчуваеце, Касько? — пытаецца суддзя.

— Дзякуй, грамадзянін суддзя, кепска. Але пастараюся вытрымаць.

Так пачынаецца кожнае пасяджэнне. І ў нейкую хвіліну можна адчуць у сабе шкадаванне да гэтага старога чалавека з хворым сэрцам, паўсяльбога (у яго паражэнне сятчаткі ды яшчэ катаракта)...

БЫЛЫ прарэктар Мінскага медыцынскага інстытута Павел Ісакавіч Касько ў лістападзе 1986 года быў прыцягнуты да крымінальнай адказнасці за хабарніцтва. Было ўстаноўлена, што Касько, займаючы пасаду прарэктара па вучэбнай частцы інстытута і будучы намеснікам старшыні прыёмнай камісіі, узяў хабару на суму 13 тысяч 464 рублі.

Касько лічыць сябе чалавекам з духоўнымі запатрабаваннямі, аматарам літаратуры. На адным з першых судовых пасяджэнняў с пафасам сказаў пра сябе, цытуючы класіка: «Дрэвы паміраюць стоячы».

Пры вобшыску на яго кватэры былі канфіскаваны бібліятэка

святнай літаратуры, зборы твораў Чэхава, Шолахава, іншых класікаў.

Працоўны бясстрасна зафіксавалі: Касько меў наступныя ўзнагароды: ордэн Чырвонай Зоркі, ордэн Айчыннай вайны, ордэн Кастрычніцкай Рэвалюцыі, ордэн Славы 2-й і 3-й ступеняў, медалі «За адвагу», «За баявыя заслугі», «За абарону Сталінграда», «За ўзяцце Кёнігсберга», «За доблесную працу».

Калі на судзе баявыя тава-

та ўрач Маладзечанскай райбальніцы П. Галавач, работніца Наваградскага маслазавода В. Беняш і пенсіянерка Ю. Няверка.

Шчыра кажучы, мяне цікавіла ў судзе не столькі юрыдычная кваліфікацыя тых або іншых выпадкаў, колькі псіхалогія, згодна якой паднашэнне пратэктыва ўспрымаюцца як нешта натуральнае, як звычайныя праявы нармальнага чалавечых узаемаадносін.

Вось што гаварыў адзін са

законнасць, пра тую змену, што адбываюцца ў нашым грамадстве, але яго развагі раптоўна перапыніў Касько.

— Я ж прасіў вас летам 86-га года: не ездзіце вы да мяне больш! Чаму вы, разумеючы абстаноўку (выдзелена мною. — В. Т.) у краіне, усё роўна ездзілі? Ваш сын — медаліст, ён усё адно паступіў бы...

Канечне, аб нейкай прынцыповасці Касько гаварыць тут не даводзіцца. Ён у 85—86 гадах працягваў браць хабар з яшчэ

У адказ яны аднолькава разводзілі рукамі...

— Як жа так атрымалася, — дапытваўся суддзя, — што вакол Мінскага медінстытута складалася пэўнае грамадскае меркаванне, што без хабару туды няма чаго і патыкацца? Чуткі і пагалоскі пра гэта ў народзе шырыліся і множыліся з кожным годам. «Слава» пра інстытут даходзіла не толькі да самых глухих вёсак, але пайшла за межы рэспублікі. З'яўляюцца хабарнікі ў самім інстытуце (сярод іх — прафесар І. Ганчарык). Нават тэхнічны работнік інстытута, далёкі ад медыцыны, бярэцца дапамагчы зусім незнаёмаму чалавеку перадаць грошы прарэктару за вяртанне ў інстытут аднаго адлічанага за двойкі студэнта. Аўтарытэт вышэйшай навучальнай установы, яе рэктарата на вачах развальваўся, а кіраўніцтва інстытута нічога не адчувала?

Адказу на гэтае пытанне на працэсе так і не прагучала...

БЕЗ БЕЛАГА АДЗЕННЯ

НАТАТКІ З ЗАЛЫ СУДА

рышы Касько ўспаміналі яго як адважнага і сумленнага салдата, былы баяц Касько плакаў, і слёзы гэтыя не былі лжывымі. Але слёзы гэтыя не маглі быць і выкупленнем. Так, усё было — і добрае, і благое. І баявое юнацтва, і старанная вучоба, і шматгадовая праца, і званне заслужанага ўрача рэспублікі, і... гандаль людскімі лёсамі. І плаціць таксама трэба за ўсё. Па законе. І па праўдзе.

«Гандаль лёсамі людзей» — такой фармулёўкі ў законе, вядома, няма. Ды й не пагодзяцца, я ўпэўнены, ні сам Касько, ні яго «сябры» з такой фармулёўкай. «Касько заўсёды памагаў людзям, ніколі не мог адмовіць у просьбе», — неаднойчы прагучала ў паказаннях сведкаў. Дарэчы, у такіх справах, як хабарніцтва, часам вельмі цяжка бывае вызначыць мяжу паміж «сведкам», «пацярпелым» і «злачынцам». Арт. 170 КК БССР вызваляе асобу, якая дала хабар, ад крымінальнай адказнасці, калі гэтая асоба добраахвотна заявіла аб факце хабару. З дзесяткаў людзей, якіх назваў Касько і якія праходзілі па яго справе, толькі трое апынуліся побач з Касько на лаве падсудных. Гэ-

сведкаў, дзеці якога вучацца ў медінстытуце, партыйны работнік з Глуска. Ён не адмаўляў знаёмства з Касько. Па-першае, яны — землякі; па-другое, Касько як камуніст заўсёды цікавіўся справамі ў родным раёне (у адной з сярэдніх школ у Глуску на Дошцы гонару вісіць партрэт выпускніка П. І. Касько). Вельмі цікава было размаўляць з Касько — «субсіднікам неардынарным, надзвычай разумным і яркім». Не адмаўляў сведка і той факт, што ў час паступлення ў інстытут яго сына — медаліста — прывёз прарэктару дамоў некалькі слоікаў з марынаванымі грыбамі і мёдам, а таксама мяшок бульбы.

— Але ж гэта ў парадку рэчаў! — усклікае пакрыўджаны ў лепшых пачуццях галава сямейства. — Калі б за гэта сяджалі, хто б тады наогул застаўся на волі?

Ці не праўда — цікавая логіка, асабліва для партыйнага работніка?

Між іншым, выклік на судовы працэс гэты партыйны дзеяццель прыняў як... выклік аўтарытэту райкома. Ён пачаў разважаць на судзе пра грамадскую карысць, сацыялістычную

большай хцівасцю. Якраз у той час, калі разгортвалася барацьба «за чыстае і чэснае аблічча партыйца». І ён, дарэчы, выступаў тады на сходах, заклікаў калег быць сумленнымі і не падкупнымі на экзаменах. Вучыў студэнтаў трымаць марку прафесійнай і чалавечай годнасці. Не мог не вучыць. Такая ў яго была пасада.

І ніхто — ні былы рэктар інстытута А. Ключароў, ні былы прарэктар па навуковай рабоце, цяперашні рэктар А. Кубарка, ні былы сакратар парткома Р. Заяц, ні калегі Касько па кафедры нічога асаблівага не бачылі ў паводзінах прарэктара. Прарэктара, у кабінцеце якога ў апошнія гады яго работы ўвесь час таўкліся нейкія людзі — з пакункамі, торбамі, сеткамі, ценямі хадзілі за ім, не давалі праходу.

— Чым вы можаце растлумачыць, што ўсімі паважаны ў інстытуце чалавек, ветэран вайны і працы, сумленны вучоны і настаўнік раптам аказваецца на лаве падсудных? — пытаўся старшыня суда Ілья Пятровіч Гогаль у сённяшніх кіраўнікоў інстытута, былых калег і сяброў Касько.

ВЫСТУПЛЕННІ рэктара і сакратара парткома нагадвалі звычайныя службовыя справаздачы. Гаварылася, напрыклад, пра недахоп мужчын сярод будучых медыкаў, пра недахоп кадраў у сельскай мясцовасці, пералічаліся мерапрыемствы па прафесійнай арыентацыі, гучала строга дазіраваная самакрытыка. Не было толькі аднаго — маральнай ацэнкі таго, што здарылася ў інстытуце.

З вуснаў Касько і некаторых яго калег гучала на судзе і крытыка ў адрас вышэйшых інстанцый — Міністэрства аховы здароўя, Былага Міністэрства вышэйшай адукацыі. Крытыкаваўся перш за ўсё сам парадак прыёму абітурыентаў у інстытут.

Асістэнт кафедры агульнай і неарганічнай хіміі Мінскага медінстытута А. Колб і настаўніца хіміі адной з сярэдніх школ Н. Соладава, іншыя выкладчыкі, якіх не раз прыцягвалі да работы ў прыёмнай камісіі, расказвалі на працэсе пра інструктаж, які праводзіўся заўсёды перад пачаткам работы прыёмнай камісіі. Прысутнічалі на ім прадстаўнікі міністэрства і ведамстваў, рэктар, сакратар парткома і канечне — Касько, які адказваў за навучальны працэс і фактычна кіраваў работай камісіі. Інструктаваліся экзаменатары ў тым плане, што найбольшай увагі патрабуюць

◆ Помніць, ведаць, зберагаць

Безыменны сімвал Браслава

Калі хто нават і першы раз трапіў у Браслаў, не мог не ўбачыць бетонную стэлу, што стаіць на пануючай над гарадком замкавай гары. Гэты слупвежа добра відаць з возера Дрывяты, з новых і старых дарог, якія сыходзяцца ў Браславе. На вежы калінікі за палываецца ліхтар, і тады яе можна прыняць за які-небудзь маяк.

Стэла стаіць на квадратным пастаменце. А ў ім ёсць ніша, у якой, пэўна, была калісці памятная дошка. Ды следу ад яе не засталася. Калі пацікавіцца ў мясцовых людзей, што гэта за слуп стаіць на замкавай гары, то ў лепшым выпадку які-небудзь чалавек у гадах

можа адказаць, што гэта помнік доктару. Іншы можа дадаць — браслаўскаму доктару. А вось прозвішча яго ўжо наўрад ці хто назаве...

А між тым, гэты браслаўскі доктар меў адно са старадаўніх на Беларусі прозвішчаў — Нарбут. Ён належаў да славаўтага беларуска-літоўскага роду Нарбутоваў, прадстаўнікі якога былі вядомымі гісторыкамі, філосафамі, асветнікамі, вайскоўцамі. У Беларускай Савецкай Энцыклапедыі названы тры Нарбуты: Казімір — філосаф сярэдзіны XVIII стагоддзя, які ўваходзіў у знакамітую Адукацыйную камісію, прафесар Віленскага ўніверсітэта, выдаўца першага падручніка

логікі на польскай мове; Тэадор, родам з маёнтка Шаўры Лідскага павета, — ваенны інжынер рускай арміі, ён жа — археолаг, які адным з першых вёў на Беларусі археалагічныя раскопкі, і вядомы гісторык, аўтар дзевяцітомнай «Гісторыі літоўскага народа» і іншых гістарычных даследаванняў. Тэадор Нарбут знайшоў і апублікаваў шэраг каштоўных гістарычных крыніц, у тым ліку і зараз добра вядомы беларускі летапіс «Хроніка Быхаўца». Урэшце — Людвіг Тэадоравіч Нарбут, сын Тэадора Нарбутова, удзельнік паўстання 1863—64 гадоў. Узначальваў атрад паўстанцаў Лідскага павета. Тры месяцы пасляхова вёў барацьбу з карнікамі. Паўстанцкія ўлады прысвоілі яму званне палкоўніка. Загінуў у баі ў Дубіцкіх лясах...

Але ў Тэадора Нарбутова былі яшчэ два сыны — Баляслаў, таксама ўдзельнік паўстання, за што быў сасланы ў Сібір, і — малодшы, Станіслаў, якому ў той час было дзесяць-адзінаццаць гадоў. Але ў душы Станіслава паўстанне пакінула

глыбокі след, і ў будучым, безумоўна, гэта адыграла сваю ролю ў фарміраванні дэмакратычных поглядаў, у выхаванні пачуцця справядлівасці.

Старэйшы Нарбут — Тэадор — таксама быў пакараны за прыхільнасць да паўстанцаў, і са свайго родавага маёнтка Шаўры, які ўлады прызналі гнездом паўстанцаў, вымушаны быў пераехаць у Вільню. Тым часам Станіслаў паспяхова скончыў Віленскую гімназію. Дзе вучыцца далей? Універсітэт у Вільні быў закрыты. Пры дапамозе сяброў Тэадору ў 1872 годзе ўдаецца ўладкаваць малодшага сына ў Мюнхенскі ўніверсітэт. Праз сем год Станіслаў Нарбут абараніў дысертацыю і вытрымаў экзамен на ступень доктара медыцыны. Неўзабаве вяртаецца на радзіму, і з гэтага часу ўсё яго жыццё, праца, уся дзейнасць, будучы звязаны з невялікім, заштатным гарадком на Віленшчыне — Браславам. Пятнаццаць гадоў Нарбут працуе тут як прыватны ўрач, але ўрэшце заканчвае яшчэ і медыцынскі факультэт Дэрптскага ўніверсітэта (зараз Тарту), атрымлівае неабходны яму «рускі» дыплом,

бо са сваім замежным дыпламам ён не меў права афіцыйна працаваць урачом у межах Расіі.

Нарэшце ў 1904 годзе Нарбутова прызначылі на вакантную пасаду ўрача другога ўчастка ў тым жа Браславе. А з 1919 года ён стане павятовым урачом, будзе ўзначальваць у павеце ўсю ахову здароўя людзей і адначасова сам весці лячэбную практыку.

Біяграфію, жыццёвы шлях Станіслава Нарбутова, які насіў дадзенае людзьмі і, несумненна, самае пачэснае для ўрача імя народнага доктара, зараз аднаўляе ў экспазіцыі ў Браслаўскім гісторыка-краязнаўчым музеі (які неўзабаве будзе адкрыты) навуковы супрацоўнік музея, малады краязнавец Кастусь Шыдлоўскі.

Памёр браслаўскі доктар у сакавіку 1926 года, прарабіўшы ў Браславе трыццаць сем год.

1907 год быў у жыцці Нарбутова асабліва значны: яго доўгія хадайніцтвы мелі нарэшце вынікі — была пабудавана ў Браславе зямская бальніца, па тым часе адна з лепшых на Віленшчыне. (Між іншым, і зараз у цагляных будынках

асобы, якія паступаюць па накіраваных, жыхары сельскай мясцовасці, жыхары раёнаў, пацярпелых ад чарнобыльскай аварыі, воіны запасы і наогул мужчыны.

Усе гэта, паводле выразу Колб, можна акрэсліць як «сацыяльны заказ». Пра гэта гаварыў і рэктар Кубарка. «У той ці іншай меры, — падкрэсліваў ён, — улічваючы «сацаказ» вымушаны не толькі медыцынскія, але ўсе навучальныя інстытуты без выключэння».

Справа, аднак, у тым, каб «сацаказ» не перашкаджаў у выяўленні сапраўдных ведаў, таленту, адным словам — будучых здольных урачоў. Роботнікі Мінскага медінстытута запэўнівалі суд, што «дапамога» на экзамене зусім не азначае, быццам двоечнік можа атрымаць станоўчую ацэнку. Але, калі ёсць ваганні паміж тройкай і чацвёркай, чацвёркай і больш высокай адзнакай (а пры задачы вусных прадметаў такія ваганні заўсёды могуць быць) — вось тады выкладчыкі з лёгкай душой ставяць вышэйшы бал «патрэбным людзям».

Дзеля зручнасці, каб каго не прапусціць выпадкам, Касько пазначаў у спісе «сваіх» абітурыентаў. Такія вось няхотрая механіка. Пра «механізм» перадачы хабару і гаварыць не даводзіцца.

І што важна — гэты момант некалькі разоў падкрэсліваўся ў судовым пасяджэнні, — вельмі часта абітурыент мог сапраўды добра ведаць прадмет. Ён і сам, без падтрымкі мог бы паступіць. Але хабар даваўся на ўсялякі выпадак, дзеля падстрахоўкі, так сказаць. Касько давалі — ён браў. Усе ведалі, што ён бярэ, і — несці.

Дзедзі Касько дарослыя, самастойныя ўжо людзі, не ведалі (калі ім верыць) да апошняга моманту пра «дадатковыя даходы» свайго бацькі. Мяркуючы па выступленні на судзе дачкі Касько Наталлі, яна і цяпер яшчэ да канца не ўсвядоміла, што бацька — злачынца.

— Тата заўсёды выходзіў нас так, каб мы жылі сумленна, ні ў кога нічога не бралі, паказвала яна на судзе. — І сам ён не мог узяць чужога. Проста ён усім дапамагаў, нікому не мог адмовіць. А яму нічога не па-

трэба было. Толькі работа... Мы не помнім ніводнага свята, калі б ён застаўся дома. Колькіх людзей тата выратаваў! Дома ляжаць газетныя выразкі... Колькі падзяк у яго ад людзей, якіх ён лячыў!

Наконт бескарыслівасці. Шматлікія ашчадныя кніжкі, гарнітуры, дываны, сервізы, машыны (якія сын Касько мяняў, як пальчаткі), што фігуравалі ў справе, — пра ўсе гэта нехта можа сказаць: «Падумаеш — некалькі тысяч!» Апошнім часам ва ўсіх на вуснах «бываўшая справа», «рашыдаўшычына», «адылаўшычына»... Рэпартажы ў ў газетах, па радыё і тэлебачанні. «Кобры над золатам!» Падрабязнасці, ад якіх кроў стыне ў жылах. Мільёны рублёў, кілаграмы, цэнтнеры золата... У параўнанні з такой «экзотыкай» справа Касько і сапраўды можа некаму падацца дробнай. Але, калі ўдумацца, хабар у мільён рублёў і бутэлька каньяку — ўсё адно хабар. З'ява аднаго парадку. Розніца хіба што ў маштабах.

У тым і ў другім выпадку псіхалогія адна — пагарда да людзей, да народа, які нібыта нічога не бачыць, ні аб чым не здагадваецца, а калі і здагадваецца, дык у крайнім выпадку зайздросціць «сильным мира сего». Бо — усе такія ж, як і я. Такія вось мараль.

КАСЬКО на следстве называў усё новае і новае імёны, на судзе таксама ўспамінаў прозвішчы, факты. Многія з гэтых фактаў, асабліва шматгадовай даўнасці, ён мог лёгка схаваць. А многія, дарэчы, так і не былі даказаны ў судзе. Што гэта — раскаянне? Спраба замаліць грахі, ачысціцца?

Касько вылучыў нямаля жанчын, мацярок. Спецыяльнасць у яго была высакародная — гінекалогія. І тыя газетныя выразкі, пра якія згадвала дачка, сапраўды сведчаць пра ягоныя заслугі.

Але каго ён і да яго падобных выходзіў, якую змену расцілі — ці не тых жа хабарнікаў?

Безумоўна, Мінскі медыцынскі інстытут — не адзіны ў сістэме вышэйшых навучальных устаноў гэтага профілю. І з яго сцен выходзіць, напэўна, і добрыя спецыялісты. Я дзвіжкі ад думкі, быццам увесь інстытут аказаўся заражоным карупцыяй. Хоць адначасна ў думках, што справа Касько — не адзіная,

былі і іншыя крымінальныя справы ў інстытуце. Важней адказаць на пытанне: няўжо Касько, яго калегі не разумелі, што, прымаючы ў інстытут троечніка, яны і выпускалі ў рэшце рэшт у свет таго ж троечніка, толькі ўзброенага дыпломам?

Разумелі. Не маглі не разумець. Але такія, як Касько, аб'ектыўна кажучы, і зацікаўлены ў тым, каб у медыцыну ішлі не вукамі, абібок, спрытніюгі, хабарнікі. Бо яны гатовы заплаціць, не пытаючыся цаны. Псіхалогія Касько і да яго падобных фарміравалася ў гады застою, калі маральныя каштоўнасці вельмі ўпалі ў цане, затое вышэй за ўсё ставіліся афіцыйны прэстыж, кар'ера, матэрыяльны дабрабыт. Зразумела, гэтыя «каштоўнасці» не дэклараваліся, дэкларавалася вернасць камуністычным ідэалам. У маралі выпрацаваўся двойны стандарт — адно, так сказаць, для «нешняга ўжытку», другое — для сябе. Маральныя законы, аднак, не могуць быць гнуткімі. Мараль альбо ёсць, альбо я няма. І няправільна было б усе нашы сённяшнія праблемы валіць на гады брэжнёўшчыны. Ва ўсе часы чалавек сам для сябе рабіў маральны выбар.

«Людзі ў белых халатах» заўсёды карысталіся, ды і цяпер карыстаюцца народнай павагай. Няма, напэўна, прафесіі больш гуманнай па сваёй сутнасці, чым медык. І больш мужнай. Пра гэта ўспамінаеш кожны раз, калі бачыш або чытаеш пра Амосава, Ілізарава, Фёдарова, Бірыч і многіх, многіх іншых. А колькі звычайных урачоў, фельдшараў, медыцынскіх сясцёр сумленна працуюць у паліклініках і шпіталях, нярэдка ў самых цяжкіх, непрыстасаваных умовах нясуць людзям збаўленне ад болю, вяртаюць здароўе. Яны не здрадзілі свайму белаю адзенню. Сярод іх мог быць і Касько. Мог быць, калі б не запламлены гарнітур хабарніка...

Суд прызнаў П. Касько вінаватым у хабарніцтве і прыгаварыў яго да 8-мі гадоў пазбаўлення свабоды з канфіскацыяй маёмасці. Прынята рашэнне аб прадстаўленні ў Прэзідыум Вярхоўнага Савета СССР і Прэзідыум Вярхоўнага Савета БССР аб пазбаўленні Касько працоўных узнагарод і ганаровага звання заслужаны ўрач БССР.

Ю. Няверка, прызначаная судом вінаватай, вызвалена ад крымінальнай адказнасці па амністыі.

В. Беніш і П. Галавач былі апраўданы ў судзе за адсутнасцю саставу злачынства.

Віталь ТАРАС.

шы помнік Станіславу Нарбуту за нейкіх дзвесце метраў ад бальніцы. Дарэчы, у матэрыялах К. Шыдлоўскага захоўваецца дакумент, згодна якому жыхар Браслава Тамаш Жарык ахвяруе на магілу і помнік Нарбуту ўчастак сваёй зямлі на замчышчы. Але форма гэтага ўвогуле сціплага помніка абрана неаб'яўлена: сяміметровы чатырохгранны слуп, які ўверсе крыху звужаецца, нагадваючы сабой паходню (помнік вяршыць ліхтар, да якога збоку вядуць прыступкі-скобы). Гэта сімвалізуе дэвіз: «Свеццячы іншым — згараю». Безыменным, як зараз, помнік не быў, на мармуровай, прымацаванай да пастаменту дошцы было напісана, каму і кім ён пабудаваны...

Кастусю Шыдлоўскаму ўдалася сабраць шэраг фактаў, якія гавораць аб мужнасці, вялікай адданасці абранай справе браслаўскага доктара. У час першай сусветнай вайны С. Нарбут узначальваў вайсковы лазарэт у Латвіі, быў цяжка паранены, пасля чаго яму ампутавалі нагу. Але і гэта не пазбавіла доктара аптымізму, не паўплывала на яго добразычлівасць да людзей, да сваіх пацыентаў.

Памяць пра такога чалавека павінна б была зберагацца. Як і помнік на ягонай магіле — адметны, унікальны. Але, відаць, бескультур'е не мае межаў: больш за трыццаць гадоў помнік народнаму доктару ў Браславе стаіць знявечаны. Быў нават намер увогуле знесці гэты «панскі» помнік. А як жа. На ім значылася, што пабудаваны ён не толькі на грошы, сабраныя народам, але і на ахвяраванне графіні (наступраць за возерам Дрывяты знаходзіўся маёнтак графіні Платараў). Ды не несці, зрабілі кашчунства: у нішы была прымацавана другая дошка, на якой значылася, што помнік пастаўлены ахвяраю вайны. Няма зараз і гэтай шыльды. Відаць, нехта ўсё ж уцяміў усю ганебнасць такога «аднаўлення» помніка і даў загад зняць новую дошку. А, можа, яе проста пабілі?..

Узвышаецца над Браславам безыменны помнік, хоць ён ужо стаў свайго роду сімвалам горада. Ды не проста стаіць сабе ды стаіць. Дадумаліся ў Браславе і яшчэ да аднаго кашчунства: побач з магілай пабудавалі танцпляцоўку...

Л. ПРАКОПЧЫК.

Пасланец Дружбы — кніга

Традыцыйнымі сталі ў ДOME кнігі ў Мінску выстаўкі лепшых выданняў саюзных рэспублік. На гэты раз пасланец дружбы — азербайджанская кніга. У экспазіцыі, арганізаванай Дзяржаўным камітэтам Азербайджанскай ССР па справах выдавецтваў, паліграфіі і кніжнага гандлю і Дзяржаўным выдам нашай рэспублікі, прадстаўлена звыш 400 кніг грамадска-палітычнай, мастацкай, гістарычнай і краязнаўчай літаратуры, выданні па мастацтву, спорту, турызму.

Важнае месца на выстаўцы займаюць творы вядомых азербайджанскіх пісьменнікаў С. Вургун, Р. Рза, М. Гусейна, Анара, С. Рустама, М. Мушфіка і іншых. Поруч размешчаны перакладныя выданні, у прыватнасці, з густам аформленыя тамы «Бібліятэкі сусветнай літаратуры» і «Бібліятэкі сусветнай літаратуры для дзяцей» у перакладзе на азербайджанскую мову.

Знаёмства з выстаўкай — магчыма атрымаць пэўнае ўяўленне і аб азербайджанска-беларускіх культурных узаема-сувязях і выдавецкіх кантактах. Наш кар.

Спатканне праз чатырнаццаць гадоў

Апошні раз мінчане віталі Маскоўскі акадэмічны тэатр імя У. Маякоўскага чатырнаццаць гадоў назад. І вось — новая сустрэча ў беларускай сталіцы.

Зразумела, найбольшую ці-

з апошняй пошты

Пастскрыптам

Да матэрыялу «Усё ў той жа пазіцыі!»

Адразу просім нашых чытачоў прабачыць за тое, што гэты дадаток аддзелены ад асноўнай публікацыі некалькімі газетнымі старонкамі. Сталася так па тэхнічных прычынах — тая палівана газеты, дзе змешчаны агляд «Усё ў той жа пазіцыі?», ужо была зроблена, як кажучы, «адматрыцыравана», калі выйшаў чарговы нумар «Вячэрняга Мінска» з матэрыялам, на які мы палічылі патрэбным адгукнуцца.

«Партком АН БССР паведамляе» — пад такім загаловам «ВМ» 13 ліпеня надрукаваў афіцыйнае рэзюмэ на свае публікацыі «Пазіцыя ці поза?» і «Яшчэ раз пра метро і Верхні горад». Паведамленне партыйнага камітэта штаба беларускай навуны выклікала ў нас некалькі пытанняў.

«Партыйны камітэт АН БССР вывучыў пытанні, узнятыя ў артыкулах «Пазіцыя ці поза?», «Яшчэ раз пра метро і Верхні горад», — адзначае сакратар парткома В. Мулярчыч, — а таксама ў лісце некаторых супрацоўнікаў Інстытута гісторыі АН БССР, накіраваным у адрас Мінскага ГК КПБ і рэдакцыі газеты «Вячэрні Мінск».

Здзіўляе, вядома, не тое, што газета дбае пра дзейнасць сваіх выступленняў, а тое, як гэта робіцца. Аказваецца, думкі і меркаванні, якія розніліся ад выказаных у згаданых публікацыях «Вячэрні», за чатыры месяцы не здолелі ў той ці іншай форме прабіцца на старонкі друку. Затое — як вынікае з адказу парткома далей — зрабілі падставы для правядзення сходаў і пасяджэнняў дзе «высвятлялася пазіцыя З. С. Пазняка, супрацоўніка інстытута», для правядзення «гутаркі з супрацоўнікамі аддзела археалогіі, накіраванымі на калектыўны ліст у Мінскі ГК КПБ і рэдакцыю газеты «Вячэрні Мінск».

У выніку гэтай дзейнасці было зроблена па меншай меры два «адкрыцці», пра якія паведамлена праз газету. Высветлілася, напрыклад, што «Інстытут гісторыі АН БССР мае ква-

кавасць выклікаюць спектаклі творчага лідэра гэтага праслаўленага калектыву, аднаго з вядучых майстроў савецкай сцэны, народнага артыста СССР, Героя Сацыялістычнай Працы А. А. Ганчарова — «Заўтра была вайна» Б. Васільева, «Агент 00» Г. Баравіка, «Астравіціянін» А. Якаўлева.

У гастрольнай афішы таксама — «Энергічныя людзі» В. Шукшына, «Яшчарыца» А. Валодзіна, «Жанна» А. Галіна, «Я стаю ля рэстарана» Э. Радзінскага...

І, вядома ж, адбываюцца сустрэчы вядомых акцёраў — народных артыстаў СССР А. Джыгарханяна, В. Самойлава, народных артыстаў РСФСР Н. Гундаравай, Т. Карпава, А. Лазарава і іншых з мінчанамі ў працоўных калектывах, палацах культуры.

У Беларускам фондзе культуры

Захапляючае падарожжа ў мінулае можа здзейсніць кожны, хто наведвае ў гэтыя дні Палац культуры Белсаўпрофа, дзе працуе «Выстаўка выставак», арганізаваная Беларускам фондам культуры і Белсаўпрофам. У дзесятках калекцый, сабраных членамі клубу і таварыстваў калекцыянераў, знайшлі адлюстраванне этапы гісторыі нашай Радзімы, подзвіг савецкіх людзей у гады Вялікай Айчыннай вайны.

Мовай экспанатаў — ордэнаў, медалёў, міні-кніг, паштовак, шмат іншых рэліквій — расказваецца аб жыцці і дзейнасці У. І. Леніна, гісторыі касманautyкі, друку...

Лепшыя з калекцый, якія прадстаўлены ў экспазіцыі, адзначаны высокімі ўзнагародамі на міжнародных, усаюжных і рэспубліканскіх кірмашах.

А. ТАРАНОВІЧ.

Імя Уладзіслава Вярты, якому сёлета спаўняецца 120 год, сёння можна сустраць хіба толькі ў сціслых энцыклапедычных артыкулах ды на старонках асобных фальклорных выданняў — і то ў сувязі з яго запісамі вуснай народнай творчасці, якія маюць вялікую каштоўнасць да цяперашняга часу. Сама ж постаць гэтага цікавага чалавека аказалася падзабытая. Пра яго ў нас не пісалі. Можна, таму, што У. Вярты ніколі не стаяў у першых радах вядучых фалькларыстаў? Ці таму, што біяграфічныя звесткі

За вельмі кароткі тэрмін Вярты запісаў ад мясцовых сялян звыш 400 песень, некалькі дзесяткаў мелодый. Але далёка не ўсе з сабраных Вяртыгаў пачытаць свет. Толькі ў 1889 г. кракаўскі часопіс «Збор вестак да айчыннай антрапалогіі» змясціў яго песенную падборку 42 арыгінальных тэкстаў, названую «Думкамі беларускімі».

З рэштак перапіскі Карловіча і Вярты захаваліся толькі лісты апошняга, але і з іх можна здагадацца, якой саліднай школай для юнака былі рэкамендацыі славутага вучонага, што адразу аца-

твораў, пачатак першай казкі пададзены для параўнання ў транскрыбаваным лацінскім літарамі арыгінале і ў польскім перакладзе. Карловіч падкрэсліў, што прапанаваны збор казак — толькі частка народнага матэрыялу, запісанага Вяртыгаў: у партфелі яшчэ ляжаць і неўзабаве павінны паявіцца на свет некалькі содзень песень. У гэты ж зборнік увайшло 23 творы, пададзеныя з поўным захаваннем асаблівасцей мясцовых гаворак. Змест кнігі складалі казкі пра жывёл, сацыяльна-бытавыя і чара-

скіх казак. Аднак апошні збор Вярты, які ў шэраг беларускіх і, напэўна, латышскіх матэрыялаў, сёння не вядомы.

У той жа час Вяртыгаў распачаў вучобу ў Варшаўскім універсітэце. Затым працягваў навучанне ў Берліне, Празе і Бэрне. Калі яму давялося дзеля вучобы пакінуць родную моўную стыхію, міжволі была спынена — і ўжо назаўсёды — яго фалькларыстычная дзейнасць. На змену краязнаўству і філалогіі прыйшло сур'ёзнае захваленне філасофіяй, якой ён і займаўся да канца сваіх дзён.

У Бэрнскім універсітэце ў 1892 г. Вяртыгаў атрымаў ступень доктара на падставе працы «Маркс як філосаф», напісанай па-нямецку. Калі пасля заканчэння вучобы Вяртыгаў вярнуўся ў мясціны свайго юнацтва, яго асноўнай мэтай стала актывізацыя філасофскай думкі ў Польшчы, аб'яднанне навуковых сіл розных напрамкаў філасофіі для сістэматызацыі працы. Для гэтага неабходна было стварыць друкаваны орган, які б асветляў разнастайныя тэарэтычныя праблемы ў абранай галіне, даваў магчымасць грамадству знаёміцца з навуковым філасофскім рухам у краіне і за мяжой. Такім рэгулярным выданнем з'явіўся арганізаваны Вяртыгаў часопіс «Філасофскі пагляд». На працягу амаль двух дзесяцігоддзяў Вяртыгаў быў не проста галоўным яго рэдактарам, а стаяў на чале ўсёй філасофскай думкі тагачаснай Польшчы. Ім былі апублікаваны 4 выпускі «Польскай філасофскай бібліяграфіі». Невытлумачальным, нават парадоксальным, з'яўляецца той факт, што ён, чалавек, які знаёміў сваё прызначэнне ў жыцці, за ўсе гэтыя два дзесяцігоддзі нічога больш не напісаў, хця, як успаміналі сучаснікі, не існавала на працягу гэтага часу ніводнай з'явы ў галіне польскай філасофіі, з якой ён не быў бы нейкім чынам звязаны. — Ці як рэдактар, ці як выдавец, ці як ініцыятар.

3 18 ПА 24 ЛІПЕНЯ
19 ліпеня, 20.05
«ПАЗІП РАДОК ЧАРОУНЫ...»
Вершы М. Лермантава ў перакладзе Я. Міклашэўскага чытае артыст А. Вінярскі.

19 ліпеня, 20.10
«РОДНАЕ СЛОВА»
Назвамі цікавцаца ўсе — дарослыя і дзеці. Абыякавых да гэтай тэмы няма. Кожнаму хочацца ведаць, чаму такую ці іншую назву мае родная вёска, рака, поле, лес, вуліца...
На пытанні гледачоў адказваюць кандыдаты філалагічных навук В. Лемцюгова, І. Яшкін, Вядзе перадачу кандыдат педагогічных навук А. Каляда.

20 ліпеня, 18.00
Усесаюзнае фестываль польскай песні ў СССР. I тур.

20 ліпеня, 22.30
Усесаюзнае фестываль польскай песні ў СССР.

21 ліпеня, 22.30
Усесаюзнае фестываль польскай песні ў СССР. Канцэрт дружбы «Зямля — наш адзіны дом».

22 ліпеня, 22.15
Усесаюзнае фестываль польскай песні ў СССР. Канцэрт майстроў польскай эстрады.

23 ліпеня, 13.40
ЛИТАРАТУРНЫ ТЭАТР
У. Някляеў. «Зона». Чытае аўтар.

23 ліпеня, 14.55
«МЕТРАНОМ»
Праграма прысвечана сацыяльнай, грамадзянскай тэматыцы ў беларускай камернай музыцы. Гаворку вядуць наіпазітары Э. Тырманд, Д. Смольскі, Л. Шлег, Г. Гарзалава. Вакальныя творы прагучаць у выкананні заслужанага артыста БССР В. Скоробагатава, артыстаў М. Жылюна, А. Шчарбанова, А. Кеда.

23 ліпеня, 18.00
«ЛИТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ»
У чарговым выпуску тэлечасопіса вынікі XIX партканферэнцыі абмяркоўваюць драматург А. Петрашэвіч, паэты С. Законнікаў і Р. Барадулін, крытык А. Сідарэвіч.
Вядучы У. Сцепаненка.

23 ліпеня, 19.35
«УСПАМІН»
Перадача прысвечана У. Караткевічу. У ёй прымаюць удзел В. Быкаў, А. Мальдзіс, М. Чарняўскі, Г. Кісялёў, В. Ждановіч, П. Драчоў.
Песні на вершы У. Караткевіча спявае А. Камоцкі, вершы чытаюць Г. Кухальская, А. Свістунювіч.

23 ліпеня, 22.00
Усесаюзнае фестываль польскай песні ў СССР. Канцэрт беларускай песні.

24 ліпеня, 17.25
«РАДЗІМІЧЫ»
Літаратурна-мастацкі часопіс.
Вы пачынаеце на выстаўцы старажытных абразоў з каленцы Ветнаўскага музея народнай творчасці, пачуеце разважанні пісьменніка В. Ткачова аб праблемах літаб'яднанняў Гомельшчыны.

НАШ КАЛЯНДАР

«КАБ БЛІЖЭЙ ВЕДАЦЬ НАРОД...»

пра яго былі надта скупыя? Нядаўна ў архівах Вільні і Львова былі знойдзены прыватныя лісты У. Вярты, якія дазваляюць больш разнаўраўнаць яго асобу і асабліва яго збіральніцкую дзейнасць на Беларусі.

Калі прасачыць творчы шлях Уладзіслава Вярты, можна перананацца, што захваленне беларускім фальклорам займала не такі ўжо і вялікі адрэзак часу ў яго і без таго нядоўгім жыцці. Але праробленая ім літаральна за некалькі месяцаў праца засталася памятнай з'явай у гісторыі беларускай фалькларыстыкі. Уладзіслаў Вярты нарадзіўся 9 чэрвеня 1868 г. у Пскове, куды пераехаў яго бацькі пасля канфіскацыі іх маёмнасці пад Псковам. З васьмігадовага ўзросту ён застаўся круглым сиратам, і апынуўся над хлапчуком узялі баба і старэйшыя браты і сёстры. У 1878 годзе Уладзіслаў паступіў у Пскоўскую гімназію, а праз два гады быў пераведзены ў Пецярбург, дзе і закончыў у 1885 г. гімназічнае навучанне. Сямейныя абставіны не давалі яму магчымасці адрэзак працягваць вучобу, і ён пераехаў у Беларусь і ўладкоўваецца на службу ў маёнтку Глыбокае, што непадальку ад Шчучына.

Прыезд на зямлю бацькоў, знаходжанне ў сямейным асяроддзі прадзвычайна збіральніцкую дзейнасць Вярты на пачатку яго самастойнага жыцця. Зацікавіўшыся вуснай паэзіяй народа, малады чалавек аддаваў вольныя хвіліны запісам фальклорных твораў. Вяртыгаў пашанцавала ў тым, што яго зацікаўленасць была своечасова сустрагана і захавана слаўным вучоным Янам Карловічам. Юнак нярэдка звяртаўся да яго — раіўся, распытваў, вучыўся. Карловіч здолеў падтрымаць маладога энтузіста, захававшы ў ім надойга цікавасці да народнай творчасці, да народнага жыцця.

На пачатку знаходжання на Беларусі юнак запісаў песні на слых, не валодаючы мясцовай мовай, не бачыўшы яе ніколі друкаванай. Рабіў ён гэта з адзінай мэтай, як ён сам пісаў, «каб бліжэй ведаць народ». Яму хацелася запісаць песні ў іх адзінстве мелодыі і тэксту і ён, не навучаны іграці на адным музычным інструменце, падбіраў мелодыі, іграючы адным пальцам на фартэпіяна. А потым — перапісаў у асобныя шчыткі, па 50 песень у кожны, і адсылаў Карловічу.

ніў яго збіральніцкія здольнасці. Улічваючы слабае валоданне Вяртыгаў мовай, Карловіч азнаёміў яго з транскрыпцыяй, засваенне якой вельмі дапамагло таму пры запісанні народных твораў. Паступова слых збіральніка зрабіўся надзвычай чуйным да фанетычных нюансаў народага вымаўлення, пра што сведчаць літаральна ўсе надрукаваныя яго запісы.

Карловіч паступова пашыраў гарызонты навуковых зацікаўленняў Вярты. Ён настроіваў маладога калегу не абмяжоўвацца толькі песенным жанрам, а спрабаваць вышукваць тое, што не ляжыць на паверхні. Вяртыгаў пісаў настаўніку пра складанасці, звязаныя з пошукамі казак: «Амаль кожную з жанчын, якія дыктуюць мне песні, прасіў я і пра казкі, але заўсёды атрымліваў адмоўны адказ... Малады дзяўчыны кажуць, што чулі іх, але не зразумелі... Старыя — што расказваць казкі не іх справа, а хлопцаў, дзядоў. На добрага казачніка яшчэ не натрапіў». Збіранны Вяртыгаў вуснай прозы на Беларусі завяршылася асобным томом казак, выдадзеным у 1889 г. у Львове пад назвай «Беларускія паданні». У прадмове да яго, напісанай Янам Карловічам, сказана, што мова і фальклор беларусаў не могуць не зацікавіць, бо на гэтай мове гаворыць 5 мільянаў чалавек. І, нягледзячы на тое, што яна пазбаўлена «пісьменства і палітычнага значэння», Карловіч услед за некаторымі іншымі вучонымі прызнае яе не дыялект, а за самастойную мову. Назваўшы «племя беларускае» народным фонам для польскай інтэлігенцыі і выказаўшы розныя магчымыя шляхі яго далейшага развіцця, Карловіч быў перакананы: будучае беларусаў залежыць у першую чаргу ад іх саміх.

Усе казкі друкаваліся па-беларуску. Каб чытачам лепш быў зразумелы сэнс

дзейных казкі, у невераежных сюжэтах якіх намаляваны самыя разнастайныя народныя характары і жыццёвыя сітуацыі.

Зборнік казак, як і выдатная падборка балад («думак»), складаюць увесь набытак, унесены Уладзіславам Вяртыгаў у беларускую фалькларыстыку. Шматлікія беларускія матэрыялы, сабраныя ім, якія не трапілі на старонкі друку, пры іх выяўленні, несумненна, дазволілі б па-іншаму ацэньваць дзейнасць і асобу актыўнага збіральніка. Магчыма, знаходка асабістага архіва Вярты (а хочацца верыць, што ён захавася дзесьці ў Польшчы) дапамагла б узбагаціць уяўленне пра фальклорны рэпертуар рэгіянаў, дзе ён праводзіў свае запісы.

Уклад Уладзіслава Вярты ў фалькларыстыку і наогул у краязнаўства не вычэрпваецца толькі беларускім матэрыялам. Знаходзячыся ў наступныя гады ў Віцебскай губерні сярод латышкага сельніцтва, а затым у Польшчы, Вяртыгаў працягваў праводзіць любімую справу. Латышскія казкі былі ім запісаны ў 1886 г. у Люцынскім павеце. «Па-латышску толькі разумею, але гаварыць не ўмею, — пісаў ён Карловічу, — аб'яднаў я гэты паданні ў даслоўным перакладзе па-польску, хоць дужа яны пры гэтым страчваюць... Мог бы прыслаць болей латышскіх, якіх маю вялікую нізку (беларускіх маю яшчэ больш дзесятка)...» Ян Карловіч выдаў латышскую казачную прозу, сабраную Вяртыгаў, асобным зборнікам у 1892 г.

Затым былі два гады жыцця ў Польшчы, у Пятроўскай губерні. У гэты час Вяртыгаў выступаў у друку (пераважна ў краязнаўчым часопісе «Вісла», рэдагуемым Я. Карловічам) з артыкуламі, рэцэнзіямі. Не пакідаў ён і там збіральніцкую дзейнасць, праводзіў этнаграфічныя і моўныя назіранні, запісаў казкі. Яму нават бачылася своеасаблівае трылогія з беларускіх, латышскіх і поль-

скіх казак. Аднак апошні збор Вярты, які ў шэраг беларускіх і, напэўна, латышскіх матэрыялаў, сёння не вядомы.

У той жа час Вяртыгаў распачаў вучобу ў Варшаўскім універсітэце. Затым працягваў навучанне ў Берліне, Празе і Бэрне. Калі яму давялося дзеля вучобы пакінуць родную моўную стыхію, міжволі была спынена — і ўжо назаўсёды — яго фалькларыстычная дзейнасць. На змену краязнаўству і філалогіі прыйшло сур'ёзнае захваленне філасофіяй, якой ён і займаўся да канца сваіх дзён.

У Бэрнскім універсітэце ў 1892 г. Вяртыгаў атрымаў ступень доктара на падставе працы «Маркс як філосаф», напісанай па-нямецку. Калі пасля заканчэння вучобы Вяртыгаў вярнуўся ў мясціны свайго юнацтва, яго асноўнай мэтай стала актывізацыя філасофскай думкі ў Польшчы, аб'яднанне навуковых сіл розных напрамкаў філасофіі для сістэматызацыі працы. Для гэтага неабходна было стварыць друкаваны орган, які б асветляў разнастайныя тэарэтычныя праблемы ў абранай галіне, даваў магчымасць грамадству знаёміцца з навуковым філасофскім рухам у краіне і за мяжой. Такім рэгулярным выданнем з'явіўся арганізаваны Вяртыгаў часопіс «Філасофскі пагляд». На працягу амаль двух дзесяцігоддзяў Вяртыгаў быў не проста галоўным яго рэдактарам, а стаяў на чале ўсёй філасофскай думкі тагачаснай Польшчы. Ім былі апублікаваны 4 выпускі «Польскай філасофскай бібліяграфіі». Невытлумачальным, нават парадоксальным, з'яўляецца той факт, што ён, чалавек, які знаёміў сваё прызначэнне ў жыцці, за ўсе гэтыя два дзесяцігоддзі нічога больш не напісаў, хця, як успаміналі сучаснікі, не існавала на працягу гэтага часу ніводнай з'явы ў галіне польскай філасофіі, з якой ён не быў бы нейкім чынам звязаны. — Ці як рэдактар, ці як выдавец, ці як ініцыятар.

У сваёй рэдактарскай дзейнасці сталага перыяду Вяртыгаў нечым нагадваў Яна Карловіча. Калісьці яго настаўнік, рэдагуючы «Вісла» (праз яго, дарэчы, звязалася прыязнасць між ім і Вяртыгаў), з аднолькавай зацікаўленасцю падтрымліваў перапіску і з праслаўленымі на ўвесь свет калегамі, і з тымі, хто толькі пачынаў свой шлях на ніве народнага знаўства. Праз часопіс і ў сваіх лістах вёў вучоны дыялог з кожным, хто цягнуўся да яго справы. У сваёй выдавецкай дзейнасці ён нагадваў дыржора, які кіруе магутным аркестрам. Прайшоўшы сур'ёзную школу ў выдатнага вучонага, Вяртыгаў у сваёй дзейнасці амаль паўтарыў, як мы б казалі сёння, стыль яго працы, калі стаў заснавальнікам свайго часопіса, кіраўніком і натхніцелем пляды вучоных і нават цэлых таварыстваў. Усе лепшыя чалавечыя рысы Карловіча — дабраты, шчодрасць, мэтанакіраванасць, гатоўнасць дапамагчы, падтрымаць у цяжкую хвіліну — былі ў такой жа ступені ўласцівы і яго вучню.

Пражыў Уладзіслаў Вяртыгаў нядоўга, усяго 48 год, і памёр 29 жніўня 1916 года. Што б ні рабіў ён за сваё жыццё, як бы ні мяняліся яго зацікаўленні, куды б ні закідаў яго лёс, варта памятаць, што шлях яго ў навуку пачынаўся з працы на Беларусі, з песень і казак гэтай зямлі, са служэння яе народу.

Уладзімір ВАСІЛЕВІЧ.

«Літаратура і искусство» — орган Министерства культуры и правления Союза писателей БССР. Минск. На белорусском языке.

«ЛИТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць раз на тыдзень, па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
АТ 01295 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

АДРАС РЕДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарова, 19.
ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адзнака сакратара — 33-19-85, аддзела публіцыстыкі і нарыса — 33-19-65, аддзела пісьмаў — 33-19-65, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-22-04, аддзела прозы і паэзіі — 33-22-04, аддзела тэатра, кіно і тэлебачання — 33-21-53, аддзела музыкі — 33-21-53, аддзела выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў — 33-24-62, аддзела народнай творчасці і культасветработы — 33-24-62, аддзела інфармацыі — 33-24-62, аддзела мастацкага афармлення і фотаілюстрацый — 33-44-04, 32-24-62, нарэнтарскай — 32-20-64, бухгалтэры — 23-73-37.

Матэрыялы прымаюцца надрукаванымі на машыцы (праз два інтэрвалы). Рукапісаў рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар Анатоль ВЯРЦІНСКІ.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Алякс АСПЕНКА, Анатоль БУТЭВІЧ, Уладзімір ГІЛЕП, Мікола ГІЛЬ (нам. галоўнага рэдактара), Уладзімір ГІЛАМЕДАУ, Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЕУСКІ, Алякс ЖУК, Галіна КАРЖАНЕУСКАЯ, Ігар ЛУЧАНОК, Уладзімір НЯКЛЯЕУ, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Уладзімір СТАЛЬМАШОНАК, Рычард СМОЛЬСКІ, Віктар ТУРАУ.

Адказны сакратар Андрэй ГАНЧАРОВ.